

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

1960. JÚNIUS

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

TARTALOM

Köszöntjük megyénk kitüntetett pedagógusait — — — — —	3
Köszöntjük nyugdíjba menő és jubiláló nevelőinket — — — — —	6
Halottaink — — — — —	8
Kiss István: Szamuely Tiborné látogatása Bakócán — — — — —	12
Palkó Sándor: A falusi iskolák politechnikai oktató munkájáról — — — — —	15
Bükkösi László: A hatodik nap — — — — —	18
Ballér Endréné: A régi magyar irodalom tanításának néhány tapasztalata egy 5+1-es iskolában — — — — —	24
Vörös József: Néhány megjegyzés a felszabadulási szellemi tornáról — — — — —	33
Kutas Antal: Három gimnázium felszabadulási kiállítása — — — — —	38
Uj oktatási intézményeink — — — — —	42
Antal Gyula: A Felszabadulási Kulturális Szemle tapasztalatai — — — — —	44
Lemle Géza: Bemutatjuk három öntevékeny művészeti csoportunkat — — — — —	48
Dési-Huber Istvánné: Dési-Huber István a horthy-rendszer pécsi börtönében — — — — —	52
Debitzky István: A felszabadulási képzőművészeti kiállítás — — — — —	58
Füzes Endre: Ormánsági kiállítás Sellyén — — — — —	63
Lippenszky István: Megújhodott élet a siklói járási művelődési házban — — — — —	66

ISMERD MEG BARANYÁT

Makár Béla: Véres napok Vásárosdombón — — — — —	70
Várszegi Alajos: Adatok Szászvár történetéhez — — — — —	74
Kovács András: Dáró-vár — — — — —	83
Nádor Tamás: A drávai hajóselet — — — — —	86

FILM—SZINHAZ

Mészáros Bálint: Magyar játék- és dokumentfilm felszabadulásunk 15. évforduló- jára — — — — —	89
Ehmann Béla: Déryné nyomában — — — — —	94

KÖNYVESPOLC

Borsy Károly: Ismeretlen ismerősünk: a könyv — — — — —	98
Szente Ferenc: Könyvtárak tanácsosítása — — — — —	104
Könyvismertetések — — — — —	107

HUMOR

Szóllóssy Kálmán: Sikerült könyvhét — — — — —	113
---	-----

HIREK

117

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA
PÉCS, 1960

KIADVÁNYUNK MUNKATÁRSAI

- Antal Gyula*, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály előadója,
Ballér Endréné, a mohácsi Kisfaludy Károly gimnázium tanára,
Bernics Ferenc, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály iskolai csoportvezetője,
Borsy Károly, a Pécsi Szikra Nyomda dolgozója,
Bükkösi László, a siklói Gerencsér Sebestyén Művelődési Ház igazgatója,
Debitzky István, a pécsi Polláck Mihály Építőipari Technikum igazgatója,
Dési-Huber Istvánné,
Ehmann Béla, a Pécsi Nemzeti Színház szervező titkára,
Füzes Endre, a pécsi Néprajzi Múzeum muzeológusa,
Kiss István, a bakócai gyermekotthon nevelője,
Kovács András tanár, Pécs,
Kutas Antal, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály középiskolai tanulmányi felügyelője,
Lemle Géza, a Baranya megyei Tanács Művelődésügyi Osztály népművelési csoportvezetője,
Lippenszky István, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály előadója,
Makár Béla, a vásárosdombói általános iskola igazgatója,
Mészáros Bálint, a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat csoportvezetője,
Nádor Tamás, a Pécsi Rádió munkatársa,
Palkó Sándor, a Baranya megyei Tanács VB elnöke,
Szente Ferenc, a Megyei Könyvtár előadója,
Szöllősy Kálmán, a pécsi Városi Könyvtár vezetője,
Várszegi Alajos, a baráturi általános iskola igazgatója,
Vörös József, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály vezető szakfelügyelője,
A címlapon *Dési-Huber István*: Szerelők munkás.

Köszöntjük megyénk kitüntetett pedagógusait

Eseményekben gazdag művelődési évad végéhez közeledünk. A befejeződő tanév bővelkedett nagy jelentőségű nemzetközi és hazai politikai, gazdasági, kulturális eseményekben, melyek pezsdítően hatottak egész művelődési életünkre.

A IX. pedagógusnaphoz érkezve úgy tekinthetünk vissza az idén megtett útra, hogy pártunk és kormányzatunk vezetésével, az általuk megjelölt úton haladva jelentős mértékben előreléptünk a VII. kongresszus által kitűzött nagy cél, a szocializmus alapjai lerakásának megvalósításában.

Pedagógusaink, népművelési munkásaink az iskolai nevelő-oktató munkában, a falusi népművelés szervezésében, irányításában, a felnőttoktatásban, a győzedelmeskedő termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésében szép eredményeket értek el.

Ebből az alkalomból meleg elvtársi szeretettel és őszinte megbecsüléssel köszöntjük megyénk művelődésügyi dolgozóit és elsősorban azokat, akik kiemelkedő jó munkájuk következtében az idén is méltónak bizonyultak a kitüntetésre, dicséretre, jutalomra. Köszöntjük azokat, akik lankadatlan szorgalommal és odaadással fáradoztak a tantestületek eszmei-politikai-pedagógiai egységének megteremtésén! Köszöntjük a nevelő-oktató munka, a falusi népművelés új mestereit, a kiváló tanítókat, az oktatás és nevelés kiváló dolgozóit!

Üdvözljük a falu szocialista átszervezésében élenjáró, kitüntetett nevelőinket!

Büszkék vagyunk sikereikre, kitüntetésükre! Kérjük Öket, legyenek továbbra is fátklyavívői a szocialista kultúrának. A feléjük áradó megbecsülés, elismerés ösztönözze őket további sikerekre!

Köszöntjük nyugdíjba menő és jubiláló nevelőinket

Huszonöt, vagy negyven év a katedrán hosszú idő. Közben egy világ változott meg, új nemzedékek, új rajok léptek ki az iskolák kapuin. Ők, kiket most megérdemelt ünneplés tisztessége köszönt, talán visszagondolnak a képzős ballagásra, az első tanítási óra izgalmára, a kis elsősök csillogó szemére, az ifjak kamaszos csínytevésére, hogy kezük alól került ki a ma élmunkása, őrnagy és miniszterhelyettes, tsz-elnök és tanácstitkár. És látják a régit, látják az újat, a szebbet, az izmosodó jelent és jövőt.

Közben negyedszázad, illetve négy évtized telt el. Őszbe vegyült a haj és talán kicsit reszket a krétát fogó kéz!

Közülük sokan velünk jönnek tovább és megosztják gazdag tapasztalataikat fiatalabb nevelőtársaikkal, mások a hosszú munkásélet után búcsúznak az iskolától, kollégáktól, tanítványoktól.

Búcsúzni fáj és búcsúztatni sem könnyű.

Kicsit fáj kiállni a sorból, még ha az öregedő szervezet parancsolóan szükségessé is teszi ezt. Ugyanakkor jó is a megérdemelt pihenésre gondolni, jó visszapillantani a megtett útra, jó látni és érezni a szeretetet és megbecsülést! Jó látni, hogy a fiatalok álmai valóra válnak! Látni az épülő, szépülő szocialista hazát, a javuló életkörülményeket.

Köszöntünk benneteket jubiláló kartársaink!

Meleg elvtársi szívvel köszöntünk Titeket is, kik nyugdíjba mentek! Nem búcsúznak el egészen tőletek! Számítunk rátok! Tudjuk, hogy a nyugdíjas pedagógusokban jelentékeny érték, a tapasztalat szunnyad, amit hasznosítani lehet a gyermekek nevelése érdekében. Tudjuk, hogy Ti, kik egész eddigi munkás életetekben a gyermekek és ifjak nevelésért éltetek, továbbra is szívesen adjátok át ezt a nagy értéket fiatal kartársaitoknak. Kérjük és várjuk ezt Tőletek.

Boldog, elégedett öregkort, erőt és egészséget kívánunk valamenynyitőknek!

1960. augusztus 1-én nyugdíjba vonulnak:

Szabó József igazgató, Olasz
Sarlós Mihály tanító, Pécsvárad
Perényi Ödön tanító, Szederkény
Magyarvári János tanító, Kisvaszar
Hertelendi Teréz tanító Mágocs
Makk Aladár tanító, Szigetvár
Jerkó István tanító, Szigetvár
Péter Jánosné tanító, Szigetvár
Hajnalka Imre tanító, Nagydobsza
Borzsák Lajosné tanító, Adorjás
Kalotai Ede tanító, Bár
Bérces Ferenc igazgató, Babarc

Jubilálók:

40 éves szolgálati jubileum:

Bérces Ferenc igazgató, Babarc

25 éves szolgálati jubileum:

Litván József Terehegy
Somorjai József, Bükkösd
Ács János, Nagydobsza
Gajdócsi János, Szentlőrinc
Szücs Benő, Mohács gimnázium
Sátai József, Máriagyúd
Magos Gyula, Mohács, Belv. Fiúisk.
Csizmadia Sándor, Komló, Fürst S. u.

HALOTTAINK

DR. LITVÁNYI LÁSZLÓ

Fájdalmasan érintett bennünket a hír, hogy *dr. Litványi László* középiskola szakfelügyelő eltávozott az élők sorából. Megrendülten álltak ravatalánál a megyei művelődésügyi osztály dolgozói, szakfelügyelő- és tanártársai, mostani és korábbi tanítványai. Akik vele együtt dolgoztak és akik csak ismerték őt, szerették és becsülték lelkiismeretes, pontos munkájáért, szerény, mindig segíteni kész emberi magatartásáért.

Dr. Litványi László hosszú éveig működött a tanári pályán, az utolsó 8 évben Baranya megye és Pécs város középiskoláiban a magyar nyelv és irodalom szakfelügyelője volt. Minden tevékenységében a magyar- és a világirodalom szeretete, az anyanyelvi műveltség emelése vezette. Azon volt, hogy az ifjúság a tanórákon ki-

vül is minél több irodalmi élményben részesüljön. Ezért szervezte meg a színházban az ifjúsági előadásokat, kiváló színészek közreműködésével az irodalmi délutánokat, diákok találkozóit korunk neves íróival, költőivel. Sokan vannak tanítványai, akik tőle kapták irodalmi műveltségük alapjait és tőle tanulták az irodalom szeretetét.

Mint szakfelügyelő eredményesen munkálkodott azon, hogy Pécs és Baranya megye középiskoláiban az anyanyelvi műveltség minél maga-

sabdra emelkedjen. Sokat tett a helyesírási és fogalmazási készség fejlesztéséért, az iskolai ifjúsági könyvtárak gyarapításáért, az olvasómozgalom kialakításáért. Szép sikert ért el abban, hogy a középiskolai magyar tanárok megismerkedjenek a marxista esztétikával és ennek szemléletét érvényesítsék az iskolai magyar tanításban. Fáradhatatlanul küzdött azért, hogy az irodalmi mű álljon az irodalomtanítás középpontjában és hogy a tanulók lássák az irodalomtörténet folyamatát. Nem tévesztette szem elől, hogy a magyar irodalom tanításával is az iskola fő nevelési célkitűzését kell szolgálniuk a nevelőknek, ezért hangsúlyozta állandóan az irodalmi művek tartalom és forma egységében történő elemzését. Gazdag tapasztalatából konkrét útmutatást is adott erre vonatkozólag a nevelőknek.

Igényes volt azokkal a kartársakkal szemben, akiket mint szakfelügyelő látogatott, de mindig megtalálta a módját annak, hogy véleményét úgy mondja meg, hogy az nevelőhatású legyen.

Tanári és szakfelügyelői működése eredményes volt. Munkája eredménye tovább él tanítványaiban és azoknak a pedagógusoknak a munkájában, akik az ő tanácsai és útmutatásai nyomán tanítják középiskoláinkban a magyar irodalmat.

Emlékét szeretettel megőrizzük!

KOLTAI FERENC

Mély fájdalommal és megrendüléssel hallottuk a hírt, hogy Koltai Ferenc, a Pécsi Nevelők Háza igazgatója eltávozott körünkől. Több száz pedagógus kísérté fájdalmas szívvel utolsó útjára 1960. március 13-án egy napsütéses tavaszi délután. Sokoldalú, gazdag nevelői és kulturális tevékenységet szakított meg a hirtelen bekövetkezett halála.

Koltai Ferenc éveken át volt falusi tanító, majd a bányászgyerekek nevelője lett. Már ebben az időben is fontos feladatának tekintette a népművelő tevékenységet: énekkart szervezett, színdarabokat rendezett. Életének és tevékenységének legkiemelkedőbb, legeredményesebb szakasza azonban az az időszak amelyet a Pécsi Nevelők Háza élén töltött el.

1953-ban vetődött fel a Nevelők Háza létrehozásának a gondolata. Nem volt Nála lelkesebb híve a gondolat valórváltásának. Koltai Ferenc lett az intézmény létrehozásának legtevékenyebb szervezője. Az Ő fáradhatatlan munkásságának köszönhető elsősorban az, hogy a kezdeti két szegényes szoba helyett ma egy szépen berendezett, sok termes kis palota nyújt otthont a pedagógusoknak. A Nevelők Háza a legkülönbözőbb érdeklődési körű pedagógusoknak nyújt alkalmat művelődésre, szakmai és ideológiai továbbképzésre, szórakozásra.

Koltai Ferenc az országban elsőként szervezte meg a nyugdíjas pedagógusok klubját a Nevelők Háza keretén belül. Hálások is voltak Neki azok a pedagógusok, akik egész életüket az ifjúság nevelésében töltötték el, mert a Nevelők Házában meghitt baráti társaságot, nemes szórakozást, otthont nyertek.

Rendkívül sokoldalú és változatos volt az a szervező és kulturális tevékenység, amelyet Koltai Ferenc a Nevelők Háza élén kifejtett. Minden évben megrendezte a Nevelők Háza országjáró kirándulását, nyelvtanfolyamokat szervezett felnőttek számára, idegennyelvű óvodát a kicsinyeknek. Gondja volt azokra a vidéki pedagógusokra, akik szombat és vasárnap este Pécsre jöttek hangversenyre, színházba. Elsősorban az Ő számukra rendezte be a Nevelők Háza szállodai szobáját.

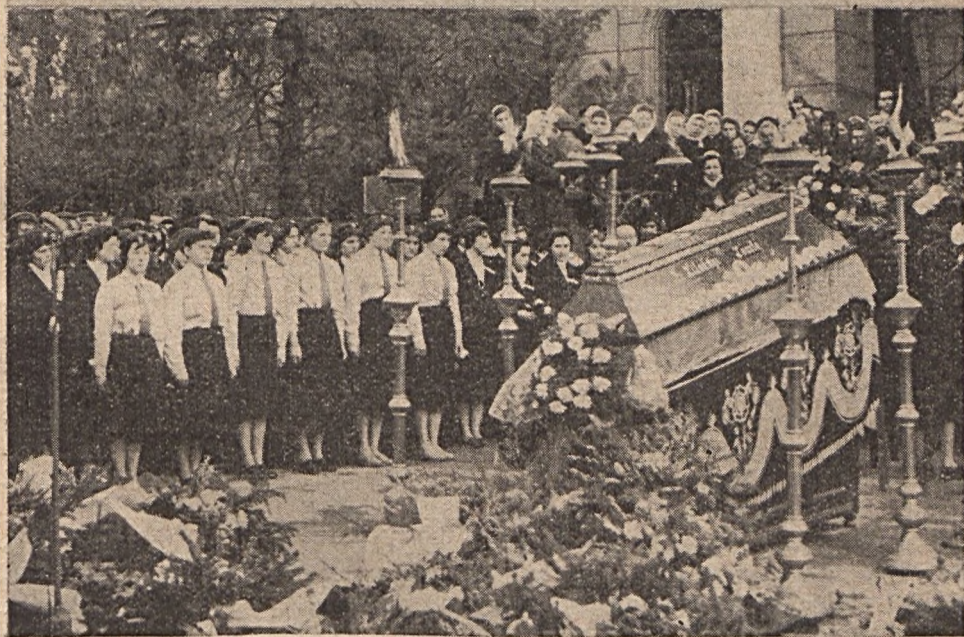
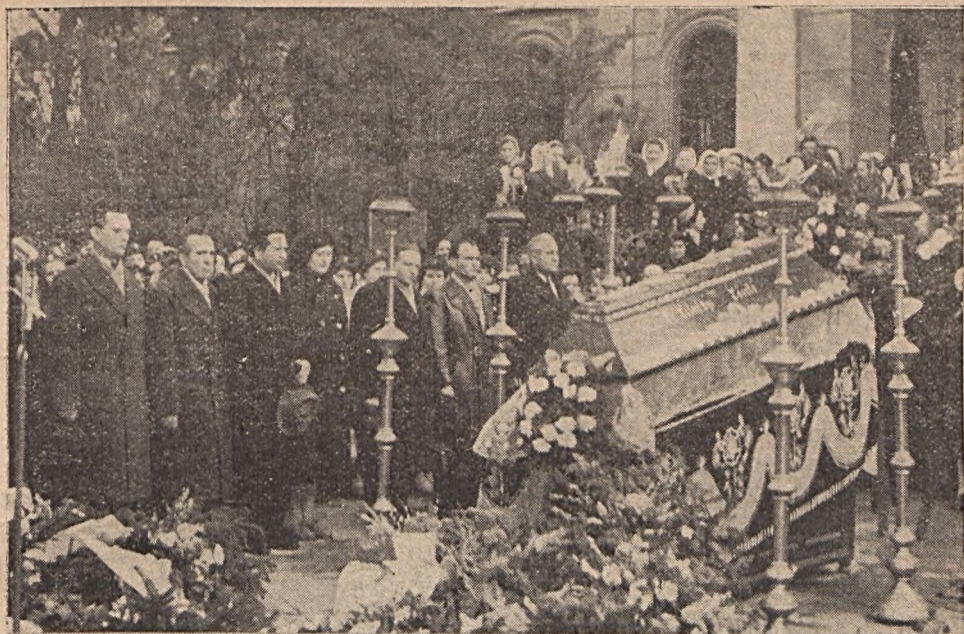
Igen változatos és magasszínvonalú kulturális programot állított össze a Nevelők Házában az év minden hónapjára.

A pedagógusok nemcsak azért jöttek szívesen ide, amit nekik a Nevelők Háza művelődés és szórakozás terén nyújtott, hanem vonzotta őket Koltai Ferenc rendkívül szíves, szeretetreméltó egyénisége és figyelmesége is. Mindenkihez volt kedves szava és különösen értett ahhoz, hogyan kell a pedagógusokat megnyerni egy-egy nemes feladat megvalósításában való tevékenységre. Az ügy iránti határtalan lelkesedése magával ragadta munkatársait és a pedagógusok hatalmas körét. Így tudta elérni, hogy a Nevelők Háza tevékenységének kifejtésében igen széles aktív hálózat támogatta. Bár, a Nevelők Háza sokoldalú tevékenységében Neki mindennütt vezetőszerpe volt, mégiscsak az intézmény szerény munkásának vallotta magát.

Koltai Ferenc nevét szeretettel és megbecsüléssel emlegették nemcsak Pécs város, hanem egész Baranya megye pedagógusai körében. Nem volt olyan rendezvénye az oktatásügynek a Pedagógus Szakszervezetnek, amelyhez ne nyújtott volna szívesen segítséget a Nevelők Háza eszközeivel. Nem volt olyan alkalom, amelyet fel ne használt volna arra, — ha csak egy kicsiny lehetőség is kínálkozott — hogy a pedagógusok művelődését és nemes szórakozását ezáltal elősegítse. Sok barátot szerzett az ország pedagógusai körében is, mert sok százan fordultak meg nyári üdülésük alatt a Pécsi Nevelők Házában. Ezt tanúsítják az elismerő bejegyzések a Nevelők Háza vendégkönyvében.

Koltai Ferenc élete eredményes, sikerekben gazdag, tartalmas élet volt. Marandandót alkotott a Nevelők Háza létrehozásával, fenntartásával és sokoldalú tevékenységének megszervezésével.

Emléke tovább él a Nevelők Háza munkájában és sok ezer pedagógus szívében.

Díszőrség dr. Lítványi László ravatalánál

KISS ISTVÁN:

Szamuely Tiborné látogatása Bakócán

1959. március 21. jelentős esemény volt gyermekotthonunk tanulóinak politikai és erkölcsi nevelésében. Ezen a napon teljesült a gyermekotthon ifjúságának régi vágya, hogy otthonunkat a magyar munkásmozgalom kiemelkedő egyéniségéről nevezzék el. A tanulók Szamuely Tibort választották.

Ez nem egyik napról a másikra történt. Hosszú beszélgetések eredménye volt, hogy így választottak a pajtások. Szamuelyben látták meg legjobban azt az embert, aki annak idején harcolt, hogy ők úgy éljenek, mint ahogy most napjainkban élnek.

Eppen azért, mert a tanulók maguk választották névadójukat, a névadás nemcsak a névadó ünnepély megtartására szorítkozott, hanem serkentője lett munkájuknak. Szamuely elevenen hat tanulóinkra, az ő példája lebeg szemük előtt. Gyűjtöttek és most is gyűjtenek minden olyan anyagot, amely kapcsolatos Szamuely Tibor életével, munkásságával. Az osztálycsoportokon belül megszervezték a Szamuelyről szóló előadásokat és ezeket mindenki nagy érdeklődéssel hallgatta. Az előadást olyan pajtás tarthatta meg, aki jó munkájával megérdemelte és társai javasolták erre. Sokat olvastak és hallottak a pajtások névadójukról. Arról beszélgettek: milyen nagy élmény lenne, ha olyan ember beszélne Szamuelyről, aki személyesen ismerte.

— Hívjuk meg Szamuely Tibor feleségét! — hallatszott innen is, onnan is. Ő tudna nekünk legtöbbet mondani Szamuelyről. Az otthontanács gyűlésén az ifjúság vezetői határozatba foglalták azt, amiről beszélgettek. Az otthontanács elnöke az ifjúság nevében meghívta Szamuely Tibornét otthonunkba. A pajtások mindennap várták a választ. A válasz nem késett. Szamuely Tiborné elfogadta a meghívást és látogatására későbbi időpontot jelölt meg, amikor felgyógyul betegségéből.

A pajtások nem tudták mikor érkezik otthonunkba Szamuely Tiborné, de állandóan készültek erre a találkozásra. A közösség életében mélyreható változást idézett elő ez a várakozási, illetve felkészülési időszak. Ugy akartak felkészülni erre a találkozásra, hogy bebizonyítsák, otthonunk nem érdemtelen Szamuely Tibor nevének viselésére. Ami az egyik nap javaslat volt, az a második nap már valóság lett. Serényen dolgozott a sok szorgos kéz. Csinosodott, szépült otthonunk.

Közeledett április 4-e, felszabadulásunk ünnepe. Ez az ünnep — legnagyobb nemzeti ünnepünk — szerves része volt felkészülésünknek. Nagy hatással volt a pajtásokra, az üzemi munkások lelkes készülése felszabadulásunk 15. évfordulójára. Ők is megtették felajánlásaikat: fásítás, emléktáblák stb. Az osztálycsoportok kihívták egymást versenyre: melyiknek a parkrésze lesz a legszebb? A pajtások érzik: a felszabadult haza tette lehetővé számukra, hogy ilyen helyen és ilyen körülmények között élhetnek. Hisz a múltban a munkásgyerekek álmaiban szerepelt csak ilyen kastély, park, amilyen most rendelkezésükre áll. Tudják, hogy Szamuely Tibor is azt akarta, hogy a munkásgyerekek élete jobb legyen. Amikor felszabadulásunk 15. évfordulójára készültek, Szamuely Tiborra gondoltak, aki nem érthette meg, hogy lássa az ő boldog, gondtalan gyermekkorukat.

Névadásunk évfordulója és felszabadulásunk 15. évfordulója egybecapcsolódott. Az úttörők a hősök ligetét varázsolták az otthon évszázados

fáinak környezetébe. Azokról a katonákról nevezték el az egyes fákat, akik hősi halált haltak Magyarország felszabadításáért vívott harcokban. Ezek az emlékfák hirdetik, hogy az áldozat nem volt hiábavaló. Az ifjú nemzedék szívébe zárta azokat, akik meghozták számára a szabadságot. Szamuely-ligetet létesítettek. Félő gonddal és szeretettel ápolták új létesítményüket, s úgy érzik: ezzel is bebizonyítják, hogy hűek maradnak fogadalmukhoz. A fotoszakkör tagjai is lázas munkában voltak: Olyan albummal akartak kedveskedni Szamuely Tibornénak, amely ábrázolja otthonuk életét. Amikor megtudták, hogy felszabadulásunk 15. évfordulójára érkezik otthonunkba Szamuely Tiborné, várakozóan tekintettek a találkozásra elé.

A várva-várt nap elérkezett. Április harmadikán sötétkéék egyenruhás, úttörőnyakkendős pajtások kémlelték az utat, hogy mikor tűnik fel az autó, amely kedves vendégünket hozza. Megérkezett Szamuely Tiborné gyermekotthonunkba, a pajtások virággal köszöntötték. Szorongásuk rögtön felengedett, megnyerte őket Szamuely Tiborné közvetlen hangja. Körülfogták és szinte úgy beszélgettek vele, mint régi ismerőssel. Megnézte a gyermekotthont, és a Szamuely-ligetben könnyes szemmel hallgatta a tanulók Szamuely Tibor iránti szeretetének megnyilvánulásait.

A pajtások a kérdések özönét zúdították rá, s ő mosolyogva mondta: mindegyik kérdésre válaszolok, de csak sorjában. És mesélt a gyerekeknek, akik tágranyílt szemmel hallgatták, amikor Leninről és a vele való

találkozásáról beszélt. Eddig a pajtások csak az olvasottak alapján hallottak Leninről, most olyan ember szolt hozzájuk, aki beszélt Leninnel. A pajtások közelebbéről ismerték meg a munkásosztály nagy vezérét az elbeszélés nyomán.

Megismerték emberszeretetét, nyíltságát és a minden iránti érdeklődését. Beszélt Szamuely néni — ahogy a gyerekek nevezték — az illegális pártmunkáról. Megismerték azt, hogy a munka milyen veszélyes volt és mennyi tapasztalattal, mekkora ügyességgel kellett rendelkeznie a jó pártmunkásnak. Ennek a beszélgetésnek nagy nevelőhatása volt, mert mindezt annak a szájából hallották, aki átélte, amit elmondott.

Nagyon sokat kérdeztek a pajtások Szamuely Tiborról, életéről és a munkásságáról. Csodálattal töltötte el a pajtásokat Szamuely személyes bátorsága. A találkozás nagyon hasznos volt, mert a pajtások még többet tudtak meg névadójuk életéről, főleg moszkvai útjáról és hazai tevékenységéről.

Április negyedikei ünnepélyünkön felszólalt Szamuely Tiborné is. Helytállásra és a névadó iránti hűségre hívta fel a pajtások figyelmét. Közvetlenségével, szeretetével megnyerte a tanulók szívét. Feledhetetlen élményt jelent ez a találkozás a gyermekotthon ifjúsága számára. A pajtások magukénak vallják Szamuely Tibort, és kegyelettel őrzik emlékét. Úgy érzik, mintha itt élne köztük és figyelné: megvalósult-e az, amit ő akart.

PALKÓ SÁNDOR:

A falusi iskolák politechnikai oktató munkájáról

Napjainkban, a szocializmus építése során felmerült a politechnikai oktatás szükségessége. A társadalom igényeinek gyors növekedése, az egyének mindennapos szükségleteinek kielégítése mindinkább műszaki megoldásokat kíván. Gépesítjük a háztartásokat, gyógyító intézeteket, a mezőgazdaságot, a közlekedést stb. Mindehhez sok műszer, gép, energiaforrás és vegyianyag szükséges. De szükség van a gépekkel bánni tudó, műszakilag képzett emberekre is mind az előállítás, mind a mindennapos használat során. Az ált. iskolák matematika, fizika, kémia óráin a tanulók megkapják ehhez a legfontosabb elméleti alapismereteket, azonban ezen túlmenően szükség van a gyakorlati foglalkozásokra is.

A falusi életbe a technikai haladás bizonyos módosulással és késedelemmel vonul be. A sulykolót lassan felváltja ugyan a vegyszerekkel való mosás, a mosógép azonban a falusi konzervativizmus miatt lassabban terjed el. A mángorlót már felváltotta a faszenes vasaló, a villanyvasaló azonban a villamosáramtól való iszony, vagy a villamosáram hiánya miatt lassabban terjed. A mezőgazdasági munkák gépesítése, kemizálása a rohamos fejlődés ellenére sem tart még lépést az ipari technika fejlődésével. A falu műszaki elmaradottsága tükröződik a falu kulturális elmaradtságában is.

A második ötéves tervben befejezzük a falvak villamosítását. A technika révén a kultúra újabb szállal hozza közelebb a falut a városhoz. A technika azonban hozzáértő, vele bánni tudó emberek nélkül csak vontatottan képes tért hódítani. A városi iskolákba járó gyermekek jórésze már egész kicsi korában az otthoni környezetben megszokja a rafinált készülékeket, a rádiót, televíziót, a liftet, a közlekedési eszközöket a háztartási gépeket stb. Szinte bele születik a gépesített környezetbe. Természetes dolognak tartja létezésüket, használatukat. A falusi gyermek ezen a téren hátránnyal indul. A falusi gyermekek egy része pl. rosszulétről, hányingerről panaszkodik a Gépipari Technikum első műhelygyakorlatán, mert nem bírja a vas és az olaj „szagát”. (Ahogyan sok városi gyermek félve nyúl a gemeskúthoz, a ló kantárához.)

A falusi pedagógusok előtt tehát nehezebb feladat áll a politechnikai oktatás során, mint a városiak előtt. Két dolog mégis megkönnyíti hely-

zetüket. Az egyik: a mezőgazdaság szocialista átszervezésével együtt jár a technika intenzívebb behatolása a falu életébe. A másik: az egyre korszerűbbé váló ipar az automatizálás térhódításával mind kevesebb munkaerő utánpótlást igényel a faluból, mert a városi lakosság felnövekvő gyermekei kielégítik a felmerülő munkaerő szükségletet. Ma még az a helyzet, hogy a falú fiatalsága minden lehetőséget megragad, hogy a városba kerüljön. A mezőgazdaság nagyüzemivé válása, belterjesebbé tétele, a falu kulturális életének rohamos fejlődése azonban főképezőleg hat majd a város felé történő áramlásban. Úgy gondolom, itt van a kulcsa a falusi általános iskolák politechnikai oktatásához vezető helyes útnak.

Pártunk VII. kongresszusa a második 5 éves terv irányelveiben határozatot hozott az ipar és a mezőgazdaság fejlesztésének arányaira vonatkozóan. A mezőgazdaság hozamának tervezett növelése (30—40%) nem lesz könnyű feladat. Ennek elérése megkívánja a gazdasági alap megváltoztatását, a nagyüzemi szocialista szövetkezetek kialakítását. Ebben sokat segítettek és segítenek ma is pedagógusaink. Ezt a feladatot hamarosan sikerrel meg is oldjuk.

Baranya megye sajátos földrajzi, éghajlati adottságai következtében, valamint a régebbi birtokviszonyok folytán sok kis lélekszámú községgel rendelkező területté alakult. Ennek következtében bár a lakosság egy-egy községben többnyire egy tsz-be lépett be, termelőszövetkezeteink jelenleg nem eléggé nagy üzemek, ugyanis valóban nagyüzemi gazdaságról csak 2—3000 holdas termelőszövetkezetek esetében beszélhetünk. A későbbiek során minden bizonnyal megindul majd egy egységes egyesülési folyamat, az út azonban még hosszú lesz odáig. A növénytermelés és az állattenyésztés hozamának erőteljes növelése tehát csak a belterjesség fokozásával érhető el az ötéves terv folyamán.

A falusi politechnikai oktatásnak tehát elsősorban figyelembe kell venni a meglévő gazdasági alapot, továbbá az iskola községének helyi adottságait. Ilyen adottságok: a várostól, vasúttól való távolság, a sajátos éghajlati, talajtani viszonyok. Vitathatatlan, hogy bizonyos egységes politechnikai képzést minden iskolának nyújtania kell. Azonban, hogy egy iskola milyen irányban induljon el a politechnikai oktatás útján, ahhoz figyelembe kell venni a helyi adottságokat is. Az is kétségtelen, hogy falusi iskoláink politechnikai oktatásában a korszerű agro- és zootechnikai képzés alapelemeinek kell érvényesülnie. Az iskola gyakorlókertjében olyan fejlett agrotechnikával kell termelni, amelyet a tanulók a községben levő állami gazdaságban vagy termelőszövetkezetben látnak. Helyes ha a gyakorlókertben olyan növényeket termelnek, amely a táj adottságainak a legjobban megfelel és amellyel a környező nagyüzemekben is foglalkoznak. Vegyünk néhány gyakorlati példát. Kísérleteket lehet végezni a sovány, savanyú rétek és legelők megjavítására azzal a céllal, hogy több száz százalékos termésemelkedés legyen elérhető. Meg lehet próbálni a gyakorlókertben a gyógynövénytermesztést. A patikában hiánycikk a kamillatea, ez a hasznos népi gyógyszer. Fontos exportcikkünk is lehetne. De jelenleg csak gyűjtögetés útján szerzik be. Érdeemes lenne megkísérelni haszontalan, sovány talajokon a nagyüzemi belterjes termesztését. Szép feladata lehet az általános iskolás tanulóknak községi parkok, ligetek létesítése, faiskola gazdálkodás, bogyós gyümöl-

csök (szamóca, málna, egres, ribizke) gazdaságos termesztése. Szakkörökben meg lehetne kísérteni a kisállattenyésztést, stb.

A fentiek felsorolása kissé romantikusan hangzik, megvalósításuk pedig még nehezebb. Ugyanis a helyi viszonyoknak megfelelő tanulmányi ág kiválasztása mégcsak megoldható, de nem mindig lehet megtalálni a hozzáértő, hivatásszerető, lelkes pedagógust. Első feladat tehát a kiválasztott politechnikai ágak műveléséért lelkesedő, hozzáértő nevelők megkeresése. A másik feltétel az iskola erejét meg nem haladó nagyságú gyakorlókert létesítése. Nem kell feltétlenül ragaszkodni ahhoz, hogy a gyakorlati oktatás helye az iskola tőszomszédságában legyen. A községi tanácsok, a termelőszövetkezetek szívesen adnak az iskolának olyan területet, amely a gyakorlati oktatás céljának a legjobban megfelel. További feladat a legmegfelelőbb munkaeszközök beszerzése. Feltétlenül szakítani kell a helyben megszokott eszközökkel, ha azok nehezen kezelhetők, célszerűtlenek, elavultak. Olyan munkaeszközöket kell használni, amelyek lehetővé teszik, hogy a munka termelékenyebbé váljon.

Az iskolában folyó politechnikai oktatáshoz elengedhetetlenül szükséges, hogy a nevelőtestület jó kapcsolatokat építsen ki környező állami gazdaságokkal, gépállomásokkal, termelőszövetkezetekkel. Ugyanis a legkorszerűbb agrotechnikai eljárásokat kell a tanulókkal megismertetni. A gyakorlókertben és a műhelyben végzett gyakorlati munkán kívül, vagy azal együtt feltétlenül oktatni kell a gazdaságosság számítás alapelemeit. Mérni, feljegyezni, ellenőrizni kell minden adatot. A számok tükrében meg kell mutatni a tanulóknak egységnyi terület hasznosságát, vagy haszontalanságát. Szemléltetni kell a tanulók előtt, milyen haszonnal jár egy növény termesztése a hagyományos módon, és mennyivel több jövedelmet biztosít, ha ugyanazon a területen ugyanazt a növényt a legmodernebb agrotechnikai eljárásokkal termesztjük.

A politechnikai oktatás megszervezéséhez falusi ált. iskoláinkban nagyon gondos, nagyon megfontolt, elmélyült tervezettség szükséges. „Inkább kevesebbet, de jobban” — tanítja Lenin. Ha egyszerre sokat markolunk, ha szalmaláng módjára ugrunk neki a dolognak — mi pedagógusok tudjuk legjobban — hosszú időre elronthatjuk az ügyet. Hozzáértő, ügyes emberek nélkül a politechnikai oktatás nem megy. Megyénkben már van néhány eredményes példa, de akad rosszul vezetett gyakorlókert is. Sok három év előtti helyes kezdeményezés merült a feledés, a közöny homályába. Azon leszünk, hogy a párt-, állami és gazdasági szervek részéről megkönnyítsük e nehéz feladat minél eredményesebb megoldását. Általános iskolás gyermekeink politechnikai képzését sikeresen csak az iskola, a szülők és a társadalom összefogásával lehet megoldani.

BÜKKÖSDI LÁSZLÓ:

A hatodik nap

*Szerteágazó politechnikai képzés
a siklósi Táncsics Gimnáziumban*

Sokat írtunk, beszéltünk már az öt plusz egyes iskolahétről, az újszerű oktatási rendszer eredményeiről, s néhány iskoláról is hírt adtunk, ahol kísérletképpen bevezették a politechnikai oktatást. Most, amikor a siklósi Táncsics Gimnáziumról adtunk riportot, egy kicsit már a politechnikai képzés eredményeiről is beszámolhatunk.

Iskolai berkekben sokszor elhangzott az a kijelentés, hogy a gyakorlati foglalkozásokat csak városban lehet bevezetni. Vidéken, kis helyeken nincs olyan üzem, amely foglalkoztatni tudná egy középiskola tanulóit. Hogy ez a gondolat nem jelentett még pillanatnyi problémát sem Siklóson, az Papp Lajos iskolaigazgató érdeme.

Papp elvtárs az egész községre kiterjedően, sőt a közvetlen környék üzemait, gazdaságait bevonva szervezte meg a gimnáziumi tanulók politechnikai képzését. Újszerű forma ez, az újszerű oktatási rendszerben. Országos viszonylatban is alig van példa arra, hogy egy kicsiny, kétszáz-harminc tanulót foglalkoztató középiskola növendékei ilyen bő választékot kapjanak arravonatkozóan, hogy milyen területen kívánnak dolgozni a hét egy napján. S itt az előny a várossal szemben, ahol egy osztály, vagy esetleg az egész iskola egyetlen gyárba jár, hogy az élet legreálisabb részével ismerkedjék. Siklóson minden osztály tanulói szabadon választottak mintegy nyolc üzem, s ezen belül 15 foglalkozás között.

Papp Lajos igazgató kalauzol bennünket a munkahelyek látogatása során. Dicsekvés, lelkesedés minden szava. Ám ami igen érdekes, sohasem a maga munkájával büszkélkedik, — az egyszerű emberek áldozatvállalásától van elragadtatva, s elbeszélései során mi is.

— Üres frázisnak tetszett sokszor — mondja — ha azt hallottuk valahol, hogy a széles tömegek segítenek bennünket társadalomformáló tevékenységünkben. S milyen fényes bizonyága ennek az itteni politechnikai oktatás! Itt számtalan elvtárs, üzemvezető, mester, szakmunkás, oktató vállalt plusz munkát, kínlódást, esetleges fizetés-gyengülést (a darrabéreknél) csak azért, hogy a gimnáziumi tanulók oktatását véghezvigyék. Egy árva fillért nem tudunk mi fizetni ezért soha. Mégis megteszik.

Miért? Ezt nevezik öntudatnak! S milyen lelkesek! Micsoda pedagógusok! Az ember nem is hinné!

A harkányi gépállomásra vittem ki az esztergályosokat és a Diesel-motor szerelőket. Első nap, amint bemutattam a fiúkat, a Diesel-motor szerelők mestere, Szabó elvtárs, csak úgy félvállról rámutat egy ott álló gépkocsira: — „Tudjátok mi ez?” — „Igen.” — felelték a gyerekek. — „Szedjétek szét.” — szólt az utasítás. Azt a gyönyörűséget, amivel a fiúk a kocsihoz nyúltak, nem lehet elmesélni. Egy életre szerelmesei lettek ennek az egyszerű epizódnak a hatására szakmájuknak azok a gyerekek. Csodálatos, hogy az egyszerű emberek honnan vették azt a nagyszerű pedagógiai érzéket, amellyel az emberekhez nyúlnak. És szigorúak a végtelenségig. Harkányban Vágai elvtárs, félelmetesen elfoglalt ember, s mégis, mutatni egy alkalommal, mielőtt munkába állnának a gyerekek, be kell mutatniuk neki a füzetüket, az előző foglalkozás jegyzetanyagát, s csak azután mehetnek dolgozni miután kijavította, megkritizálta azokat.

Közben beérünk a Siklói Állami Gazdaság gépműhelyébe. — Ott is egy nagyszerű ember — mutat Dobos elvtársra Papp Lajos. Dobos nemrég jött ki a kórházból, még feküdni kellene, de csak kihozza a kíváncsiság az üzembe. Munkavezető nem nyughat otthon. Mikor a politechnikai oktatás jelentőségére terelődik a szó, Dobos elvtársnak az a véleménye: „Aki nálunk dolgozik kérem, vagy jó szakember lesz, és nagyon megszereti majd a foglalkozását, legyen az villanyszerelő, kovács, esztergályos vagy gépszerelő, vagy pedig meggondolja magát és olyan vesztettül fog tanulni már most, s az egyetemen még inkább, hogy soha ne legyen szüksége arra, hogy fizikai munkát végezzen.”

Valóban — helyesel a gimnázium igazgatója — az sem kutya, hogy bármikor vezető beosztásba kerül, megtanulja becsülni a testi munkát végző embert.

A gépműhelyben Győrfi Csabával találkozunk. Csaba most elsős gimnazista. Csavaranyákat készít kis vasrudakból. Kifúrja, menetet vág beléjük, s az adott méret szerint szögletesre reszeli őket. Jól áll a kezében a szerszám. Csak néha sandít oldalt, figyel-e a szakmunkás? Bizony figyeli valamelyik mindig. Ezek az emberek lelkiismereti kérdést csináltak abból, hogy megtanítsák a szakma minden rejtett fogására a diákokat.

Két diák, most ül kerékpárra. Villanyszerelő tanulók. Felpakolva dróttal, csövekkel a gazdaság egyik üzemegységébe indulnak motort javítani. Mozgásukon, arcukon látszik minden cselekedetük fontosságának tudata, ahogy a komolyodni szerető suhanc felelős embert játszik. Ezek a gyerekek sikerrel teszik le az érettségivel egyidőben a szakmunkási vizsgát s ha esetleg egyikük elektromérnök is lenne, nem fog meglepődni első nap a munkahelyén, hogy a rajzon, a könyvben, nem így volt.

A gazdaság göntéri szőlő-telepe felé vettük az irányt, s közben kedves történetet mesél Papp elvtárs. „A gépjavitó üzemben történt, hogy elromlott a fúrógép, amelyen az egyik fiú dolgozott. Áthívták a villanyszerelőket. Egy diákkal jött át a mester. Kiderült, hogy egy csavar eltörött. Gimnázistával esztergáltattak új csavart, osztálytársa javította meg a gépet a szakmunkás jelenlétében, s osztálytársuk dolgozott rajta tovább. Tetszik ez a gyerekeknek. Könnyebben beilleszkednek az új kollektívába, ha közben egymással ilyen módon érintkezhetnek. Mert bizony féltünk, hogy nehéz lesz megszokni az elkényeztetett középiskolásoknak az üzemek szel-

lemét. Egy eset volt csak, ami felrázta az egész társaságot. Egy kisebb dolgot, valami szerszámot akartak elhozni a gyerekek egy üzemből. Hevert a szerszám, ők úgy látták, úgysem kell a kutyának sem. A munkások igen felháborodtak az eseten. A diákok ebből az egy felháborodásból megértették, hogy mégsem csáki szalmája az állam vagyona.”

Laczkovics Miklós mezőgazdasági mérnök foglalkozik a tanulókkal, a szőlőtáblák között. Vonyó József felel a szőlőfajtákból. Apja pincér, aki ránézésből megmondja, milyen bor áll előtte, a fiú szőlész lesz Laczkovics elvtárs keze alatt. Lám, ránézésből elmondja 8 különböző tőkéről, hogy melyik csoport milyen fajtához tartozik, s mindezt miről ismerte fel. Bizony nem középiskolai fokon tanítják itt a szőlészet tudományát, de Siklós híres bortermő vidék, a göntéri borok a világkiállításon is jó hírnevet szereznek hazánknak, kell a kiváló szakember, s ezek a gyerekek kedvvel hallgatják a fiatal mérnök előadásait, s titokban már azt tervezi némelyik, hogy legalább pár tőkét jó lenne otthon is elültetni.

— Mit szól hozzá? — folytatja a beszélgetést Papp elvtárs a község felé vezető úton. Ez az ember heti négy alkalommal nívós előadásokat, oktatásokat végez nekünk társadalmi munkában. S ki tudja mennyi időt fordít még arra, hogy egyetemi jegyzeteiben utána nézzen részletesebben mindennek. Ez igazán nagy munkatöbbletet azért jelent, mert ő az egyedüli mezőgazdasági mérnök a szőlészetben, s ezért minden munkát el kell végeznie a gazdasági vonalon is. Talán érzik a gyerekek, hogy mit tesz értük, ezért szeretik, bár szigorú és sokat követel.

Az állami gazdaság csukmai állattenyésztő telepére is járnak dolgozni gimnazisták. Állatgondozási — állatorvosi képzést kapnak. Érettségire állattenyésztési szakemberek lesznek, nagy előkészítést kap, aki esetleg az

állatorvosi karon tanul tovább az egyetemen. Hogy itt is örömmel dolgoznak a gyerekek, Valler Jancsi esete bizonyítja. Jancsi él-hal az állatért. Itt nem akarták egy bika közelébe engedni, mert a gazdaság emberei is félték tőle, olyan vad, dühödtt állat. Jancsi a tilalom ellenére is gondozta, etette a bikát, s ma csodálatos barátság alakult ki a kis gimnazista s a

gazdaság állatfejedelme között. A döllyfös bika Jancsin kívül senkit nem tűr meg jószívvvel maga mellett, a fiú viszont mindent tehet vele, s büszke is erre módfelett.

S a szülők — hogy fogadták a politechnikai oktatást? Kérdezzük az igazgató elvtárstól, a kesztyűgyár felé vezető úton.

— Sajnos bizonyos részük még nem látja, hogy az ő, illetve a gyerek érdekében tesszük. Idegenkedtek tőle, ha tiltakozni nem is tiltakoztak. Csak most, lassan a gyerekek beszámolóí során puhulnak meg, s ismerik el ennek jelentőségét. Ez bizony furcsán hangzik. A dolgozók minden üzemben megértették, megérezték annak a feladatnak a fontosságát, hogy az ábrándvilágban élő gimnazistáknak bemutassák az élet tiszta, igazi arcúlatát, hogy tegyenek annak érdekében, hogy érettségizett tanulóink kezében legyen valami szakma, mert nem mehetnek el valamennyien postára adminisztrátornak, hogy ne kelljen újabb éveket pocsékolniuk azzal, hogy aztán menjenek ipari tanulónak, s mégis biztosítsuk a jövő műveltebb munkásosztályát, s hogy a későbbiek során szellemi munkával foglalkozó emberek is legyenek annyira gyakorlatiasak, hogy ne kelljen nekik egy motorjavítással a szerelőhöz szaladniuk, s még ezer jelentőségét sorolhatnánk itt a politechnikai képzésnek, amit a szülők némelyike nem látott azonnal világosan.

Itt a kesztyűgyár. Alig pár hónapja létező üzem, még maga is tá-

mogatásra szorul, de máris segít a gimnáziumnak. Kesztyűt varrnak itt a lányok. Az oktatónő milyen figyelmes. Tele van a terem tanuló lányokkal, mégis egész nap a gimnazisták asztala mellett áll, s mutat, magyaráz. Mikor szóvátesszük ezt, így válaszol: „A többi itt van egész héten, ők hetente csak egy nap. S nekik is meg kell tanulni, hogy szakmunkások legyenek.”

Ez a nagy jóindulat és segítőkészség, amely minden ember részéről megnyilvánul a politechnikai oktatás sikeresebbé tétele érdekében, erőt ad az iskola igazgatóságának a további munkához, még akkor is, ha vannak olyan szervek, mint az Egészségügyi Minisztérium Kórházi Főosztálya, ahol közel harminc diák kórházi oktatását gátolták meg, mert beindult már a politechnikai képzés Siklóson a kórházban is. Az ápolónőhiány, országos jelenség, itt is fennáll. Ezért volt jelentős a kórház munkájában már a tanulók segítsége. A gimnázium úgy tervezte, hogy felveszi a kapcsolatot a pécsi ápolónőképzővel, s a kórházban lévő tanulók levelező tagozaton egyúttal elvégzik az ápolónőképzőt. A helyi orvosok társadalmi munkában vállalták, hogy a képző tananyagát feldolgozzák a diákok részére. A kezdeti lépéseket meg is tették. Már előadás is volt, mikor az EM leállította az egészet. Amikor az ápolónőhiány olyan nagy, hogy 8 általános iskolát végzett fiatal lányokat szükségből ápolónői beosztásban dolgoztatnak, akkor a gimnázium tanulóinak ezt nem engedi meg a minisztérium, holott ők napról-napra közelebb állanak ahhoz, hogy szakembereknek nevezzék magukat, hisz a gyakorlati foglalkozás mellett az elméleti képzés is biztosítva volt.

De ha gátat vet az Egészségügyi Minisztérium, segítenek a névtelen kis vállalatok, újra az egyszerű emberek. A diákok azért járnak politechnikai oktatásra. Nem a kórházba, a fatelepre. Igaz, hogy Told Györgyi, ki otthonosan mozgott már a kórház laboratóriumának kémcsövei, vizsgálati eszközei között, most bútorfényez, s a többiek is naponta elmondják, hogy azért érdekesebb dolog volt a kórházban sebpoltyákat készíteni, s igaz, hogy ez szükségmegoldás, de azért sem a járásban, sem a megyében nincs lelkiismeretfurdalása senkinek. Ami tőlük telik itt megteszik az emberek. Tartalmat adnak a frázisoknak. Valóban új embertípust nevelünk. Megszüntetjük a különbséget a munkás és szellemi dolgozó között. S most már valóban állíthatja magáról a siklósi Tánicsics Gimnázium, hogy az életre neveli növendékeit, s hogy mennyire az életre, s annak minden területére, azt bizonyítja az a tény is, hogy irodai munkát is választhattak a tanulók. Néhányan a járási könyvtárba járnak. Irodalmi műveltségük itt megsokszorozódik, azonkívül elsajátítják a különböző adminisztrációs formákat. S a négy év alatt megismerkednek a könyvtár-tudománnyal. Bizony maguk csodálkoztak első nap legjobban, mikor meghallották, hogy a könyvtár-tudományt öt éven át tanítják az egyetemen, s ez is foglalkozás, nem állás.

Ez a gondolat vezeti a gimnázium vezetőit, hogy határozott életcéljuk legyen a tanulóknak. Az érettségiig mindenki tudja magáról, hogy mi akar lenni, legyen is bizonyos afelől, hogy arra a pályára alkalmas-e, ne aztán csalódjon. Érték ilyen irányú támadások a gimnáziumot, hogy miért végznek politechnikai oktatást a könyvtárban, és a tanácson?

Mindenki számára itt áll a felelet: Mert az irodai munka az olyan terület, ahol több embert foglalkoztatnak. Hadd tanulják el csinját-bin-

ját a tanácsi apparátusban szükséges dolgoknak, hisz számtalan esetben előfordult már, hogy érettségizett ember nem tudott egy űrlapot kitölteni. S ami a legfontosabb, mindegy, hogy hol dolgozzák le a heti egy napot, s a nyár folyamán a hat hetet a tanulók, lényeges dolog, hogy kapcsolatba kerültek az étellel, nem táplálnak hamis illúziókat arra vonatkozóan, hogy mi lesz, ha már leérettségiztek, s nem lesz nyaranként a községben, azaz a járásban tíz-tizenöt elkeseredett fiatal, aki arról panaszkodik „leérettségiztem, de most már mit csináljak”.

Körútunk befejeztével ismét a gimnáziumban kötöttünk ki, s most veszem csak észre, hogy egész úton az egyszerű munkásemberek segítőkészségéről, önfeláldozó többletmunka vállalásról beszélt nekem Papp Lajos gimnáziumi igazgató, s arról egy szót sem, hogy mi többletmunkát jelent ez neki, s a két helyettes igazgatónak.

Mikor szóvátettem, legyint: Ugyan, szóra sem érdemes, minket ezért fizetnek. S különben is elosztottuk az üzemeket egymás között.

Nem kell sokat gondolkodni, hogy megállapítsuk, jut egyre így is elég felügyeleti, ellenőrzési idő. S nemcsak az igazgatóságnak jelent többletet, nehézséget az újrendszerű oktatás. A politechnikai képzés miatt egy nap elveszik minden hétből. Zsúfoltabb lesz főleg a humán tárgyak anyaga, s Imre Gizella tanárnőnek bizony ügyesen kell mesterkednie, hogy több irodalom iránti rajongást lopjon a tanítványaiba.

Befejezésül még csak annyit, hogy nagyszerű embereket ismertünk meg a gimnázium tanári karában, s nagyszerű embernek ismertük meg Papp Lajos igazgató elvtársat. Méltán tüntette ki őt a minisztérium az elmúlt hetekben elismerésével, jutalmával. Ehhez a minisztériumi dicsérrethez, most külön gratulálunk a látottak alapján a megye nyilvánossága előtt.

A Táncsics Gimnázium minden tanárának, tanulójának további sikereket, s eredményes munkát kívánunk a jövőre vonatkozóan.

BALLÉR ENDRÉNÉ:

A régi magyar irodalom tanításának néhány tapasztalata egy 5-1-es iskolában

I.

Bencédy elvtárs mondotta egy alkalommal: „Az iskolareform nem egyik napról a másikra határozattal deklarálható fordulat, hanem hosszú s már a megvalósulás korszakába lépett folyamat.” Ez a folyamat sok szép feladatot, sok merész, új kezdeményezést, de ugyanakkor nem kevés nehézséget, problémát jelent. A magyar irodalom tanításánál különösen a második osztály anyagában történtek nagy változások, és nem véletlen, hogy ez az anyag bizonyult a legproblematisabbnak a kísérleti iskolák magyar tanárainak budapesti tanácskozásán 1959. decemberében. Kétségtelen, hogy ez az anyag állítja a legkeményebb feladat elé a tanárt, ez követeli meg leginkább az új utak keresését, a korszerű módszerek alkalmazását. Ugy vélem, hogy ennek az anyagnak a tanítása során szerzett tapasztalatok különös érdeklődésre tarthatnak számot. Ezért cikkemben néhány ilyen tapasztalatról szeretnék beszámolni. Az első részben a koncentrált óravezetést elemzem. Tudjuk, hogy ez a jövő útja, ez biztosíthatja a legkövetkezetesebben az oktatás és nevelés egységét. Ugyanakkor nagy segítséget nyújthat abban, hogy az idej, kétségtelenül túlsúfolt másodikos anyagot el lehessen végezni. A cikk második részében szeretném kiemelni, összegezni azokat az egyéb módszerbeli megoldásokat, melyeket eddig a legeredményesebben használhattam.

II.

A koncentrált óravezetés

Nézzük meg közelebbről ezt az alapelvet, amelyet Ilku elvtárs — kissé katonai szaknyelven — becélzott órának nevezett. Lássunk először egy példát: hogyan sikerült ennek az alapelvnek az alkalmazásával Janus Pannoniust egy teljes továbbhaladó és egy számonkérő órában megtanítanom? Az óra erősen lerövidített vázlata a következő: Bevezető kérdésekkel kezdtem, amelyek a humanizmus és a reneszánsz lényegének, társadalmi alapjának és fő jellemvonásainak megértésére irányultak. Közben

egy-egy, a múlt órán már bemutatott reneszánsz-kori festményreprodukcíót elemzett néhány tanuló (Botticelli, Perugino, Raffael, Leonardo). Ezekből is le lehetett vonni az ember központba állítását, a természet szépségének felfedezését, a világi témák és az emberi érzelmek ábrázolásának megjelenését, tehát a humanizmus legfontosabb sajátosságait. Ez kb. 8 percet vett igénybe.

Az óra ilyen megindítása már előkészítette azt, hogy Janus Pannonius tárgyalásánál egy szempontot ragadunk ki: azt, ami a leghaladóbb vonása és irodalomtörténetünk fejlődése szempontjából lényeges. Ezért az óra címe így került be a tanulók füzetébe: Janus Pannonius a legnagyobb magyar humanista költő.

Életrajzának tárgyalása nagyjából tanári közlés alapján történt (két szemléltetéssel: arcképét mutattam be és nehéz gyermekkori körülményeit a Gyászdal-ból vett idézettel érzékeltettem). Már itt is igyekeztem kiemelni azokat a mozzanatokat — ezek is kerültek a munkafüzetbe — amelyek hozzájárultak a költő humanista műveltségének és költői egyéniségének kialakulásához. Az életrajz tárgyalására szintén kb. 8 percet fordítottam.

Ezután azt a célt tűztem ki az osztály elé, hogy vizsgáljuk meg, hogyan képviseli költészetében a humanista eszméket. Kezdtük azzal, hogy költészete latin nyelvű. Legegyszerűbb módja ennek, hogy fellapozzuk a szöveggyűjteményben található facsimilét, és az egyik tanuló maga állapítja meg. Máris leszűrhattük első jellegzetességét: a humanizmus nemzetközi nyelvén, latinul írt. Ezután tértünk rá a versek tárgyalására — utalva arra, hogy ezek műfordítások. A Pannonia dicsérete c. epigrammánál a vers elolvasása előtt az óra vezető szempontját tettem fel kérdésnek: Mi az új, mi a humanista vonás ebben a versben. A tanulók számára nem okozott nehézséget annak megállapítása, hogy a költő itt hazája dicsőségét öntudatosan saját költői sikereivel hozza összefüggésbe. Ez a költői öntudat, szemben a középkor alázatos, névtelen, vallásos költőivel gyökeresen új irodalmunkban, humanista vonás. A vers formai sajátosságainak rövid elemzése — klasszikus verselés, epigramma — még jobban elmélyítette a tartalmi elemzés megállapítását, utalva a reneszánsz és a görög-római műveltség kapcsolatára. A vers tárgyalása kb. 5 percet vett igénybe. Amint látjuk, ilyen rövid elemzés során sem jelentett problémát az irodalomtörténeti szempont, a fejlődés gondolatának alkalmazása, egybekapcsolva tartalmi és formai elemzéssel.

A következő verset, a Galeotto Marziohoz írottat azzal a szemponttal tárgyaltuk, hogy milyen követelményt állít Janus Pannonius, a humanista, a költők elé. A költemény bemutató olvasása után általános volt az álmélkodás: Egy pap ilyet ír?! Ez csak megkönnyítette a humanista ember másik fő vonásának kidomborítását: a vallási fanatizmus elleni harcot. Megint önként adódott a legfontosabb formai elemzése: a költői képek pártossága (a nevetségesen ábrázolt zarándok Marzio, a hiszékeny csöcselék, a szószékről rikácsoló, hazudozó, vénasszony könnyekre vadászó papok) és a csattanó. A vers elemzése kb. 6 percig tartott.

A költő humanista vonásainak egyik legteljesebb összefoglalója a Búcsú Váradtól c. vers. A bemutató olvasás előtt ezt a szempontot is adtam a tanulóknak. Valóságos kézerdő jelezte, hogy az osztály legnagyobb része azonnal észrevette a vers alapvonását: a természet szépségének költői

ábrázolását. A legjellemzőbb sorok újraolvasása során bizonyítottuk, hogy a költő mennyire szerette a természetet, ha ilyen meggyőző erővel tudott írni róla. A refrén is ezt a szeretetet érzékelteti, hiszen bár társait sürgeti az indulásra, mégis mindig ő az, aki újra vissza-visszanéz és búcsúzik a kedves várostól. (Sajnos senki sem vette észre a negatív tájbrázolást: az elmúlt tavasz keresését a téli tájban. Itt egyúttal alkalom nyílt arra, hogy a tanulók figyelmét pár szóval a természet szépségeire irányítsam, hiszen ebben a korban eléggé érzéketlenek, közönyösek az ilyesmi iránt.) A továbbiak során röviden utaltunk a versben lévő egyéb humanista vonásokra: a műveltség, a művészeti alkotások, a könyv szeretete, az ember ábrázolása a tájban stb. Erre a versre kb. 15 perc jutott.

A békéért című vers nagyszerűen zárja le az órát azzal, hogy aki ennyire szereti az életet, a természetet, a műveltséget, az embert, a szépet, az nyilván tiltakozik ezek elpusztítása, a háború ellen. A vers annyira hat a tanulók érzelmeire, hogy szinte felesleges is a részletesebb elemzés.

Az óra összefoglalásának kérdései: Miért tekinthetjük Janus Pannoniust a legnagyobb magyar humanista költőnek? Miért tartjuk nagy klasszikus költőnek? (Haladó világnézet, magas művészi fokon tükrözi korát.) A tankönyv kijelölése és a tárgyalás során írt vázlat elég segítséget adott a tanulóknak a következő órára való felkészülésre. A következő számonkérő órán aztán a feleletek a humanista Janus Pannoniust elemezték, bevezető kérdésekkel, nagyobb áttekintést igénylő feleletekkel (pl. miben hozott újat a humanizmus a magyar irodalom történetében?), részletes verselemzésekkel (pl. Búcsú Váradtól elemzésénél a felelő a szöveggyűjteményt is használhatta). Az óra végén írásbeli házi feladatot és memoritert kaptak a tanulók.

Talán ennyi is elég annak bizonyítására, hogy az egy bizonyos nevelési cél köré koncentrált óravezetés teszi igazán lehetővé a tananyagcsökkentést, és egyáltalán nem jelenti az író eltorzítását, a formai elemzés mellőzését, a tanulók ismereteinek elszürkítését. Épp ellenkezőleg!

Ezt a koncentrált óravezetést szinte minden egységnél be lehetne mutatni részletesen. Most azonban csupán a legfontosabb alapgondolatokat emelem ki, azokat a szempontokat, amelyek köré a régi magyar irodalom tanítása során az órákat koncentrálni tudtam.

Az első órák alapgondolata nyilvánvalóan következik abból, hogy irodalomtörténetet tanítunk. Ezeken az órákon a koncentráció elsősorban az irodalom és a társadalom kölcsönhatásának bemutatását szolgálhatja, tehát a tükröződési elmélet alapjait tanítjuk meg itt irodalomtörténeti síkon. (Pl. az ősköltészet összefüggése a munkával, az ősvallással, a harccal; a feudalizmus irodalmának kibontakozásánál a nagy társadalmi átalakulás, az államalapítás és az ezzel együtt járó egyházzervezés hatását vizsgáljuk irodalmunkban, de itt már az irodalom társadalmi szerepére is kapunk újabb példát, amikor a krónikairók célkitűzéséről beszélünk.) Ez az alapvető koncentrációs szempont gazdagodik azután a továbbiakban.

A magyar nyelvű irodalom kezdeteinek tanításánál már meg lehet alapoznunk a fejlődés gondolatát. Ennek az órának vezető szempontjával ezért azt tartottam, hogy egy nagyarányú fejlődés kezdeténél állunk, amelyből majd a magyar nyelvű irodalom győzelme bontakozik ki. Erre meg is van a lehetőség, hisz egyrészt a nép magyarul beszél, másrészt ez a korai magyar nyelv erőteljes, kifejező. Ezt bizonyítottuk a Halotti

Beszéd és az OMS elemzésével. A huszitizmus és a humanizmus korának irodalmi életét tanítva ez a gondolatkör tovább gazdagítható. A bevezető óra alapeszméje annak a bemutatása volt, hogy a társadalom fejlődése, a tömegek osztályharca hogyan alapozza meg irodalmunk fejlődését, hogy milyen gazdagodást jelentett irodalmunk számára mind tartalmi mind formai szempontból a külföldi haladó eszmékkel való szoros kapcsolat. Itt tisztáztuk a humanizmus és a reneszánsz lényegét. Janus Pannonius tanításáról már volt szó. A magyar nyelvű irodalom győzelmét, a reformációt elemezve azt emeltük ki, hogy a katolikus egyház béklyójából ki-emelkedő irodalmunk már ekkor realista és társadalombíráló (Heltai) és alkalmas arra, hogy a lírában is megszólaltasson olyan mély emberi érzelmeket, mint a hazaszeretet (Bornemissza).

Nagy íróink tárgyalásánál a következő két szempont adta meg a koncentráció alapját (Balassi—Zrínyi): 1. Hogyan tükrözik korukat? 2. Mit jelentenek a magyar irodalomtörténet fejlődésében tartalmi és formai szempontból? Természetesen a függetlenségi harcok korszakát (a kuruc költészetet is beleértve) leginkább a hazaszeretet gondolata foglalhatja össze. Erre egy összefoglaló óra elemzése során még visszatérek. Összegezve a koncentráció elvének fő követelményeit:

1. Minden nagyobb anyagegységet és ezen belül minden órát koncentrálnunk kell egy (de előfordulhat, hogy több) összefogó gondolat jegyében.

2. A koncentráció legtöbbször és végső fokon világnézeti, nevelési cél érdekében áll. Ezen belül azonban elképzelhető, hogy egyes órák alapelve erkölcsi, esztétikai stb. (pl. egyes költők szerelmi lírája) valamint az, hogy egy órán belül többoldalú koncentráció történik. (Pl. a Szigeti veszedelem háziolvasmány feldolgozó órán, ahol az író hazaszeretete, művészi realizmusa és az eposz irodalomtörténeti jelentősége állott a központban.) De ez a többoldalú koncentráció is legtöbbször lényegében egy gondolat köré tömöríthető (a Szigeti veszedelemnél pl. lényegében az eszmei mondanivalóból vezethetjük le a mű témáját, szerkezetét, jellemeit, nyelvét, műfaját, következésképpen helyét a magyar irodalom történetében.).

3. Ez a koncentráció nem jelenthet elszürkülést, az irodalmi művek és a fejlődés csak történeti szempontból való tárgyalását, csupán azt, hogy bizonyos fegyelmezett egységet biztosít a formai elemzésnek is.

4. A koncentráció szolgálatába kell állítani lehetőleg az óra minden mozzanatát: A közös és egyéni számonkérést, az új anyag tárgyalását, az összefoglalást, a vázlatvezetést, az írásbeli házi feladatokat, az iskolai és házi dolgozatokat, különböző egyéb módszereinket. Különösen eredményes és fontos a rendszerező, ismétlő órák „becélt jellege”. Ezt a negyedik követelményt tartom gyakorlatilag a legfontosabbnak. Egy új anyagot közlő óra bemutatásával már megpróbáltam ábrázolni ennek az alapelvnek az érvényesítését, de még szükségesnek tartom röviden vázolni ugyanezt egy rendszerező óra segítségével, amelyik egyúttal dolgozatot is készített elő.

A téma: A XVI—XVII. sz. irodalma mint a honvédő harcok tükre. (Az órára a kuruc költészet tárgyalása után került sor.) A bevezetőben tanári kérdések segítségével rögzítettük a társadalmi alapot (a török majd egyre inkább a német elnyomás, a nemzeti függetlenség kivívása, mint a haladás alapvető feltétele, az irodalom a honvédő harcok tükrözője és segítője).

Az óra fő részében az egyes írók szerepét vizsgáltuk a kor problémáinak szolgálatában. Kiindulási pont a XVI. sz. egyik írotípusa, az énekmondó krónikás, Tinódi. Megállapítottuk, hogy a költő célja elsősorban a valóságnak megfelelő képet adni a harcokról, „az mi keveset írtam, igazat írtam”, ugyanakkor azonban mozgósítani is akar a további harcokra, „magyar vitézöknek lenne tanúság”. Mivel a kor minden nagy írójának ez a kettős cél lebegett a szeme előtt, ezt vettük alapul, természetesen figyelembe véve a kor konkrét problémáit, és a művészi kifejezőerő fejlődését, sokoldalúbbá válását, valamint az egyes írók sajátos egyéniségét.

Tinódi után Bornemissza Péter lírai panaszát ismételtük át, kiemelve a vers művészi erejét: az ország helyzetének reális, objektív ábrázolásának mesteri keveredését a költő szubjektív érzelmeivel. Balassihoz, a kor művészi eredményeinek összegezőjéhez és továbbfejlesztőjéhez a legszemléletesebb átmenetet biztosíthatja az, ha A végek dicséretére c. versét összehasonlítjuk Tinódi pár sorával (vö. Bóka László verselemzését A szép magyar vers c. füzetben). Balassi összegezése a következő szempontok segítségével történt: hogyan szolgálja a honvédő harcok ügyét realizmusával (a végvári vitézek életének lelkesítő ábrázolása) szerkesztő művészetével, természeti képeivel, költői nyelvvel és verselésével. Megemlítettük a nála kristálytisztán érvényesülő elv és tett egységét (harcai, hősi halála). Ez egyúttal átvezetett bennünket Zrínyihez.

Zrínyit mint költőt, hadvezért és politikust kapcsoltuk be az óra rendszerébe. Először megvizsgáltuk, hogy mi a közös a Szigeti veszedelemben és röpirataiban: amit a nagy politikus felismer, és a nagy hadvezér karddal megvalósítani akar, azért küzd a művész. Ez szabja meg a Szigeti veszedelem tartalmát és formai elemeit, a Török áfiumnak ragyogó prózáját és képeit. A kuruc költészethez az átvezető szempont a kor nagy történelmi változásainak az elemzése volt (a török kiűzése, a német gyarmatosítás, a bujdosók számának növekedése, a Thököly-mozgalom, majd a Rákóczi szabadságharc.) Rámutattunk arra, hogy amint a nemzeti függetlenségi harcokban egyre nagyobb szerepet kap a nép, úgy tör be a népköltészet — irodalomtörténetünkben először — uralkodó jelleggel irodalmunkba.

Befejezésül az óra fő tanulságát abban foglaltuk össze, hogy irodalmunk fejlődése elválaszthatatlan attól, hogy nagy íróink a kor fő problémáinak szószólói voltak, azok megoldását próbálták elősegíteni a művészet fegyverével. Ezen harcok során alakult ki a magyar líra, jött létre az első nagy magyar epikai mű. — A dolgozat témái azután a következők voltak: a) A hazaszeretet megnyilvánulása a XVI—XVII. sz. magyar irodalmában. b) Balassi költői nagysága. c) Hogyan szolgálta Zrínyi írói munkássága költői céljait? A dolgozatok eredményével meg voltam elégedve.

Amint itt is látjuk, a koncentráció két alapvető okból szükséges:

1. Biztosítja a nevelési cél érvényesülését.

2. Nem enged elveszni az anyag részleteiben, és ezzel a tananyagcsökkentés végrehajtásának legfontosabb eszköze. Mind a két szempont nélkülözhetetlen az iskolareform sikeréhez.

A koncentráció szempontjait a tanárnak kell kiválasztania már a tanmenet összeállításánál, de főleg az egyes órákra készüléskor. A szempont gyakran magától adódik, gyakran azonban nem könnyű a leghelyesebbet megtalálni. Nekem is sok problémát jelentett — és jelent ma is — ezek-

nek felhasználása, korántsem állítom, hogy nem követtem el hibákat, de úgy látom, hogy munkám ennek segítségével eredményesebb, hisz eddigi második osztályaim közül ez az osztály tudja legjobban a régi magyar irodalmat.

Megfigyeléseim kiegészítésére — névtelen — felmérést is végeztem. Munkám eddigi legfontosabb eredményeit a következőkben látom:

1. Bár a túlterhelés még érezteti hatását, a kép az adott körülmények között megnyugtató. Az osztály kb. 40%-a általában fél óráig tanulja a magyart, 30%-a azonban egy óráig és két tanuló bevallása szerint másfél óráig foglalkozik a tárggyal.

2. A tanulók nagy része megszerette a második osztály eddigi anyagát. Ezt bizonyítja az is, hogy az osztály kb. 65%-a olvasott valamit a tanult anyaghoz. Az olvasott művek széles skáláján szerepelnek: a Kalevala-versek, Balassi, Csokonai, írói életrajzok regényes formában, többen hallgatják a rádió irodalomtörténeti előadásait is stb. Arra a kérdésre, hogy melyik anyagrész volt eddig a legérdekesebb, mindegyik tanuló adott választ, sőt sokan két három író is felsoroltak (legtöbbször ezek a nevek nem szerepelnek a legkönnyebbnek ítélt anyagrésznél). A legtöbb tanuló Csokonai költészetét találta a legérdekesebbnek (kb. 50%), de igen sokan választották Goethét is (35%). (Figyelmeztető lehet ez a tanterv készítőinek is, hogy tanulóink igénylik a világirodalmat.) A teljességhez hozzátartozik az, hogy a legunalmasabb anyagrész a tanulók 25%-ának az ősköltészet irodalma, valamint a feudalizmus kezdete (10%), bár a tanulók 50%-a nem nevezett meg unalmas anyagrészt. Figyelemre méltó, hogy senki sem sorolta a Szigeti veszedelmet a legunalmasabb anyagrész közé.

3. Ugyanakkor a tanulók ideológiai szemléletmódja és tárgyi tudása igen megnyugtató. Arra a kérdésre például, hogy milyen követelményeket állítanak fel általában a nagy írókkal szemben, az osztály fele lényegében helyes választ adott. Különösen örvendetes volt a számomra, hogy még a kevésbé teljes választ adó tanulók nagy része sem feledkezett meg a formai követelményről. (Itt a legfőbb hiányosság az volt, hogy tanítványaim egy része nem követeli meg a nagy írótól a realista ábrázolást, kora problémáinak tükrözését. Ez összefügghet a tanári munka hiányosságával, de azzal is, hogy ez a korosztály általában inkább a romantikus történetekért lelkesedik.) Tárgyi tudásuk megfelelő fokát az is bizonyítja, hogy a minden előkészítés nélkül feltett ténykérdésekre, amelyek pedig már régebben tanult anyagrészek mozgósítását kívánták, a tanulók 80%-a lényegében helyesen válaszolt.

III.

A koncentrált óravezetést leghatásosabban szolgáló módszerek

A cikk teljességéhez hozzátartozik, hogy bár röviden, de szóljak azokról a legfontosabb módszerekről, melyeket a koncentráció, az iskola-reform szolgálatában a leghatásosabbaknak tartok. Hogy a módszer megnyire elválaszthatatlan végső célkitűzéseink megvalósításától, az is bizonyítja, hogy már eddig is kénytelen voltam módszerbeli problémákkal foglalkozni, hiszen a koncentráció, az órák becélzottsága nem utolsósor-

ban módszertani kérdés is. Milyen módszerek használata bizonyult számomra eddig a leghasznosabbnak?

1. Az új anyag lényegét igyekeztem már az órán megtanítani. Mivel ez általában azonos a koncentráció szempontjával, ez utóbbi következetes alkalmazása egyúttal biztosítja ennek az elvnek az érvényesülését is.

2. A tanulók aktivitásának és önállóságának fejlesztése (szemben a „prelegálással, amely ha uralkodóvá válik, megbéníthatja tanulóink fejlődését. Pedig van ilyen veszély, hisz ezzel lehet a legrövidebb időn belül a legnagyobb anyagot „elvégezni”).

A tanulók bekapcsolása át kell hogy hassa oktatásunk minden mozzanatát. A számonkérésnél — áttörve a régi, megkövesedett formákat — nagyobb teret kell biztosítani a közös osztályfoglalkoztató feleltetéseknek (egy vagy több ilyen megnyilatkozást azután jeggyel is értékelhetünk). Az egyéni számonkérés során egyre több olyan feladatot kell adni, amelyek a tanuló önálló gondolkodását igénylik. A feleletek megbiráltatása, a szimultán feleltetés, az egyénre szabott feladatok adása, melyre esetleg a tanulóknak több hét áll rendelkezésére, mind, mind eszköz lehet célunk elérésében. Igen bevált módszernek bizonyult az is, hogy a tanulók egymás otthoni fogalmazását írásban bírálták. — Az új anyag tárgyalása során, a heurisztikus óravezetés talaján bővíteni kell a lehetőségeket a tanulók minél nagyobb méretű, de nem erőltetett, bevonására, ügyelve arra, hogy tanítványainkat egyre nagyobb feladat elé állítsuk. Az, hogy rendszeresen heurisztikus módon vezetjük óráinkat, még nem jelenti azt, hogy teljes mértékben eleget tettünk feladatunknak ezen a téren. (Tapasztalatom szerint pl. megfelelő szempontokat kapva tanulóink már II. osztályban is meg tudnak birkózni egy-egy könnyebb mű önálló elemzésével, vagy fő vonásainak kiemelésével. Kár lenne az ilyen lehetőségeket kihasználatlanul hagyni!) Az írásbeli feladatokban is nagy lehetőségek rejlenek, különösen akkor, ha olyan témát adunk, amely valóban lehetővé teszi a tanulóknak önálló véleményük kifejtését. (Pl. összehasonlítások, miért tett ezt vagy az az irodalmi mű stb.) A kéthetenként íratott házi feladat eddig teljesen elegendőnek bizonyult erre a célra is. Ez az alapelv tehát kiterjed a tanítási óra minden részére, de órán kívüli munkánk vezérfonalává is kellene válnia. A kötelező olvasmányok kiadásánál különös gondot érdemel azoknak a szempontoknak a kiválasztása, melyekre a tanulók a mű olvasása közben és után válaszolnak. Kívánatos lenne, hogy az iskolai kiadványok végén feldolgozási szempontok, ellenőrző kérdések is lennének (ahogyan ezt egy külföldi kiadványban láttam). Nagyon gyümölcsözőnek bizonyult az olvasási mozgalom versenyszerű, pontszámmal értékelt — és egyúttal irányított vezetése. Igen nagy lehetőségek rejlenek természetesen a szakköri foglalkozásokban, az önképzőkörben, és minden egyéb irodalmi, művészeti jellegű foglalkozásban szavalóversenyek, világ-irodalommal foglalkozó klubdelutánok, színjátszó csoportok stb.).

3. A szemléltetés sokoldalúsága. A szemelvények bemutatása mellett igyekeztem képeket, facsimilét bemutatni. Nagy lehetőségeket látok a zene felhasználásában. Igen hasznosnak bizonyult a stílusirányzatok szemléltetése (főleg képzőművészeti alkotásokkal). Sokkal kevesebb időt vesznek ezek el, mint gondolnánk, és mindenképpen megtérül a tanulók alaposabb tudásában, érdeklődésük fokozódásában.

Lassan egyre több lehetőség nyílik a rádió, televízió és magnetofon

felhasználására is. A szemléltetéshez tartozik még, nézetem szerint a vázlat kérdése. Úgy tapasztaltam, hogy ezen a fokon egyenesen nélkülözhetetlen, csaknem minden órán a logikus, tömör vázlat, amelyet rendszerint az anyag tárgyalása közben rögzítünk, s amely tartalmi formai problémákra egyaránt kiterjed. Természetesen nem lehet a számonkérésnél csak a vázlatra szorítkozni (ez a feleletek bevezetője legtöbbször, bár előfordul, hogy a felelő csak az anyag vázlatát, azaz lényegét kapja feladatul). Nagyon kevés tanulónál tapasztaltam, hogy stílusuk vázlatos, tudásuk hézagos, szókincsük szegényes lett volna a vázlat miatt, éppen azért, mert a vázlat mellett megkövetelem a tankönyvre alapozott folyamatos összefüggő előadást. A vázlatnak különösen összefoglaláskor, ismétléskor van nagy szerepe, de általában tanulóim egyöntetű véleménye, hogy a vázlat rendkívül megkönnyíti az órára való készülést, és ez sem utolsó szempont.

4. A következő alapvető feltétel, hogy tanításunk során felszínre juttassuk tárgyunk sajátos jellegét. Mivel az irodalom a szó művészete, soha, nem sikkadhat el a művek formai, művészi elemzése, soha nem csúszhatunk át a száraz történelmieskedés talajára. Nem hiszem, hogy a formai elemzés jelentőségét csökkentem, sőt éppen az a célom, hogy ennek a szerepét a maga teljességében domborítsam ki, amikor azt állítom, hogy nem lehet elvesznünk a formai elemek sokaságában, hanem meg kell keresnünk minden irodalmi alkotás sajátos egyéniségét. (Ez gyakran a szerkezetben — pl. Balassi: A végek dicséretére, lásd Makay Gusztáv verselemzése, Csokonai: Az estve, Batsányi: A franciaországi változásokra — vagy esetleg a költői képekben — pl. Csokonai: A Reményhez stb. juthat kifejezésre.) Erre próbáltam példát adni a Janus Pannonius versek elemzésénél.

A formai elemzés hatékonyságát jelentősen fokozza majd nyelvtanítástunk megreformálása. Ha mi a nyelvtanórákon fogalmazással, stilisztikával foglalkozunk, ez majd jobban kinyitja tanulóink szemét az elemzett irodalmi mű szépségére is. Például: a mondatok tartalom szerinti csoportosításánál gyakoroltuk a felkiáltó, kérdő stb. mondatok használatát a fogalmazásban, mivel a tanulók nagy része szürkén, unalmasan, csak kijelentő mondatokat használva fogalmaz. Ez a gyakorlás igen megkönnyíti pl. Zrínyi prózájának elemzését.

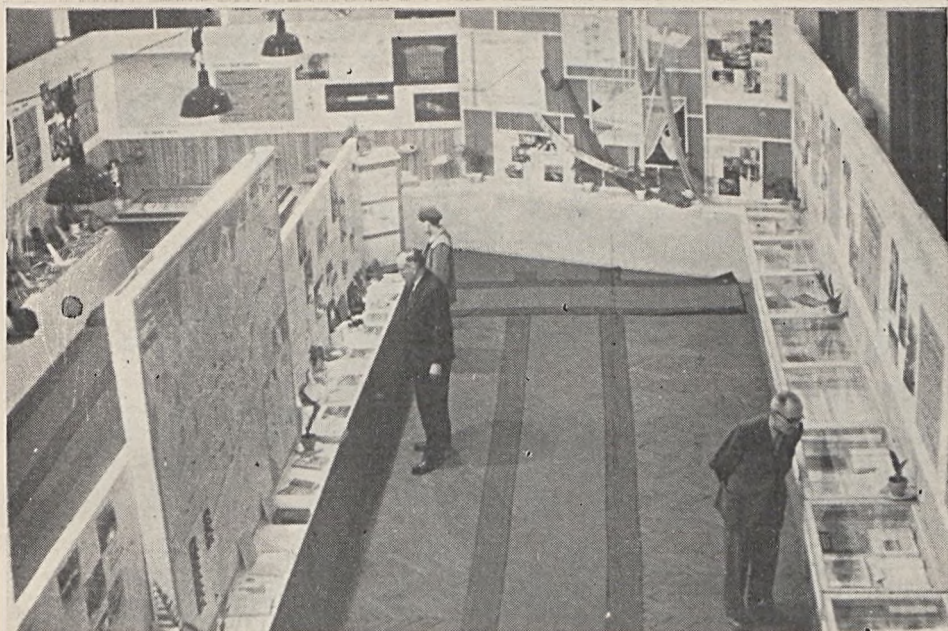
5. A még kínálkozó sok módszertani probléma közül csak egyet emelek ki: a teljes továbbhaladó és a számonkérő, esetleg rendszerező órák merészebb kombinálását. Mind a két órátípus nagyobb lehetőséget nyújt a vegyes órátípusnál. Nem megoldhatatlan az, hogy a teljes továbbhaladó óra anyaga ne jelentsen különösebb túlterhelést a tanulónak (például a tankönyv kijelölése is biztosíthatja ezt). Ugyanakkor a számonkérő után adhatok fel igényesebb írásbeli házi feladatot. Én ezt a megoldást többször kipróbáltam (Janus Pannonius, Zrínyi, Goethe), mindig pozitív eredménnyel.

IV.

Tisztában vagyok azzal, hogy amit a cikkben elmondtam, nem új, nem ismeretlen. Az iskolareform nem is követel tőlünk új „csodaszereket”. De a meglévő módszerekből, eddigi eredményeinkből ki kell választani a leghatásosabbakat, a legcélravezetőbbeket, és ezeket a nevelés szolgálatába

kell állítani. Eddigi tapasztalataim alapján az elmondottakat tekintem ilyeneknek. Cikkemmel az a célom, hogy ha csak kevésbé is, de hozzájáruljak a konkrét problémák megoldásához, az iskolareform sikeréhez. Nem az az álláspontom, hogy semmiféle további változtatásra nincs szükség a tananyagot illetően (én például szívesebben venném, ha világirodalmi keretben taníthatnánk ezt az anyagot) nyilvánvalóan további tananyagcsökkentésre is szükség van. De panaszkodással nem jutunk előre, nem sokat segítünk a konkrét helyzet és a jövő problémáinak megoldásán. Irodalomtanításunk jövője most alakul, és ennek a jövőnek mi is kovácsolói vagyunk. Ehhez azonban eddigi pozitív tapasztalataink elemzésére, általánosítására is szükség van.

A jövőt két úton lehet előkészíteni. Egyrészt meg kell vitatni a tananyagcsökkentést, meg kell állapítani az új tantervet. Másrészt azonban ezzel párhuzamosan feladatunk az is, hogy kikristályosítsuk, tökéletesítsük módszereinket, új utakat törve, a régieket pedig új feladatainkhoz formáljuk. Cikkemben ez utóbbi feladat sikerét próbáltam előmozdítani, kiemelve az eddigi tapasztalataim szerint legcélravezetőbb utakat. Nemcsak az volt a célom, hogy a távolabbi feladatokhoz szóljak hozzá, hanem az is, hogy összegezzem azokat az eszközöket, melyek segítségével az ideai anyag feldolgozását is elvégezhetjük, hatásosabbá tehetjük.

BARANYA MEGYE FELSZABADULÁSÁNAK NAPJAI
XI-26 - XII-6.

Képek a Felszabadulási Emlékiállításról

Képek a Felszabadulási Emlékiállításról

VÖRÖS JOZSEF:

Néhány megjegyzés a felszabadulási szellemi tornáról

Hazánk felszabadulásának 15. évfordulójára a megyei művelődésügyi osztály — amint az már ismeretes — szellemi tornát rendezett az általános iskolák és a középiskolák tanulói számára azzal a céllal, hogy tanulóifjúságunk részletesebben megismerje, mélyebben átélje azokat az eseményeket, amelyeknek közvetlen szemlélője vagy részese még nem lehetett 15 évvel ezelőtt, illetőleg konkrétabb formában, adatszerűen is foglalkozzék a felszabadulást követő másfél évtized — történelmünkben példa nélkül álló, nagyszerű és lelkesítő eredményeivel. A következőkben ennek a nevelő értékekben oly gazdag szellemi vetélkedésnek néhány szervezési és pedagógiai tapasztalatára szeretnénk röviden rámutatni.

1. A felszabadulási szellemi tornán külön csoportban vettek részt a közép-, külön az általános iskolák tanulói, összesen mintegy 4500-an az egész megye területéről. A középiskolákból mind a négy osztály valamennyi tanulója „indult”, az általános iskolások közül azonban csak a nyolcadik osztályosok. Bár a cél az volt, hogy minél nagyobb tömeget kapcsoljunk be, az általános iskolák többi osztályainak részvételétől mégis el kellett tekintenünk — főként azért, mert csak a nyolcadikosok számára részletesebb tananyag történelmünknek ez az időszaka, a kérdések többségét viszont ehhez kívántuk kapcsolni. (Az alsóbb osztályok tanulói az Úttörők Országos Szövetsége járási és megyei csoportjainak igen színes és érdekes, hasonló célú, de más jellegű versenyekre „nevezhettek be”.)

A középiskolások legjobbjai a házi versenyek után közvetlenül, az általános iskolások pedig egy közbeiktatott járási fordulót követően kerültek a megyei „döntőre”. A tanulók előrejutását mindkét iskolatípusban meghatározott pontszám elérése biztosította. Az általános iskolában csak az a tanuló juthatott tovább, aki legalább 90 pontot szerzett az iskolai versenyen. (Az elérhető legmagasabb pontérték 140—160 körül volt.) De a 90 pontot elért tanulók közül is csak az osztályonkénti legjobb egy tanuló kerülhetett a járási fordulóra. A szellemi tornának ez az első lépcsője várakozáson felül sikerült. Egyes iskolák tanulói nemcsak a kötelező 90 pontot érték el, hanem sokszor 70—80 százalékban 100—120 pontnál is többet szereztek (Szigetvár, a komlói iskolák, Bogád, Göröcsöny, Sásd, Mágocs, a sellyei járás több iskolája, stb.). Ez azt igazolja, hogy iskoláink

többségében komolyan vették a nevelők a megyei művelődési osztály előzetes felhívását, s a szellemi torna célkitűzéseinek megfelelően valóban elmélyültebben foglalkoztak elsősorban a felszabadulásunk tárgykörébe eső tananyaggal, a magyar munkásmozgalom történetével és gazdasági életünk eredményeivel. Ezt, mint a verseny nagy pozitívumát kell megállapítanunk. De itt kell rámutatnunk arra is, hogy általános iskoláink mintegy 20 százalékából nem juthatott tovább tanuló a járási fordulóra, mert a kötelező 90 pontot senki sem érte el. Nem szeretnénk itt messze menő következtetéseket levonni a verseny e negatívumából, de a tény elgondolkasztató, s helyesnek tartanánk, ha ezeknek az iskoláknak a nevelőit és igazgatóit is elgondolkasztatná. Megjegyezzük: nem csupán úgynevezett kisiskolák szerepelnek az említett 20 százalékban, hanem néhány teljesen osztagos rendszerű iskola is. A megyei művelődésügyi osztály számára éppen az volt a megnyugtató, hogy a sokkal kevesebb tanulót foglalkoztató osztagos és részben osztatlan felső tagozatú iskolák nem maradtak le, ellenkezőleg: a megyei fordulóra is szép számmal küldhettek tanulókat (Somogyapáti, Hobol, Csányoszró, Piskó, Zaláta, Drávafok, Nagyhajmás, Csikostöttös, Baranyajenő, Magyaregregy, Gerde, Egerág, Pellérd, Bogád, Töttös, Bár, Borjád).

Az április 1-én megtartott pécsi megyei döntőre a járási versenyek első hat tanulója került (összesen 54-en a megyéből), a középiskolák osztályonként 1—1 versenyzőt küldhettek, összesen 16 tanulót.

A megyei verseny írásbeli és szóbeli részből állott. (Az iskolai és járási fordulónak szóbeli anyaguk nem volt.) Az elbírálás és rangsorolás azonban csak az írásbeli válaszok alapján történt, a szóbelit elsősorban érdekes, humoros műsornak, játékos erőpróbának szántuk.

2. Az előbb már említettük, hogy a szellemi torna tartalmi részét főként tantervi anyag képezte. A kérdéseket azonban úgy igyekezett a bizottság összeállítani, hogy lehetőleg valamennyi kapcsolódjék a felszabadulás tényéhez, illetőleg — összehasonlítás céljával — az azt megelőző Horthy-korszakhoz, hiszen nem egyszerű és szokványos tanulmányi verseny rendezése volt a cél. Ezért is bővítettük ki a tantervi anyagot néhány olyan kérdéssel is, amelyek a tanulók mai életünkben való tájékozottságát, illetőleg olvasói élményüket tételezték fel. Pl.: Milyen ipari nyersanyagokat kap hazánk a KGST keretében, s milyen nagy, hazánkat is érintő létesítmény épül — szintén a KGST keretében? — Sorold fel megyénk néhány olyan nagyobb ipari létesítményét, amelyet a felszabadulás után építettek! — Ki volt Oleg Kosevoj és melyik regényben olvastál róla? Ki a regény írója? — Mi a funkciója Kádár Jánosnak, Dobi Istvánnak és Münnich Ferencnek? — Sorold fel olyan szépirodalmi alkotásokat, amelyek hazánk felszabadításáról szólnak (szerző, könyvcím)! — Melyik népköztársaságunk legnagyobb kitüntetése, amellyel tudósainkat, művészeinket és a munka élenjáró dolgozóit jutalmazták? Mikor adják ki ezt a kitüntetést? — stb. — Általában 8—12 ilyen és ezekhez hasonló kérdésre kellett mind az általános iskolás, mind a középiskolás tanulóknak válaszolni egy-egy fordulóban, összesen tehát mintegy 30 választ adtak az irodalom, a történelem, a földrajz, a fizika, a képzőművészet, stb. köréből.

Jól tudjuk, hogy az olyan kérdések, mint amilyeneket fentebb is leírtunk, vagy az olyanok, amelyek csupán egy-egy név vagy évszám fel-

írását követelték meg a tanulóktól (pl. Mikor jelent meg az új alkotmány? stb.), nem mindig alkalmasak arra, hogy a tanulók tényleges tudását megállapíthassuk. Hiszen az ilyen kérdések a legtöbb esetben nem kívánnak egyebet pusztá emlékezetnél. Sokkal szerencsésebbek az olyan feladatok, amelyek összetettebb logikai műveleteket tételeznek fel, amelyekre a válasz valamely téma részletesebb kifejtése lehet. Néhány ilyen is volt. Az elbírálás szempontjait figyelembe véve azonban elsősorban olyan feladatok és kérdések összegyűjtésére kellett törekednünk, amelyekre egyértelmű, félre nem érthető válaszokat lehet adni. Így is előfordult, hogy csak hosszas vitával lehetett eldönteni egyes válaszok helyességét, vagy helytelenségét.

Érdekes és feltétlenül figyelemre méltó jelenségként említjük meg azt, hogy a járási és megyei versenyekre beutazott kísérő nevelők a verseny kezdetén nehezeknek találtak egyes általános iskolai kérdéseket, az egész kérdéssort pedig szinte egyöntetűen maximálisnak. Van is ebben valami igazság. Mentségül azonban hadd mondjuk el azt, hogy — különösen a megyei fordulón — nem arra törekedtünk, hogy minden tanuló helyes válaszokat adhasson, hiszen ebben az esetben lehetetlen lett volna a rangsorolás. Olyan verseny pedig még sincs, ahol minden versenyző első lehet. S azt is figyelembe kell vennünk, hogy a második és harmadik fordulón tanulóifjúságunk legjobbjai vettek részt, velük szemben pedig magasabb követelményeket kellett támasztanunk. A feladatok így sem haladták meg a tantervi szintet. S mégis úgy érezzük, magasak voltak a követelmények. Ha ugyanis összehasonlítjuk az általános iskolák kérdés-sorát a középiskolákéval, azt tapasztaljuk, hogy nem túl nagy a nivókülönbség, egyes kérdések azonos súlyúak, de nem egy esetben előfordul az is, hogy a középiskolás kérdés könnyebb az általános iskolainál — néha még a negyedik osztályban is. A részletesebb összehasonlításra itt nincs lehetőségünk, nem is célunk e kérdéssel hosszabban foglalkozni. Mint tanulság azonban érdekes — éppen a most napirenden lévő iskolareform szempontjából is. Mondanunk sem kell: nem a középiskolás anyagot tartjuk nívtlannak.

3. Tanulóink azonban sikeresen megbirkóztak a nehézségekkel. Elsősorban a történelmi, az irodalmi és a gazdaságföldrajzi kérdésekre adtak helyes és precíz válaszokat. Alig volt olyan tanuló, aki pl. ne tudta volna megmondani, mikor alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja, kik voltak a Tanácsköztársaság kiemelkedőbb vezetői, ki volt az a két szovjet parlamenti, akiket a németek orvul lelőttek, mikor jelent meg a földreform végrehajtásáról szóló rendelet, a forint, az új alkotmány, ki volt az a két költő, aki Dózsa nevével fenyegette az uralkodó osztályokat (a költemények megnevezésével), stb. Még az ilyen, nehezebb és több figyelmet igénylő feladatokat is sokan helyesen és szabatosan oldották meg: Nevezd meg azt a három hadsereget és parancsnokát, amelyek részt vettek hazánk felszabadításában! Azt is mondd meg, melyik hadsereg hazánk mely tájait szabadította fel! — A mai életünkkel kapcsolatos, főként gazdaságföldrajzi kérdésekre pedig a legtöbb tanuló a tankönyvnel sokkal részletesebb felsorolással válaszolt. Egyik-másik éppen az ilyen bőséges felsorolással „hozta be” azokat a pontszámokat, amelyeket a meg nem oldott matematikai vagy művészettörténeti feladatoknál nem szerezt-

hetett meg. A bíráló bizottság nem egyszer mosolyodott el a túlzott pontosságra való törekvés láttán, amikor pl. arra a feladatra, amely a nagyüzemi mezőgazdaságban használatos gépek feltüntetését kívánta meg, többben — elsősorban fiú tanulók — nemcsak a gépek általában használatos nevét (pl. vontató, stb.), hanem a széria-számot is felírták (pl. DT. 54.). Ezek a tanulók tehát nemcsak ismerik, hanem érdeklődnek is a gépesítés, a szocialista mezőgazdaság iránt, s hogy úgy mondjuk, máris személyes kapcsolatban vannak azokkal a gépekkel, amelyek majd jövődő munkájukat könnyítik meg. De általában arra következtethetünk a válaszokból, hogy benne élnek a mában, ismerik országuk és szűkebb hazájuk gazdasági eredményeit, népünk nagy alkotásait — a tantervi anyagon túlmenően is. Az is kiderült a válaszokból, hogy sok tanuló rendszeresen olvas újságot, hallgat rádiót, mert az adatok egy részét csak ilyen úton szerezhetette (íme a falu felemelkedésének beszédes példái), néhányan pedig nagy olvasottsággal is rendelkeznek. Több *falusi* tanuló húsznál is több nevet sorolt ma élő magyar íróink közül. Néhánytól igazgatóink a verseny után azt is megkérdezték, honnan ismerik őket. Természetesen hangzott a válasz: olvastam a könyveiket. De tájékozottságot, ügyességet és nagyfokú bátorságot és önállóságot árultak el tanulóink a szóbeli vetélkedésen is, pedig itt közönség — iskolatársaik, szülei és nevelőik — előtt, esetleg a közönség kacagása közben kellett megoldaniuk különböző ügyességi feladatokat, kellett válaszolniuk olyan kérdésekre, amelyeket ugyan „illik tudni”, bár nem tartoznak közelebről a tananyaghoz. S itt most eszünkbe jut a népi írók falukutató mozgalma. Illyés Gyula is járta Baranyát a harmincas években, elment a falusi iskolákba is, s kérdéseket is tett fel a tanulóknak. Milyen bizonytalan, tájékozatlan, bátortalan — és természetesen más jellegű és színvonalú — válaszokat kapott ő. Akkor a népi írók a faluról — e tapasztalatok alapján is — úgy beszéltek, mint az elsüllyedt Magyarországról. A falusi élet iszonyatos mélységeit tárták fel, a maga ember telenségével, kultúrátalanságával. S ma hol vagyunk ettől? Olyan messze, hogy szinte az összehasonlítási alap is kicsúszik már kezünk közül. A felszabadulási szellemi torna dolgozatai is azt igazolják, hogy a műveltségnek, kultúrának eddig határozott szögben szétágazó útjai lassan teljesen összeérnek. Érdekes, de nem véletlen, hogy éppen a felszabadulásunk emlékére rendezett szellemi torna is erre döbönt rá.

Végezetül hadd írjuk ide azoknak a tanulóknak a nevét, akik a megyei fordulón legjobban megállták helyüket. Ugyanakkor azt is meg kell állapítanunk, hogy mindazok a tanulók dicséretet érdemelnek, akik a járási és megyei fordulókra kerültek, hiszen sokszor csak egy-egy pont különbsége választotta el őket azoktól a szerencsésektől, akik helyezést értek el, vagy jutalmat kaptak.

Középiskolai eredmények:

I. évfolyam: 1. Vonyó József 58 ponttal (siklói gimn.) 2. Kertész István 47 ponttal (szigetvári gimn.) — *II. évfolyam:* 1. Csikós József 55 ponttal (komlói gimn.) 2. Fóris Kálmán 32 ponttal (siklói gimn.). — *III. évfolyam:* 1. Nagy József 40 ponttal (siklói gimn.) 2. Csikkel Csaba 30 ponttal (komlói gimn.). — *IV. évfolyam:* 1. Iványi Antal 60 ponttal (komlói gimn.) 2. Ledács Kis Jenő 30 ponttal (szigetvári gimn.).

Általános iskolai eredmények:

1. Kátyi Klára 87 ponttal (Komló, belvárosi iskola). 2. Tamás Zsuzsanna 84 ponttal (Komló, dávidföldi iskola). 3. Gadó Éva 83 ponttal (pécsváradi iskola). 4. Ősi Anna 83 ponttal (villányi iskola). 5. Villányi László 81 ponttal (szentlászlói iskola).

Jutalomban részesültek: Kovács Erna (Szigetvár — 80 pont), — Reiter János (Mohács, belvárosi iskola — 79 pont), — Major Gabriella (Bükkösd — 78 pont), — Kutasy István (Magyaregregy — 77 pont), — Tóth László (Komló, keleti iskola — 74 pont), — Vidák Katalin (Mohács, belvárosi leányiskola — 72 pont), — Turbéki János (Szigetvár — 70 pont).

KUTAS ANTAL:

Három gimnázium felszabadulási kiállítása

A folyó tanévben arra törekedtek a pedagógusok, hogy az iskolai nevelés középpontjába a felszabadulás 15. évfordulójának méltó megünneplését állítsák. Különösen termékeny volt a tanórán kívüli foglalkozások (önképzőkör, szakkörök, KISZ próbafoglalkozások) ilyen értelmű felhasználása. Az volt a cél, hogy különféle eszközökkel és különféle területeken az élmény erejével mutassák meg a nevelők az ifjúságnak, mit jelentett népünk felemelkedése szempontjából a felszabadulás, milyen eredményeket értünk el a 15 év alatt. Ennek megértésére igen jó lehetőséget ad a tanulók által végzett anyaggyűjtés községük, városuk felszabadulás utáni fejlődésére vonatkozólag és a munka eredményét összegező és dokumentáló kiállítás.

A megyei művelődési osztály ilyen megfontolások alapján szorgalmazta ebben a tanévben a felszabadulási emlékkiállítások megszervezését a középiskolákban. Legheiyesebbnek azt tartotta, ha a tanulók községük, járásuk felszabadulásának és 15 éves fejlődésének történetével foglalkoznak, nem zárta el azonban a lehetőséget egyéb kiállítások elöl sem, ha azok megrendezése a tanulók tevékenységét fejleszti és segíti a hazaszeretetre és proletárinternacionalizmusra való nevelést. Három általános gimnázium tette magáévá ezt a gondolatot és mindegyik más-más módon valósította meg.

A komlói Kun Béla általános gimnázium levelezőlap-kiállítást rendezett Csillag Ferencné tanárnő irányításával. A tanulók közül többen gyűjtik a hazai és a külföldi képes levelezőlapokat. A kiállítás több volt, mint a tanulók birtokában levő képanyagnak országok szerinti összeválogatása és kartonra ragasztása. A témakörök megválasztásában, amelyek szerint a képeket csoportosították, a magyarázó szövegekben pedagógiai szempontok érvényesültek. Ezzel elérték, hogy a kiállításnak volt mondanivalója. Dokumentálta a szocialista országok 15 éves fejlődését, igen gazdag képanyaggal szemléltette, hogy az emberi munka mennyi szépet és értékeset alkotott a történelem folyamán, amelynek megvédése és továbbfejlesztése minden ember nemes kötelessége. Hozzájárult a kiállítás ahhoz, hogy ne csak a gyűjtőkben, hanem a szemlélőkben is elmélyüljön a népek iránti barátság érzése. A kartonok, feliratok elkészítése, a képek felragasztása a diákok és az irányító tanár lelkes, hozzáértő munkáját mutatja.

A szigetvári Zrínyi Miklós általános gimnázium kiállítása többretű volt. Egyrészt bemutatták, hogy az iskola milyen értékes, modern eszközökkel rendelkezik, amelyek tervszerű és céltudatos felhasználásával a szemléletes oktatás biztosítható, másrészt azt dokumentálták, hogy az iskola az utóbbi évek folyamán milyen lehetőségeket teremtett a tanulók sokoldalú nevelésére a tanórákon kívül. Térképpel, a tanulók által készített fényképekkel illusztrálva mutatták be nagyobb országjáró tanulmányi kirándulásaikat, gazdag képanyag, zászlók, sérlegek szemléltették a gimnázium sportkörének tevékenységét és kiemelkedő győzelmeit. Láthattuk a termelő munkát is végző tanulók munkáját képekben és termelvényekben egyaránt. A tanulók művészi munkáját dicsérte a fotosarok, ahol a fotopályázatra beérkezett képeket állították ki. Az I. b. osztály közössége a matyó népművészettel foglalkozott. Dicsérendő az a kollektív munka, amellyel a kis parasztházat, a népviseletbe öltöztetett babákat, a terítőket a tanulók osztályfőnökük vezetésével elkészítették, bár helyesebb lett volna, ha egy baranyai népviseletet választanak. A kiállítás a maga egészében igen szép és esztétikus elrendezést nyújtott, amely a szervező tanár, Légrády Rudolfné munkáját dicséri.

A siklói Tánacsics Mihály általános gimnázium a korábbi hagyományokat folytatta az idén. Az elmúlt tanévben a gimnázium névadó ünnepére és a Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulójára egyrészt Tánacsics Mihályra vonatkozó anyagot, másrészt munkásmozgalmi hagyományokat gyűjtöttek a tanulók. Most a siklói járás felszabadulásának történetét és a szabad 15 év eredményeit kutatták. A munkába körülbelül 80 tanuló, az ifjúság egyharmada kapcsolódott bele. A járás minden olyan községében végeztek gyűjtést, ahonnan a gimnáziumnak tanulója van. A diákok vagy az egész község fejlődését rajzolták meg, vagy pedig a faluban levő állami gazdaság, gépállomás, termelészövetkezet életével foglalkoztak. A legtöbben rajzokkal, grafikonokkal, fényképekkel, saját maguk készítette térképpel illusztrálták mondanivalójukat. Összesen 22 községből gyűjtöttek anyagot.

Siklóssal, a járás székhelyével külön brigád foglalkozott, amely Timosenko kutató brigádnak nevezte el magát, egy Siklós felszabadításában hősi halált halt szovjet tisztről. A brigádnak 4 tagja van, valamennyien a III. b. osztály tanulói. Ők végezték a legalaposabb munkát és ők dolgoztak a legtudatosabban. Arról, hogy milyen indítékok vezették őket, így írnak az album bevezetőjében: „Gyűjtésünkkel azt akartuk bizonyítani, hogy nagyon érdekel bennünket az élet, a fejlődés. Mi még gyerekek vagyunk, s bár benne éltünk ebben a 15 évben, nem sok figyelmet fordítottunk a magunk kis dolgain kívül semmire. Most már kezd felnyílni a szemünk, mellbevág bennünket a jelen szépsége. Hát még, amikor a régiről hallunk! . . . Hát nem volt mindig ilyen az élet?”

Munkájuk során minden ipari, mezőgazdasági üzemet, kulturális és egészségügyi intézményt felkerestek, beszéltek vezetőikkel és munkásokkal egyaránt. Még Marosán elvtárshoz is fordultak, írja meg mit tapasztalt Siklóson az ellenforradalom fegyveres leverése után 1956. decemberében.

Marosán elvtárs gyönyörű levélben válaszolt a Timosenko brigádnak. „Baranya megye és Siklós — írja — az ellenforradalmi események alatt, a kommunistákat és a haladó szellemű embereket foglalkozásra való tekintet nélkül veszem — jól vizsgáztak, szépen, becsületesen helytálltak. Ne-

kem egyénileg életem egyik legizgalmasabb, élményekben gazdag korszakát jelentette. Ellenforradalom után az első egységes, fegyelmezett, kommunista megmozdulás Pécssett volt. Az 1956. december 10-i kommunista felvonulás nemzetközi eseménnyé vált. Ez a felvonulás rányomta bélyegét egész Baranya megyére és ez ösztönzött engem is arra, hogy járjam be a megye minden járását. Így fordultam meg Komlón, Szigetváron, Mohácson és Siklóson.”

A levél további részében tömören az ellenforradalmon aratott győzelem tanulságait foglalja össze, majd a következő gondolattal fejezi be levelét: „Az ember nemcsak önmagának dolgozik, hanem a közösségnek. Ti most egy kis közösségnek vagytok a tagjai s úgy tanuljatok, hogyha el fogtok jutni a nagy közösség tagjai közé, büszkén tekintsen Rátok nemcsak szüleitek, hanem az ország dolgozó népe is! Erőt, egészséget, a tanulásban sok sikert kíván: Marosán György.”

Az említett dolgozatok mellett sok térkép és fénykép, valamint egy agyagból készített makett mutatja Siklós és a járás 15 éves fejlődését. A tanulók alkotó munkáját szervesen egészíti ki az a plakát- és röplapgyűjtemény, amelyet a járási művelődési háztól kaptak. Az egész munkát dr. Szabó Elemérné tanárnő irányította nagy hozzárettéssel és ügybuzgalommal.

A három általános gimnázium felszabadulási kiállításából az alábbi pedagógiai tanulságok vonhatók le:

1. Lehet fejleszteni a tanulók tevékenységét, ha megtaláljuk a megfelelő feladatokat és munka közben megadjuk a feladat sikeres elvégzéséhez szükséges tanári irányítást. A siklósi tanulók maguk keresték fel az üzemek igazgatóit, a tervosztályok vezetőit, a munkásokat, hogy a szükséges adatokat összegyűjtsék. Amelyik faluban többi diák is volt, öntevékenyen maguk döntötték el, ki melyik területet dolgozza fel. A tanulók büszkéek a munkájukra, mert az alkotás örömét adta nekik, mert tudják, ezzel gazdagították iskolájuk archívumát, és maguk is tevékeny részesei lettek az iskola jó hagyományai kialakításának.

2. A siklósi gimnáziumban három évvel ezelőtt kezdtek a tanulók munkásmozgalmi hagyományokat gyűjteni. A mostani gyűjtés ennek a munkának szerves folytatása volt. Igen hasznos, ha egy iskola állandóvá folyamatossá tudja tenni a tanulók ilyen irányú tevékenységét. Az iskolai hagyományoknak nagy nevelő ereje van. A fiatal gimnáziumoknak tudatosnak kell törekedniök arra, hogy kialakítsák legnemesebb hagyományaikat.

3. Sokszor elhangzik pedagógusok és mások részéről, hogy a mi ifjúságunk nem értékeli, amit számára a népi demokrácia nyújt, mert nem ismeri saját tapasztalatából a multat, apái mostoha életét. A siklósi fiatalok őszintén elmondták, hogy ők sem sokat törődtek eddig a körülöttük zajló élettel, nem is gondoltak arra, hogy nem mindig volt ilyen az élet Magyarországon, mint most. Ez a gyűjtőmunka azonban sokuknak felnyitotta a szemét, már többet látnak és értenek meg a jelenből, mint eddig, és jobban felkészülnek a jövőre. Nem lehet csak frázisnak tekinteni azokat a sorokat, amelyeket a siklósi albumba szinte fogadalomként írtak a Timosenko brigád tagjai: „Mi megfogadjuk Marosán elvtárs szavát. Nem akarunk rossz fiai lenni 15 éve felszabadult hazánkunk. . . . Nem fejedjük apáink verítékét, felszabadítóink véráldozatát, államunk segít-

ségét. Mi, az új Siklós fiataljai harcolunk és dolgozunk a jobb, szebb jövőért!”

4. Az üzemek, vállalatok, intézmények vezetői mindenütt készségesen segítettek a tanulóknak. Némelyik diák félszegen, szorongó szívvel kopogott be az iroda ajtaján, de átsegítette őt a kezdet nehézségein a barátságos fogadtatás, a készséges adatközlés, útbaigazítás, jótanács, amelyet kaptak. Nem mosolyogták le ügybuzgalmukat, hanem komolyan vették munkájukat. Ez arra figyelmeztet bennünket pedagógusokat, hogy bátran bízhatjuk meg diákjainkat olyan feladatokkal, amelyeknek elvégzéséhez a társadalom segítsége szükséges. A munkások, parasztok és haladó értelmiségiek megértik a mi nevelési céljainkat és támogatnak bennünket.

5. Kerüljük azt, hogy az ilyen feladatokat az ifjúság kampányszerűen, nagy hajrában végezze. A siklósiak a tavaszi szünet alatt gyűjtötték össze az anyagot, utána azonban nem volt elég idejük a feldolgozásra. Látszik ez a 22 község anyagán és a siklósi anyagon egyaránt. A siklósi album kissé mozaikszerű, széteső, hiányzik belőle az egységes koncepció, mert a tanulóknak nem jutott már idejük az összegyűlt anyag tanulmányozására, rendszerezésére.

6. Helyes az alkotó munkaközösségek létrehozása. A siklósi Timosenko brigád ebben a munkában valóban kis közösségé forrt össze. Nemcsak munka közben segítették egymást, hanem a művet teljes egészében és részleteiben is közös alkotásnak tekintik, amely nem egyéni véleményeket összegez, hanem négyük megvitatott és közösen kialakított álláspontját tükrözi.

7. Az iskolai kiállítások rendezése nemcsak a munkában aktívan résztvevőket neveli, hanem hatással van az egész tanulóifjúságra. A kiállítás mindenütt nagy esemény volt az iskola életében, amelyet ünnepélyesen nyitottak meg. Hozzájárult ahhoz, hogy a tanulók büszkéek legyenek iskolájukra, amelyben a dokumentált munka folyik. A kiállítások jó hatással voltak a szülőkre is. Az iskolai kiállítás mindenütt jó eszköznek bizonyult arra, hogy a szülőket és a társadalmat egy lépéssel közelebb hozza az iskolához közös céljuk megvalósításában, a szocialista ifjúság nevelésében.

Új oktatási intézményeink

A felszabadulás óta pártunk és kormányzatunk óriási összegeket áldozott arra, hogy népi demokráciánk egyik vívmányát, az általános iskolákat, országszerte megfelelő tantermekkel lássa el, hogy a korszerű oktatás, nevelés egyik fontos előfeltételét minden iskolánkban biztosítsa.

Az elmúlt 15 év alatt gombamódra megszorodtak Baranya megyében is az új 16 tantermes és 4 tantermes emeletes iskolák, de szép számmal létesültek 1—2 tantermes iskolák is, mint pl. Komlón, Szigetváron, Sásdon, Villányban, Sósvertikén, Kémesen, stb.

Különösen azok a járások kaptak szép számmal új oktatási intézményeket, ahol az elmúlt világháború következtében iskoláink megrongálódtak, vagy tönkrementek, mint pl. a siklósi járásban, vagy elavultak, mint pl. a sásdi járásban (Kisbeszterce), vagy körzetesítés következtében a régi iskolák befogadóképessége a mostani követelményeknek már nem felel meg, mint pl. Szászváron, Olaszon, Szentlászlón, stb. Újmohácson a dunai árvíz következtében tönkrement iskolák helyett az újonnan létesült szocialista községben építettünk egy új 4 tantermes modern iskolát.

A felszabadulás óta épített iskolák száma elég magas, ezek felsorolása ezen kis cikknek nem feladata. Most csupán a hároméves tervben 1958—60-ig megépített és építés alatt lévő oktatási intézmények néhány számadatát kívánom bemutatni, ugyanakkor képekkel illusztrálni a megye néhány szép általános iskoláját.

Baranya megyében az elmúlt három év alatt 43,5 millió forintot fordítottunk új oktatási intézmények (iskolák, óvodák, kultúrotthonok, stb) építésére, korszerűsítésére. Ebből a hatalmas összegből 5 db 1 osztálytermes, 13 db 4 osztálytermes, 2 db 16 osztálytermes általános iskolát, 1 db 4 tantermes általános gimnáziumot (Siklós) 1 db 75 fh. óvodát és 2 db 100 fh. óvodát létesítettünk.

Megyei vonatkozásban a tantermek száma az elmúlt három év alatt 87-el, az óvodai férőhelyek száma 309-el emelkedett.

A megyei tanács művelődésügyi osztályát az új iskolák telepítésekor az a cél vezette, hogy ne a kisiskolások számát szaporítsa, hanem korszerű, új 4 osztálytermes iskolák építésével a körzeti iskolák hálózatát, a teljesen osztott tanítás lehetőségét teremtsse meg.

Ezért építettünk már eddig is egy sereg új 4 tantermes iskolát központi fekvésű helyeken, ahová tanulóink a közeli falvakból autóbusszal, vonattal, kerékpáron és egyéb járművekkel bejárhatnak. Ezért kapott új

4 tantermes iskolát Olasz, Szászvár, Szentlászló, Görcsöny, Bükkösd, stb. Ezen iskolák zöme títusterv alapján készült, mint pl. a bükkösi, görcsönyi, sásdi, hidasi, stb. de történtek próbálkozások, hogy azokra a helyekre, ahová domborzati és egyéb okok miatt títusterv nem volt datálható, a legmodernebb elvek alapján megépített iskolák kerüljenek (Szentlászló, Olasz, Szászvár, Komló, stb). Ezekben az iskolákban korszerű nevelői lakások, fizikai előadók, napközisothoni helyiségek és úttörőszobák stb. is épültek.

Az elkövetkezendő évek feladata az lesz, hogy tovább szaporítsuk a 4 tantermes, felsőtagozatú, fizikai előadóval és nevelői lakással ellátott emeletes körzeti iskolák számát, a nagyobb helyeken pedig, mint pl. Mohács, Pécsvárad, Szigetvár újabb 8 osztálytermes, tornateremmel is ellátott iskolákat építettünk, ahol a modern tanítás követelménye biztosítva van.

ANTAL GYULA:

A Felszabadulási Kulturális Szemle tapasztalatai

Felszabadulásunk évfordulója minden évben az elvégzett munka és az elért eredmények feletti szemle ideje is. Különösen fontos ez a szemle az idén, a felszabadulás 15. jubileumának évében, mikor másfél évtized fejlődését tesszük mérlegre, annak politikai, gazdasági és kulturális eredményeire támaszkodva indítjuk új ötéves tervünket.

A jubileumi év nemcsak a gazdasági és politikai, hanem a kulturális munka felett tartott szemle éve is. Ezért kezdeményezte a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága a felszabadulási kulturális sereg-szemlét, mely népművelési munkánk jelentős területe s részben fokmérője minden tömegszervezet kulturális életének.

A szemle beindítását Baranya megyében megelőzte a KISZ Központi Bizottsága kulturális osztálya és a Művelődésügyi Minisztérium által lefolytatott brigádvizsgálat, mely az ifjúság kulturális ellátottságát és a népművelés munkáját tanulmányozta. A vizsgálat általános tapasztalatként feltárta, hogy a kulturális munkában a „derékhadat” a fiatalok alkotják. A különböző öntevékeny művészeti csoportok szereplőinek 80—85 %-a KISZ-tag, vagy hasonlókorú fiatal. Azonban a százalékban magas számok — a KISZ-bizottságok és alapszervezetek javuló kulturális munkája ellenére — nem jelentettek nagy ifjúsági tömeget. Hiányokat tárt fel a vizsgálat a felnőtt lakosságnak a kulturális munkába való bevonása területén is.

A felszabadulási kulturális szemle beindításakor ezért a szocialista eszmeiség és művészi színvonal javításával együtt fő célként szerepelt a kultúrmunka tömegjellegének megvalósítása. Ennek jegyében tartotta első üléseit a megyei operatív bizottság, melyben a tömegszervezetek megyei kulturális vezetői vettek részt és vállalták a mozgosítást saját szervezeteikben. A szemle meghirdetése a meglévő csoportoknál már kezdetben lelkesedést váltott ki, új csoportok alakulásáról azonban csak szórványosan érkeztek jelzések, a különböző egyéni versenyekre is alig neveztek. Rövid egyhónapos szervezőmunka, s a közben lefolytatott ellenőrzések feltárták a hiányosságok okát; sem a népművelési munkások, sem a KISZ-szervezetek nem értették meg teljesen a szemle célját és feladatát; a benevezések mögött a korábbi évek tapasztalatai alapján rosszul szervezett, fárasztó, „végkimerülésig” tartó kultúrversenyt sejtettek, s viszolyogtak tőle.

Ebben az időszakban legfontosabb feladat volt a felszabadulási kulturális szemle megmagyarázása. Kezdetben a népművelési vezetőkkel, majd a szereplőkkel kellett megértetni, hogy ez a szemle gyökerében különbözik minden eddigi kultúrversenytől, hisz alapvető célja nem az, hogy egy csoport vagy személy járási, megyei helyezést érjen el, hanem, hogy változatos, sokrétű, rendszeres kulturális élet kialakítására ösztönözze a művelődési intézményeket és a KISZ alapszervezeteket. E céljából fakad az a törekvés, hogy központi helyet foglal el a szemlében a helyi tevékenység.

Ezt az új vonást értették meg a legnehezebben a kultúrmunkások. Számos községben tapasztaltuk, hogy ifjúsági vagy felnőtt csoport készült ugyan valamilyen műsorral, de benevezést nem küldtek. Arra hivatkoztak, hogy ők nem versenyképesek, itthon még bemutatják műsorukat, de a szemlére nem neveznek be. A benevezett községeknél, illetve csoportoknál is igen elterjedt az elmúlt évek gyakorlatából visszamaradt szemlélet, hogy csak az öntevékeny művészeti csoportok bemutatóit tekintették idevalónak, s a szemle egyéb ágait teljesen elhanyagolták, vagy figyelmen kívül hagyták.

A felgyülemlett problémák tisztázására szükségessé vált a népművelési munkásokat és a KISZ-titkárokat közös járási értekezletre hívni. Az értekezlet szükségességét és hasznos voltát igazolta, hogy röviddel utána ugrásszerűen megnőtt a benevezett csoportok és személyek száma.

Az öntevékeny művészeti munkában a kórusok és tánc csoportok számának jelentős emelkedése, művészeti színvonalának javulása mellett, az elmúlt évek gyakorlata szerint a színjátszás továbbra is megőrizte vezető szerepét és az egyéb művészeti ágakat messze megelőzve uralkodóvá vált a felszabadulási kulturális szemlében. Figyelemre méltó azonban, hogy a színjátszásnak ez az előretörése nemcsak számokban tükröződik, hanem a műsorpolitika általános javulása is mutatja a szemle pozitív hatását.

Az elmúlt években színjátszó csoportjaink nagy része kezdeti nehézségekre és helyi igényekre hivatkozva csak népszínművet akart játszani; ezzel szemben most a főleg mai témájú darabok mellett néhány klasszikus mű szerepel, s csak elvétve találkozunk egy-két népszínművel. Káros hatású népszínmű műsoron egyáltalán nem szerepel. Hasonló tartalmi javulást mutat a kórusok és tánc csoportok műsorpolitikája. Egyre inkább tért hódítanak a klasszikus kórusművek mellett a munkásmozgalmi dalok legjobbjai: a táncban pedig a népi elemekből összeállított tematikus tánc indult fejlődésnek. A szemlére benevezett csoportok helyi bemutatóikat megtartották, s közülük sokan a szomszéd községekben vendégszerepeltek. Március hónapban kezdődtek és áprilisban fejeződtek be a körzeti találkozók, melyeken a benevezett csoportok nagy része résztvett és legjobb műsorszámát mutatta be.

A találkozókön fellépő valamennyi csoport műsora gondos és lelkes munkát mutatott. A táncosok lendülete, a kórusok szárnyaló hangja, a színjátszók szerepátélése és nem utolsósorban a zsűfólásig megtelt művelődési otthonok közönségének lelkes tapsa igazolta, hogy a szemle meghirdetése helyes és szükséges volt, mert az egyszerű dolgozó emberek is megértik és igénylik a tartalmilag, művészileg egyaránt színvonalas műsorokat.

Ez a tény pedig a kultúrforradalom 15 évének eredményeként azt igazolja, hogy népünk műveltségi foka és művészi ízlése túljutott „A falu rossza” korlátain. Ha ezt tudomásul vesszük és helyesen értékeljük, arra a következtetésre jutunk, hogy az elkövetkezendő évek kulturális munkájának sokkal szervezettebbnek, tartalmasabbnak és művészebbnek kell lennie minden korábbiénál.

Eppen ezt a célt tűzte ki a felszabadulási kulturális szemle és nem véletlenül, hanem a társadalmi fejlődés támasztotta művelődési igények szükségyszerű kielégítéséért.

Az a társadalmi fejlődés, mely megköveteli az oktatásban az iskola-reform megvalósítását, elkerülhetetlenné teszi a népművelési munka korszerűsítését tartalomban és módszerekben. Ennek jegyében folyt a kulturális szemle, amely olyan sokrétű mozgalmat indított meg, hogy azt továbbfejlesztve komoly alapot jelenthet az elkövetkező évek népművelési feladatainak megvalósításához és egyben a KISZ alapszervezetek szervezeti életének megszilárdításához is.

A szemlére benevezett 396 csoport, azok 7500 tagja, valamint a találkozó sikere bizonyítja, hogy az újtípusú mozgalom kezdeti lépései jól sikerültek.

A lezajlott különböző szintű találkozók eredményességük és sikerük mellett felszínre vetettek olyan hiányosságokat és hibákat, melyekre érdemes felfigyelni. Egyik tipikus hiba: a szereplők nagy része még a találkozók idején sem értette meg a kulturális szemle lényegét. Sokan olyan eredményhirdetést vártak, mely I., II. és III. helyezésről dönt. A szereplőknek csak a kisebbik része értette meg, hogy a szemlén résztvevő összes csoport munkája értékes — hisz mindegyik erejéhez mérten tudása legjavát adta — és a bírálóbizottság feladata nem helyezések megállapítása, hanem a legjobb műsorszámok kiválasztása.

Megfelelő tanulságokat kell levonnunk a szemle egyéb, főleg szervezési hiányosságaiból is. Többhelyütt előfordult, hogy az egyébként jó találkozó befejezését, illetve értékelését elkapkodták, nem dicsérték meg a csoportokat, nem osztották ki az emléklapokat, csupán futólag elmondták, kik vesznek részt a következő találkozón. Az ilyen befejezésekkel elmulasztották a lendület fokozására és az újabb szervezésre kínálkozó lehetőségeket.

A hiányosságok közt kell szólni a sokoldalú társadalmi összefogásról. A felszabadulási kulturális szemlét a jelentősebb társadalmi és tömegszervezetek közösen hirdették meg a legszorosabb együttműködés jegyében. Ez az összefogás megyei szinten kezdetben jó volt, az operatív bizottság első ülésein a tömegszervezetek kulturális vezetői felajánlották segítségüket. Az idő múlásával a lendület és a segítség csökkent, ennek következtében csaknem az egész munka a népművelési szervekre és a KISZ-bizottságokra hárult.

Saját csoportjainak szervezésével és mozgósításával csupán a ME-SZÖV és szakszervezetek nyújtottak jelentős segítséget. A többi tömegszervezetek segítsége kisebb szervezési kérdésekben nyilvánult meg, de ez kevés volt ahhoz, hogy a szemle által kitűzött társadalmi összefogás megvalósulásáról szólhatnánk. Az együttműködés lazaságáért a népművelési vezetők és a KISZ-bizottságok is felelősek, mert jobban kellett volna támaszkodni a különböző tömegszervezetekre, kérni kellett volna segítsé-

güket és az eddiginél jobban kellett volna aktivizálni őket a kulturális feladatok megoldására.

A lezajlott találkozók ellenőrzése a járási KISZ-bizottságok és a népművelési felügyelők együttműködését dicséri. Hasznosan gazdálkodtak a rendezők az anyagi eszközökkel; a bevételi-kiadási mérleg megtartotta egyensúlyát, sőt lehetőségeket adott szép kezdeményezések megvalósítására is. A mohácsi járási körzeti találkozók pl. értékes könyvekkel jutalmazták a szereplőket, a királyegyházaiak szendviccselel kínálták vidéki vendégeiket és az egyéb apró kedveskedések sok példáját lehetne még felsorolni.

Művészeti csoportjaink munkája mellett szólni kell a szemle egyéb ágairól is, melyeket művelődési otthonaink és KISZ alapszervezeteink nem tettek eléggé magukévá. Az ismeretterjesztő munkában nem támaszkodhatunk csupán az előadásokra. A népművelési dolgozók már évek óta kutatják a színesebb, érdekesebb ismeretterjesztést. A filmvetítéssel, magnetofon-betéttel kísért előadások mellett próbáltak kapcsolatot teremteni a szórakoztatás és az ismeretterjesztés közt, és kialakultak a rádióból ismert dupla vagy semmi versenyek. Ennek alapján vált a szemle egyik ágává mint új dolog a szellemi öttusa. Éppen ezért sokan nem értették meg, megijedtek tőle és különböző nehézségekre hivatkozva el sem merték kezdeni annak szervezését. A vonakodások eredményeként meggyénkben még az ezret sem éri el azoknak a száma, akik bekapcsolódtak ebbe a tartalmas s formájában játékos vidám vetélkedésbe. A már megrendezett öttusa versenyek tapasztalatai azonban igazolták, hogy tévedtek a kishitűek, mert ahol jól szervezték, ott a közönség is megkedvelte, a fiatalok is megszerették az ismeretterjesztésnek ezt az új, színes ágát.

Igen nehezen indult a József Attila olvasómozgalom. Hatalmas munka eredménye volt, hogy a kezdeti néhány száz jelentkező helyett több mint hatezer fiatal kapcsolódott be a könyv megszerettetéséért indított nemes mozgalomba. Ez a szám azonban a mozgalom jelentőségéhez mérten még mindig nagyon kicsiny, ezért minden népművelési dolgozónak nemcsak hivatali, de hivatásbeli kötelessége szervezni, fenntartani, állandóan fejleszteni a mozgalmat, szélesíteni a könyvbarátok körét, terjeszteni a kultúra gyöngyeit. A József Attila olvasómozgalom folytonosságának biztosítása mellett a jövő feladatainak megoldása során sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk a szemle egyik nagyon lemaradt ágára, az egyéni benevezésekre és pályázatokra. Ezen a téren új módszereket kell kutatnunk a jövő évi munkánk beindításához.

A felszabadulási kulturális szemle eredményei alapján elmondhatjuk: a KISZ alapszervezetek kulturális munkájának további javításával, a társadalmi összefogás szélesítésével reményeket fűzhetünk a jövő évek kulturális munkájához, ha az a mostani szemle által elindított úton fejlődik tovább.

LEMLE GÉZA:

Bemutatjuk három új öntevékeny művészeti csoportunkat

A felszabadulási kulturális szemle megpezsdítette megyénk művelődési életét. A befejezéshez közeledő népművelési időszak egyik legjelentősebb eredménye: nagyon sok új műkedvelő csoport kezdte meg működését össze, s a tavaszi bemutatókon, találkozókön a megye legjobb együttesei sorában üdvözölhettük őket. Ma már büszke rájuk községük, példaként emlegetik őket a népművelés munkásai. Megszületésük nagy tanulsága: összefogással, lelkiismeretes és igényes munkával mindenütt szép eredményeket lehet elérni.

Három csoportot mutatunk most be. Megvallom, nem volt könnyű a sok új csoport közül hármát kiemelni, mert akár a kórusokat, akár a népi együtteseket, akár az irodalmi színpadokat nézzük, sok új csoport érdemelné meg, hogy példaként állítsuk őket a művelődésügyi dolgozók elé. Hát még ha az öntevékeny művészeti munka más területeit: a színjátszást, bábjátékot, vagy az új szakköröket is néznénk!

A tanulság mindenképpen azonos lenne. Meg kell elégednünk azzal, hogy a Villányi Földművelésügyi Énekkar a Vajszlói Ormánsági Együttes és a Szigetvári Irodalmi Színpad egyéves munkájának tapasztalataival ismerkedjünk meg.

A Villányi Énekkar

Mohácson jártam március elején. A zenekar vezetői és tagjai lelkesedéssel beszéltek villányi vendégszereplésükről. Február 28-án volt az emlékezetes hangverseny, az énekkar bemutatkozása. A mohácsi szimfonikus zenekar mellett az iskolai énekkar is fellépett. A közönség szűnni nem akaró tapssal jutalmazta a hangverseny szereplőit. Megérdemelték az elismerést.

De nézzük csak meg műsorukat!

Pitoni: Boldog aki énekel; Mozart: Csalogány az erdön; Horváth M.: Végtelen mező (orosz népdal); Bárdos: Tréfás párosító; Fasang: Békét a világnak; Brahms: Bölcsődal; Kaposzov: Fecske; Drei Lihen (német népdal); Vavrincz: Széles a Balaton c. művét énekelte a kórus. Verdi Nabucco c. operájából a Rabszolgák kórusát a mohácsi szimfonikus zenekarral közös műsorszámként adták elő.

Képek a villányi hangversenyről

Próbál a vajszlói népi együttes

Az első sikert további fellépések követték. Felszabadulásunk 15. évfordulójának emlékünnepélyén, a földművesszövetkezet küldöttgyűlésén, a siklósi járási bemutaton és a szigetvári megyei dalos találkozón lépett közönség elé a villányi földművesszövetkezet és művelődési ház énekkara. Az első hangverseny három hónapi munka eredményeként született meg.

Közel öt esztendei hasztalan próbálkozás után 1959. november 13-án Nagy Béla, a villányi általános iskola igazgatójának elnökletével megtartott alakuló értekezlet volt az új kórus születésnapja. Itt van mindjárt az első tanulság: ha az általános iskola igazgatója az évadnyitó értekezletén meghatározott irányelvek szerint valóban vezetőjévé válik községe kulturális életének, az eredmény nem marad el. Az iskola pedagógusai, a földművesszövetkezet tagjai Fenyvesi Ferenc elnök vezetésével, az állami gazdaság és a termelőszövetkezet összefogtak, s az alakuló értekezleten kimondták a kórus megalakulását. Még hozzá nem is akármilyen értekezleten! Az első összejövetelen közös dallá forrt a részvevők lelkesedése; Mozart kis dalával indult a kórus munkája, s az első hullámocská egyenletesen hömpölygő, tervszerű munkává erősödött.

A felszólalók tapasztalataik alapján a „szalmaláng” jelleget kárhóztatták, s nívós munkát követeltek. Az alakuló ülés résztvevői lettek az első kórustagok és az énekkar szervezői. Amikor november 18-án Csongor József, a kórus karnagya az első próbát tartotta, 25-en fogadták. Azóta 40-re szaporodott a létszám. Próba soha nem maradt el, az énekkar minden tagja felelősséget érzett a munkáért. A karnagy örömmel újságolta: „Több kórust vezettem már, de ilyen fegyelmezett, lelkes énekkarra alig emlékszem. Alig várom, hogy közöttük lehessenek.”

Ma már elfogadott alapszabály szerint működnek. Vezetőségükben csupa olyan személy foglal helyet, aki szívügyének tekinti az énekkar sikerét. Az állami szervek, a földművesszövetkezet, a MEDOSZ, az állami gazdaság, és termelőszövetkezet sajátjuknak érzik az énekkart. Az első sikerek után nyugodtan elmondhatjuk, hogy a község népe is megszerette a dalosokat. Örömmel beszéltek az első hangversenyről, dicsérték a szólistákat: Hadfi Józsefnét és Parragh Piroskát. Ma már a régi férfikar tagjai is belátják, hogy nem volt igazuk, amikor azzal szabadkoztak: „nem leszek kontrás, mikor primás is lehetek”. Meggyőződtek arról, hogy a modern vegyeskar sebb műsorokat adhat, mint az az elavult stílusú férfikar, amelyben „mindenki primás volt”.

Milyen terveik vannak? — Gazdagítják repertoárjukat s több vidéki vendégszereplésre készülnek. Terveikben szerepel többek között egy bereмени hangverseny. A jövőben is együtt akarnak működni a mohácsi szimfonikus zenekarral, addig is... Ha már belekezdtem: leírom. Addig is — amíg Villánynak is lesz önálló *zenekara*. A kórus sikere nyomán megkezdték a zenekar szervezését. Ez keményebb dió, mint a kórus megalakítása, de bízunk benne, hogy közös összefogásukat itt is siker koronázza.

A Vajszlói Ormánsági Együttes

Az öregek egyre mondogatták: meg kell csinálni az ormánsági együttest, mert elkallódnak azok a népi értékek, melyekben olyan gazdag ez a vidék. 1950 körül előadták már az Ormánsági lakodalmast. Azóta is emlegették. Meg kellene csinálni... meg kellene csinálni... Ha lehet, még jobban, mint az elsőt.

Szeptemberben kezdték valóráváltani a terveket. Nem kis munka egy népi lakodalmas színrevitele. De nincs olyan nehéz feladat, amit meg ne lehetne oldani, ha sokan akarják. Ezt példázza a vajszlóiak sikere. Az együttesben négy esztendő kisgyerektől a 75 éves öregekig minden korosztályt megtalálunk. A két tartóoszlop: az öregek tapasztalata, hagyományápolása és a KISZ-fiatalok lelkesedése.

Feledhetetlen élmény, amikor a násznagy, Kovács Józsi bácsi, kezében kakast lobogtatva bepattan a színpadra és rákezd a régi mondókára: „Hadd réjjon, hadd réjjon, hogy ne legyen néma gyeröke az anyjának!” Vagy amikor a szülíke, Kálmán Ödönné osztogatja jó tanácsait a fiataloknak: „Mög ne verjenek szömmel kegyös gyerököm!” „Aztán visszanéz a kapuból, hogy hazafahozzék a gyerököd!” Az öreg Vétök bácsi, az éjjeliőr a bakterok régi dalát éneklí: Pióca bácsi 70 éves fővel a kanásztáncot járja, amúgy régimódra. Az öregek közreműködése az együttes munkájának egyik fő erőssége. Jóleső érzés egész családok sürgés-forgását látni a próbákon. A Varga család legidősebbjei tanácsaikkal örködnek a nyelvezet, a mondókák hitelességén, gyermekük aktív tagja az együttesnek s a leányunoka is. Persze több család is részt vesz öregeztől fiatalostól a lakodalmasban. Eleven néprajzi kiállítás ez a bemutató, régi dalokkal, táncokkal, mondókákkal, népszokásokkal, eredeti népviseletben.

Hogyan szedték össze ezt a gazdag anyagot?

Támaszkodtak a meglévő forrásokra, így mindenekelőtt Kákicsi Kiss Géza: Ormánység c. művére. Az együttes minden tagja néprajzi gyűjtőmunkát végzett. A dalok nagyrésztét egy csányoszrói öreg nénikétől gyűjtötték. Megfordultak Piskón, Zalátán, Vejtiben és Sámodon is. E falvakban szedték össze a ruhákat, melyek a földművesszövetkezet anyagi támogatásának eredményeképpen ma már az együttes tulajdonában vannak. A dalok jórésztét Kiss Emil általános iskolai igazgató gyűjtötte. Fáradhatatlan vezetői az együttesnek Spang Árpádné, a földművesszövetkezet kulturális felelőse, Bernáth Ilona a színjátszócsoport és Szakács Irén a táncscoport vezetője.

Az együttes munkája példamutató a honismereti értékek felderítésében és tanulmányozásában. Az ilyen munka nemcsak a közönségnek jelent nagy élményt, hanem neveli az együttes tagjait is. A céltudatos gyűjtőmunka, a rendszeres próbák, az idősebbek és fiatalok együttműködése a KISZ-szervezetet is erősítette. Nagy a haszna az ilyen lelkes munkának, s bő lehetősége is van néprajzi értékekben gazdag megyénkben.

Az ormánási együttes nem áll meg a kezdeti sikereknél. A vidéki fellépések egész sorát tervezi kész műsorával. Vajszlón már háromszor bemutatták lakodalmasukat, voltak már Drávafokon és Sellyén. Bizonyára szeretettel fogadják őket a többi ormánási faluban és megyénk más községeiben is.

Ősszel gazdagítják műsorukat a Fonókéval és az Egy vasárnap délután c. összeállítással. Sok sikert kívánunk további munkájukhoz.

A Szigetvári Irodalmi Színpad

A művelődésügyi osztály kezdeményezése volt a vidéki irodalmi színpadok létrehozása. Mohácson, Siklóson, Szentlőrincen, Sellyén, Mágocson és Szigetváron kezdték meg működésüket az első irodalmi színpadok. Te-

vékenységük azért nagyon hasznos, mert jó munkájukkal nevelik önmagukat, hozzájárulhatnak ünnepségeink színvonalának emeléséhez, s műsorokat adhatnak kisebb falvainkban is.

Az első esztendő eredményeket hozott az irodalmi színpadok életében, tagjai megkedvelték munkájukat, s a közönség is szívébe zárta őket.

A Szigetvári Irodalmi Színpad 12 fővel kezdte működését a múlt év októberében Ecsy Ö. István nyug. gimnáziumi tanár vezetésével. Első műsorukkal a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztését segítették. Változatos műsorukban a szavalatok mellett Urbán Ernő jelenete, Móricz Zsigmond novellája szerepelt. Héjjas Marika népdalokat énekelt. Zenei betétekkel és népi tánccal is hangulatosabbá tették előadásukat.

Még nem sok önálló bemutatót tartottak, de a járási művelődési házigazgatójának, Zágon Gyulánénak az a véleménye:

„Nagyon jó, hogy van irodalmi színpadunk. Tagjait mindenütt megtaláljuk, ahol szükség van rájuk.”

Hol volt eddig szükség rájuk?

Műsört adtak Merenyén a bábszínpaddal együtt. Az utóbbi a gyermekeket, az irodalmi színpad pedig a felnőtteket nevelte, szórakoztatta. Önálló irodalmi estet rendeztek Szigetváron, műsört adtak a tizenhatéveseknek, ők búcsúztatták a honvédségtől az öreg katonákat. Minden ünnepségen szerepeltek szavalatokkal, jelenetekkel. Három klubestet is szerveztek, amelyre meghívták szüleiket, barátaikat.

Munkájukat megbecsülik, a szülők örülnek, hogy gyermekeik hasznosan töltik el péntek estéiket. Ma már 20-an vannak 16—18 éves fiatalok. Diákok nincsenek köztük, s csak növeli a csoport munkájának értékét, hogy azok ismerkednek írókkal, költőkkel, irodalmi alkotásokkal, akik nem találkoznak velük mindennapi munkájukban, mint pl. Szomolányi Istvánné, a FÜSZÉRT kiváló dolgozója, Kertesi Ignác, a járási, Kovács József, a községi tanács, Zentai Aladár az állami gazdaság és Pápai Géza a téglagyár dolgozója. Az utóbbi időben idősebbek is kérték felvételüket az irodalmi színpad tagjai sorába.

Ha az eredményeket gyűjtjük csokorba, meg kell említenünk azt is, hogy 15-en neveztek a szavalóversenybe, többen a József Attila olvasómozgalomba. Tagjainak fele KISZ-tag. Kovács József és Csontos Károly a közelmúltban jelentkeztek felvételre a KISZ-be. Az irodalmi színpad tagjai a területi KISZ-munkában is példamutatók, ők szervezik a jól sikerült klubesteket.

Az irodalmi színpadok új hajtásai népművelési életünknek. Tartalmas munkájuk, eredményeik bizonyára népszerűvé teszik őket.

DÉSI-HUBER ISTVÁNNÉ:

Dési-Huber István a horthy-rendszer pécsi börtönében

1934. februárban a Ganz hajógyár levelezési osztályán dolgoztam. 12-én kedves vendégeket kaptam a hivatalban. Az osztályfőnök bejött a szobánkba két civil férfivel, majd a többi kollégát tapintatosan kitessékelve, magamra hagyott a két detektívvel. Az egyik a budapesti főkapitányság, másik a vidéki csendőrség nyomozója volt. Módszerük ismert: megpróbálták beugratni, hogy már mindent tudnak és ha odaadom a vörös segély bélyegeket, s megmondom, kikkel dolgoztam, semmi bántódásom sem lesz. Íróasztalom átkutatása után hazakísértek Vilmos császár úti (a jelenlegi Bajcsy-Zsilinszky úti) lakásunkba.

Itt az első kellemes látvány a kakastollak látványa volt, s hozzá a feldőlt lakás. Tekintetem férjem végtelenül szomorú szemeivel találkozott. A házkutatás már nagyrészt befejeződött, s egy kis bőröndünk már dugig volt tömve könyvekkel. Aminek a címében csak a „vörös” szó előfordult, mindent összeszedtek. A szobában könnyes szemmel állt tündéri házfelügyelőnk, Halla néni, akit mint tanút rendelték fel a lakásba. Természetesen azt próbáltam bizonyítani, hogy csak jótékonyaságról volt szó, s itt kapóra jött Teréz.

Teréz a szembenlevő Ó utcából a tejet hordta szét a környék lakóinak, s így nekünk is. Korán megvénült kis proletár asszony volt. (Ócska nagykendőbe bugyolált szomorú figuráját férjem egyik szép olajképén öröktette meg.) — Nos, alig néhány hét előtt ajándékoztam Teréznek egy pár régi hócipőmet, látva, hogy télvíz idején lyukastalpú cipőben rója a várost. A csendőr kérdésére tehát, hogy pl. kinek adtam ruhaneműt, megemlítettem Terézt. A nyomozó nem volt réz, gyerünk, keressük meg ezt a Terézt. — Az utcán találkoztunk vele. A nyomozó azonnal nekiszegezte a kérdést: „Mit adott magának ez az asszony?” (Mármint én.) Teréz szeretett engem, — nyilván volt már dolga hekusokkal, — piros arccal, tanács-talanul nézett reám. Vajon mivel tesz nekem jobb szolgálatot: ha hallgat, vagy ha beszél? — Én kisegítettem: „Hát a hócipő?” A nyomozó gyilkos pillantást vetett reám, míg Teréz megkönnyebbülten mondta: „Egy pár hócipőt.” Mindjárt le is hozatták vele, el is vitték „bűnjelnek”, s azt hiszem, vissza sem kapta szegény.

A házkutatást befejezték, s felszólítottak, hogy vegyem a kabátomat,

mert vidéki szervezkedésről lévén szó, Keszthelyre visznek. Ezt hallva, férjem kijelentette, hogy akkor ő is oda utazik, mert tudni akarja, hova visznek. A csendőr vállat vont: saját költségén oda utazik, ahova akar.

Amikor már indulunk, az egyik csendőr a falra tekint, s rámutat férjem egyik csendéletére: „Azon a képen sarló és kalapács van!” — Nagyszerű szeme volt; a csendéletben különböző tárgyak között valóban ott volt a sarló és a kalapács, sőt a 100% rajza is, — a Tamás Aladár-szerkesztette „100%”-é, az illegális K. M. P. egy ideig legálisan megjelent folyóiratáé. Férjem megpróbálta menteni a helyzetet, s magyarázni kezdte, hogy az, amit ő sarlónak néz, az a tányér pereme, de a csendőr nem alkudozott; leemelte a képet és ezt is hozzátette a többi összeszedett holmihoz.

A Zrínyi utcából, a főkapitányságról még átvettek néhány elvtársat, s estére már a keszthelyi csendőrség vendégei voltunk. Én Doktor Klárával és német barátnőjével, Erika v. Iltennel kerültem egy helyiségbe. Nagyon „megbecsültek” bennünket: A három nőre állandóan két csendőr vigyázott. Másnap azután, amikor kihallgatásra vittek, az udvaron megpillantottam férjemet, akit szintén csendőr kísért, s amikor 15-én, a csendőrségi kihallgatások után Pécsre vittek bennünket, férjem csuklóján is ott volt a karperec, amellyel a férfiakat egymáshoz láncolták. (Később, amikor erről az időről beszéltünk, azt fájlalta nagyon, hogy amikor így összeláncolva végig kísérték őket Pécs utcáin, volt, aki buzgalmában kiköpött feléjük.)

Utólag tudtam meg, hogy történt a letartóztatása. — Amikor bennünket bevittek a csendőrségre, ő a közeli szállodák egyikében vett ki szobát. (Később sokszor emlegette azt a valcert, amely a szálloda étterméből órákon át felhangzott szobájába.) — Reggel azután, ahogy az üzletek nyitottak, szerzett egy termoszt, abba valami meleg italt, bejött a csendőrségre és engedélyt kért, hogy azt nekem átadják. Nagy örömmel fogadták: jó, hogy jött, így nem kell érte menni; közben ugyanis megnézték a képet és ennek alapján lefoglák. — A felszabadulás után mesélte valaki, aki ott vele együtt volt, milyen pofont kapott mindjárt bemelegítőnek, amikor valószínűleg tiltakozni próbált letartóztatása ellen. (Érdekes, hogy ő erről sohasem beszélt. Hallgatólagos megállapodás volt köztünk, hogy megáláztatásunkkal nem búsítjuk egymást.)

Nekünk, a három nőnek „megengedték” a csendőrök, hogy költségünkre, kíséretükkel, kocsival menjünk a fogházba. Ennek persze fő oka az volt, hogy az összeláncolt férfiak nem tudták volna cipelni a súlyos bőröndöket, s így azokat is feltették a kocsira.

Pécsből ekkor édeskeveset láttam, sokkal jobban elfoglalt a töprengés, miként fogok tudni Doktor Klárival beszélni, hogy vallomásunk egyforma legyen. Azután erre is sor került, mert mindjárt az első napokban, már a kihallgatások ideje alatt sikerült ételelosztásokkor mögéje kerülnöm a folyosón és többször is elsuttogni, mit kell velem kapcsolatban mondania, a ruhadarabokat is felsorolva, amelyeket még lakásunkban találtak, jöllehet éppen ezek nem is tőlük kerültek hozzám.

Az előállítottak hosszú sora lassan ment fel a fogház lépcsőjén a vizsgálóbíró szobájába. A fogadtatás viharos volt. Már a lépcsőn hallottuk ordítását, amellyel az elsőnek odaérkezettet fogadta. Itt már börtönőrök is kísérték bennünket, s egyik, (úgy emlékszem, Alabárnak hívták,

akivel később a fogházban is többször találkoztam) halkan odaszólt: nem kell félni a kiabálásától, mindig így szokta.

A bíró szobájában sorbaállítottak bennünket, s megkezdődött a hivatalos „fogadás”. Ez abból állott, hogy valamennyiünknek kikérdezte a nacionáléját, amiben igen nagy súllyal szerepelt a vallás kérdése. Ha az apánál, anyánál nem sikerült megállapítani a zsidó vallást, tovább kutatott, az ősökre kérdezve, s arca felragyogott, ha valamelyiknél sikerült megállapítani a zsidó származást. Amikor férjemhez ért, ez konok arccal, (mennyire ismertem ezt az arcot, amelyet az elfojtott düh és gyűlölet tett a rendesnél is színesebbé!) az első kérdésre egyfolytában közölte: „Apám, anyám és minden általam ismert ősöm római katolikus volt.” Külön örömet szerzett a bírónak, amikor Doktor Kláránál sikerült megállapítania, hogy családjának múltja van, mert bár a zsidó származást nem sikerült rábizonyítani, még ennél is jobb csemege volt, hogy apja, az ezen időben Jugoszláviában, emigrációban élő dr. Doktor Sándor, a pécsi szülészeti klinika alapítója, a Tanácsköztársaság alatt Pécs város direktóriumának tagja, (vagy talán elnöke?) volt.

Az első napokat, amíg a vizsgálóbíró a kihallgatásokat be nem fejezte, valamennyien magánzárkában töltöttük. Amikor, megérkezésünk után, a cella ajtaja bezárult mögöttem, az izgalmaktól elcsigázva ledőltem a priccse, az ór azonban, amikor a kukucslyukon át meglátta kényelmes helyzetemet, rámozgott, keljek fel, az ágyra csak éjjel szabad lefeküdni. Ezekben a napokban a börtön lakóival csak ebédosztáskor vagy reggel, amikor a rabok a kübliket hordták ki, vagy olyankor találkoztam, amikor ujjlenyomatra, vagy kihallgatásra a vizsgálóbíróhoz kísérték. Egy ilyen alkalommal láttam meg férjemet a folyosón, fején svájci sapkájával, öreg lóden kabátjában a folyosón vizet engedett vödörbe; láthatóan a celláját mosatták fel vele.

A „23 kommunista szervezkedőt” előzetes letartóztatásba helyezték, s adataikat bevezették a börtönnaplóba. A szervezkedés vezetője — a csendőrség jelentése szerint — Zámbo László volt, de — ugyancsak a jelentés szerint — a szervezkedést nem sikerült teljes egészében felgöngyölni.

A börtönnapló szerint Dési Huber Istvánt az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló bűncselekmény miatt tartóztatták le. Az adatok között szerepel, különös ismertető jelként, a koponyája jobb oldalán levő sebforradás, továbbá, hogy németül és olaszul beszél, s végül a megjegyzés rovatban, hogy tüdőbeteg. — Ot a vizsgálóbíró, lehet, hogy éppen tüdőbaja miatt, február 20-án kelt B. 675/43—934. sz. végzésével szabadlábra helyezte. (Később örömmel mesélte, hogy cipőjében sikerült kicsempésznie Löke doktor levelét.)

A vizsgálat befejezése után, külön-külön közös cellákba kerültünk, óvakodva, nehogy két politikai egy helyre kerüljön. Új lakásomban lehettünk vagy tizen. Lakótársaim igen különböző okok miatt kerültek ide, de valamennyien kedves, melegszívű emberek voltak, akik között könnyű volt igen hamar közösségi szellemet kialakítani. Furcsának tűnhet ez a megállapításom, ha a „bűntényeket”, amelyeket elkövettek, felsorolom.

A legsúlyosabb eset egy öreg parasztasszonyé volt, aki hónapok óta már egészen jól berendezkedett itt a vizsgálati fogságban, s a legköze-

Lebbi időre várta a bírósági tárgyalást és az ítéletet. Ő volt a legjobban ellátva: ágyán dagadó párnák és dunyha, a magasan fölöttünk levő ablakmélyedésben kolbász, sonka, üvegben zsír. A vád ellene az volt, hogy férjét fejszével agyonütötte. Gyerekei állandóan ellátták minden földi jóval, s amikor csak lehetett, beszélőt eszközöltek ki vele. Még a fogházban voltam, amikor az egyik cellatársunk, aki kijárt a városba a fogházigazgatónak mosni, becsempészte az újságot, amely a tárgyalásról hírt adott, s ebből megtudtuk, hogy az egész falú felvonult az asszony védelmére, azt bizonygatva, hogy férje az egész családot embertelen módon kinozta, s felesége önvédelemből gyilkolt. Csendes kis öreg asszony volt, akitől annyit megtudtunk, hogy a csendőségen akkor „vallotta be” a gyilkosságot, amikor megtalálták. Nem volt egyedülálló a hasonló parasztragédia, amelyben a vagyonért gyilkossághoz folyamodtak, de nekem meggyőződésem volt, hogy a gyilkosságot nem az asszony, hanem a fiatalok valamelyike követte el, s ő gyerekeiért vállalta a tett elkövetésének vádját.

Az asszonyok többsége azonban szegény, pécskörnyéki bányászasszony volt, akik apró dolgokért, nagyobbrészt magzatelhajtásért ültek.

Egészen megható volt, hogy milyen hálásan fogadták esti elbeszéléseimet, s a játékot, amelyet szerveztem. Bár a 9 órai villanyoltás után sokszor zengett a folyosó a fogházőr ordítózásától, ha valahonnan hangot hallott: „Alunnya!”, — mi halkán folytattuk a szórakozást. Saját életükről beszéltem, Mórát, Mikszáthot, József Attilát idéztem és játszottunk. Volt az én ifjúkoromnak egy társasjátéka, amelyet — nem tudom miért — Barkochbának neveztek, s amelynek az volt a lényege, hogy a társaság tagjai megbeszéltek egy nevet, vagy fogalmat, s ezt az éppen soronlevőnek ki kellett találnia. Mint a gyermekek, úgy élvezték a játékot, amelyre megtanítottam őket és sokszor felmelegedett a szívem, amikor ezeknek a nagyon egyszerű és otthonhagyott családjuk, gyermekeik után oly sokszor sirdogáló asszonyoknak az önfeledt kuncogását hallottam.

Nappal nagyon sokat fáztunk. A nagy cellát egy kívülről, a folyosóról fűthető búbos kemence fűtötte „volna”, ha lett volna, ami fűtse. A fűtőanyag naponta egy csomó meggyújtott csuhéra rakott 10—20 szem brikett volt. Persze többnyire a brikett egyáltalában nem gyulladt meg. Jó napunk akkor volt, ha valamelyik asszony a mosókonyhán dolgozott, mert akkor a mosókonyháról felhoztak néhány lapát paraszat és így mégis adott valami meleget a búbos. Ilyenkor az étkezésünk is jobb volt, mert ha felmelegedett a kályha teste, körülültük azt, s rátapasztottuk ragacsos kenyereinket, amely így — ha nem is pirult meg, de legalább megszikkadt.

Egyszer beszélőre hívtak, s egy elegáns dáma várt reám, valami pécsi jótékony nőegylet tagja. Egy csomag kekszet hozott ajándékba, s érdeklődött, nincs-e valamire szükségem, de egyben kenetes előadásba kezdett sajnálkozva, hogy már a mi „jobb hölgyeink” is „ilyesmire” odaadják magukat, mire megköszöntem jóindulatát, s arra hivatkozva, hogy nem szeretem a kekszet és különben is el vagyok látva, nagy megbotránkozására nem fogadtam azt el.

A fogházőrökről. — Sokszor töprengtem, hogy lesz valakiből börtönőr. Bár tudjuk, hogy a létbizonytalanság, s főleg az öregség gondjától

való félelem miatt sok parasztfiú számára megváltás, főnyeremény volt egy „állami állás”, a nyugdíj reménye, hátha még ahhoz egyenruha is járult. Viszont azt is sokszor láttuk, hogy az egyenruha hogy korrumpálta viselőjét. S az sem volt mindegy, hogy milyen egyenruhát húzott a fiú magára: postás, vasutas, vagy csendőr ruhát-e? Nos, volt a pécsi fogházörök között egy, a már előbb említett Alabár (lehet, hogy nem jól emlékszem a nevére). Hogy ezt a kékszemű, kicsit köpcös embert mi indította el ezen a pályán, — valóban nehéz lenne megfejteni. Ha ő volt a napos, s nem volt a közelben más őr, kinyitotta ajtónkat, s az ajtóban állva mindaddig kedvesen beszélgetett, vigasztalt, míg csak nem hallott valahonnan közeledő lépteket.

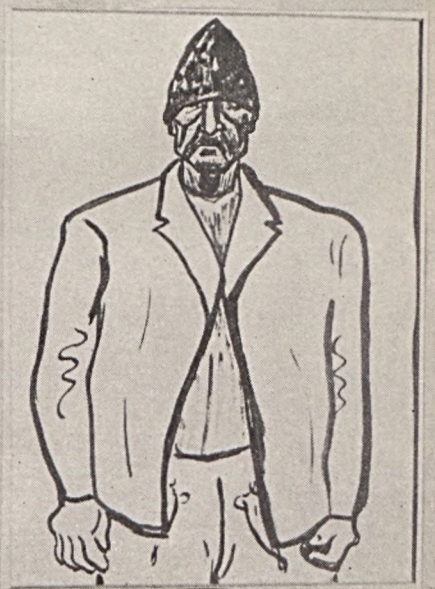
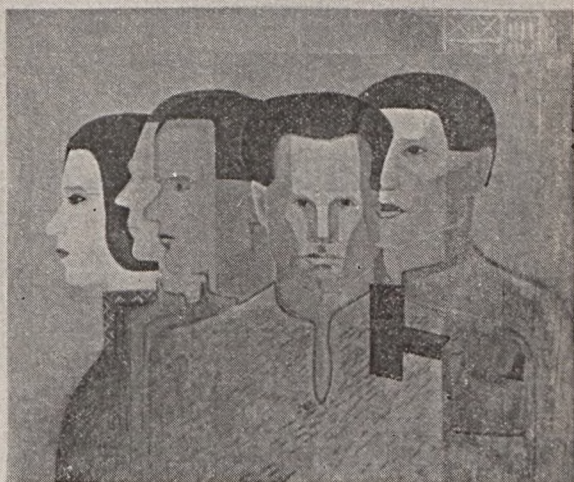
A többiek? Volt, aki külön szórakozásról gondoskodott számunkra. Egyik nap, amikor a délutáni sétáról, az udvarról visszatértünk, a zárkát feldúlva találtuk. Az ágyakból még a szalmazsák is kiszórva; volt ágy, amelyik tótágast állt, volt, amelyet egészen felborított, s tartalmuk, a kis értékek, amelyeket egyik-egyik párnája alatt tartogatott, a helyiség legkülönbözőbb részeibe szétszórva. Az asszonyok sírtak, míg nagy nehezen összeszedeggették holmijukat, az őr pedig szétvetett lábbal hahotázott a jólsikerült tréfán, durva szitkokkal fűszerezve élvezetét.

Egyik éjszaka sikoltozásra, csizmadobogásra, majd kulcs-csörgésre riadtunk fel. Azután dula'kodást, az őr szitkozódását hallottuk, s az egyik zárkából valakit, vagy valakiket elkísértek. Másnap hallottuk, hogy abban a zárkában, ahol több volt a cigányasszony, közülük egyiket megsértett egy nem cigány nő, mire valamennyien nekiestek, agyba-főbe verték, s a koponyáját csajkával behasították. Egymás között ők is sokat veszekedtek, de ha valamelyiküket nem közülük való bántotta meg, együtt torolták meg a sértést.

A délutáni tollfosztásnál közülük többel megismerkedtem. Volt egy gyönyörű 16 éves és egy másik, szintén nem öreg, de nagyon elnyútt asszony. Utóbbtól tudtam meg, hogy kettőjüknek egy férjük van. Ez úgy történt, hogy amikor őt egyszer lecsukták, s otthon maradtak a gyerekei, ez a fiatal nő gondozta őket és helyettesítette őt a férjénél is, s ezzel őt, úgy látszik, örökös hálára kötelezte, s a két asszony nagyon jó barátságban élt most is, amikor mindketten lakat alá kerültek.

Közben megkaptam a Ganz gyár felmondó levelét, amellyel állásomból azonnali hatállyal elbocsátanak. Ez nagy csapás volt. Férjem tüdőbaja évről évre súlyosabb lett, ekkor már két éve nem tudta folytatni az ezüstművességet, csak festett, közben anyám is özvegyen maradt, az apám után neki járó özvegyi „nyugbér” mellett ő is támogatásra szorult: el sem tudtam képzelni, mihez fogunk kezdeni. S az én kedves cellatársaim, saját nehéz gondjaik mellett nem voltak érzéketlenek egymás baje, s öröme iránt sem.

Ügyvédünktől már megtudtam, hogy néhányunkat, Doktor Klárát, Erikát és engem megfelelő kaució ellenében szabadlábra fognak helyezni, s a tárgyalást szabadlábbon várhatjuk meg, s ezt tudták társaim is. Amikor tehát behívtak a fogházirodába, már sejtették, hogy elbocsátásomat közlik velem. Mire visszamentem, társnőim már elkezdték a holmim csomagolását, s meleg öleléssel búcsúztak tőlem. — „Sohasem lesz nekünk többé ilyen jó „nagyságánk” — hallom az egyik szavait; pedig

Dési-Huber István képeiből

igazán semmit sem tehettem értük. Micsoda nyomorúságos élet volt az övék, ha engem, börtöntársukat, akinek sorsa heteken át azonos volt az övékével és még nem tudhatták, mi sors vár reám, — a váláskor nagyságának tituláltak.

Július 2., 3. és 4-én volt a tárgyalás. Terjedelmes vádirat foglalkozott a „szervezkedéssel”. S itt hadd idézzem egy 1949. júliusban, a pécsi „Független néplap” akkori munkatársának erre vonatkozó sorait: A vádirat... „külön kiemeli Löke Lajos és Doktor Klára szerepét, de még ennél is jobban kiemeli Dési Huber működését. Részletesen kitér Dési Huber művészetére, s kiemelte, hogy a művész minden mozdulata mögött a kommunista lázítót kell keresni. A vádirat különös fontosságot tulajdonít a 'Csendélet napraforgóval' című festménynek, mely tipikusan kommunista elgondolású, mert a tárgyak elhelyezése a sarló és kalapács rajzát adja.” Majd rámutat arra, hogy „ezzel szemben Dési Huber védekezése nem áll meg, mert elképzelhetetlen, hogy valaki formakeresés céljából fessen ilyen képet. Ezzel szemben az igazság az, hogy a kommunista Dési Huber képeivel izgat a munkásság körében, s ebben hűséges társra talált felesége, Sugár Stefánia személyében, akivel együtt marxista könyveket terjesztettek...”

A bíróság, 3 napi tárgyalás után kénytelen volt a vádlottak többségét bizonyíték hiányában felmenteni, s később az a hír járta, hogy a nyomozó csendőrség alapos orrot kapott, hogy túl gyorsan ütött rá a szervezkedésre, mielőtt az kibontakozhatott volna.

Amikor ügyvédünk, a felmentő ítélet birtokában bement a Ganz gyár személyzeti osztályára, hogy a felmondási időre járó fizetésemet megszerezze, ott elmondták, hogy két év előtti lebukásom után csak azért vettek vissza, s érték be mindössze azzal, hogy büntetésből a Ganz gyár másik részlegébe helyeztek, mert ez Hetényiek, a politikai rendőrség kifejezett utasítása volt, azzal az indoklással, hogy most nem tudtak belőlem semmit kivenni, de meggyőződésük, hogy kapcsolatom van a kommunista párttal, tehát nem akarnak szem elől téveszteni.

Férjem amúgyis gyenge egészségét a keszthelyi és pécsi napok nagyon megviselték. A következő nyárra már annyira romlott az állapota, hogy csak sokhónapi kórházi és budakeszi tudószanatóriumi ápolás után jutott el addig, hogy a főorvos örömmel közölhette, most már van remény életbenmaradásához, már beszélhetünk műtétről, s egy — nem egészen sikerült — hétbordás tüdőplasztikai műtét még nyolc évvel meghosszabbította életét.

S talán megbocsát nekem az előbb említett újságíró elvtárs, akinek jelenlegi tartózkodási helyét nem ismerem, ha már fent részben idézett írásának utolsó szakaszát idézve fejezem be e sorokat.

„Ma... igazat kell adnunk a 'királyi ügyész úrnak', mert Dési Huber István valóban szívósan és elszántan küzdött az akkori uralom ellen, s képeiből valóban nagyon sok munkás merített erőt és hitet a kitartó harchoz. A szocialista realista irányzat magyar mestere, sajnos, nem érthette meg eszméinek diadalát, a magyar népbetegség, a tüdőbaj egy évvel a felszabadulás előtt végzett vele.”

A tüdőbaj hazánkban már megszűnt népbetegség lenni. Ha élne, most 65 éves lenne.

DEBITZKY ISTVÁN:

A felszabadulási képzőművészeti kiállítás

Közel kétszáz festmény, rajz, szobor és dombormű beküldése jelezte a nagy érdeklődést, amely a felszabadulási pályázat iránt megyénk, városunk képzőművészei: festői és szobrászai részéről megnyilvánult. Így érthető, hogy a bíráló bizottság nehéz feladat előtt állott, amikor a hatalmas anyagból kiválogatta a kiállított harminchat festményt, rajzot, két szobrot és odaítélte a pályadíjakat, számszerint ötöt: három első, egy második és egy harmadik díjat.

A kiállítási képanyag tematikailag nagyon változatos, bár ezen a kiállításon is a táj-, város-, tsendéletképek és arcképek vannak túlsúlyban.

Tanulmányomnak nem lehet célja minden egyes alkotás és alkotó felsorolása, nem is beszélve az egyes alkotások részletes ismertetéséről és bírálatáról, mégis szükségesnek tartom — a díjnyertes pályaműveken kívül — néhány alkotót és alkotást megemlíteni, hogy átfogóbb képet nyújthassak a kiállításról.

Bezzegh Zoltán öt színes illusztráció-rajzát mutatja be. Öt karakteres fej, kettő különösen jellemző jellemábrázolás, jellegzetesen *Bezzegh* rajzok; könnyű rajzkezelés, mély emberismeret, maró gúny jellemzi ezeket a színes, akvarellal is megszínezett rajzokat. Szívesen viszontlátnánk valamennyit egy *Balzac*, *Dumas*, vagy *Mikszáth* kötet illusztrációjaként. Kár, hogy valamennyi kiállított rajza egy régi sorozatából került ki.

D.-né Balla Irocska festőisége tovább gazdagodott. A „Naplemente fényei” színes, mozgalmasság, friss akvarell, tehetsége további kibontakozását jelzi.

Buday Lajos színben sokat érett, de „Pelyvahordók” kompozíció-terve nem jutott túl a képigényű vázlaton, pedig szívesen látnánk *Buday Lajostól* egy befejezett, nagyobb alkotást is.

Exner Lajos szemléletében változott jelentősen, merevségét mindinkább levetkőzi, s ez festményeit oldottá, élettel teltté teszi. „Jókai téri építkezés” című olajképe már az új úton járó *Exnert* mutatja.

Két friss akvarellrel jelentkezik *Gács Ernő*. Komlói és székesfehérvári utcarészletei az akvarell sok szépséget csillogtatják meg. Hasonlóan derűs festő *Vincze Győző* is. „Hazafelé” című festményét meleg vibráló színek és a linoleum-technikára emlékeztető egyéni ízt kölcsönző technika jellemzik, mely megszabja stílusát is.

A Pécsről Budapestre települt *Gábor Emil* „Baranyai szüretelők” kompozíciója nem tartozik a legsikerültebb Gábor-alkotások közé. Az alakok merev és nélkülözik a kifejező erőt.

A kiállítás egyik sikerült alkotása *Kelle Sándor* „Tanakodók” című pályaműve, mely egyszerű eszközökkel, drámai erővel igyekszik megörökíteni azt a hatalmas változást, mely parasztságunk életében végbe ment, illetve folyamatban van. A kisméretű kép jól tükrözi a paraszt származású Kelle szemléletét, annak őszinteségét. Rokonsága ma is a földet műveli, s így számára a nagy átalakulás közvetlen élményt jelentett, illetve jelent, olyant, amelynek családtagjain, rokonain keresztül részese maga is. Ez teszi képét őszintévé és őszintesége meggyőzővé. Nem az új parasztot, a közösségit ábrázolja, hanem a válaszúton állót, aki már látja a kitáruló paraszti holnapot, de a múlt szakadozó szálai még megkötik lelkét, tudatát. Kár, hogy a képen Kelle nem megy tovább, nem csillogtatja meg a holnapot, amelyért ez a mű is született.

Soltra Elemér három nagyméretű képpel is szerepel a kiállításon. Ezek közül a „Pihenők” című pályaművét második díjjal és az ezzel járó háromezer forinttal díjazta a bizottság.

Soltra lobbanékony és robbanékony egyéniség és mégis a festményei — a pályadíjat nyert „Pihenők”, az „Alvó” és a „Pannou terv”, mely a szövetezés gondolatát fogalmazza színekbe — azt mutatják, hogy ez a tehetséges fiatal festő változatlanul hajlamos arra, hogy más útjára tévedjen, hiszen mind a három festménye bizonyos utánérzést jelez, holott néhány évvel ezelőtt megmutatta, hogy van saját útja is, legalább is ezt mutatta „Kapoli bácsi” nagyszerű jellemportréja, mely művészete legmagasabb pontját jelzi.

Jellemző műveire és alkotásmódjára, hogy a felfokozott hatás érdekében különböző festékanyagokat is felhasznál ugyanazon a vásznon. Így, a „Pihenők” olajtemperával készült, és ugyanakkor ott, ahol fokozott mértékben akarja megragyoztatni a színeket, pasztellal fokozza a hatást. Ez érthető is, hiszen ilyen ragyogó vöröset, mely így lángol és ilyen csillogó kéket csakis olajtemperába ágyazott pasztellal hozhat létre. Minden esetre színei ragyognak, erőt sugároznak, értelmes, munkában csiszolt erőt. Sokan szemére vetik az alakok dekoratív jellegét, bizonyos aránytalanságokat, az arcok kifejezéstelenségét stb. Én nem tartom helyesnek, ha ilyen irányban analizálunk, bár az arányok eltolásában, az alakok dekoratív beállítottságában van bizonyos igazság művészete teljességét nézve nem ez a lényeges és művészetére nem ez a jellemző, hanem az előbb elmondottak. Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy egyes alkotásainál az élmény hiányát kifogásolhatjuk. Ez viszont lényeges, és ez a lényeges. Míg Soltra hisz művészetében — jogosan, és éppen ez adja meg a műveit annyira jellemző erőt — témáit nem minden esetben meríti élményanyagból, hanem egyes esetekben úgy teremti meg az alkotás kedvéért. Ha közvetlen kapcsolatot építene ki valamelyik termelőszövetkezettel, megismerné annak dolgos hétköznapijait, színes ünnepeit, akkor ezek a vélt, vagy valóban meglévő hibák mind eltűnnének, és ahogy a „Kapoli bácsi” című festményén a magyar népművészetnek állított néhai nagy művésznőnk jellemportréján keresztül emlékművet, ahol az alak nem képmotívum, hanem egy rendkívüli ember, ugyanígy, jól választott paraszti témájú képein is hús-vér emberekké válnának a ma még nem egy-

rekvéstől — a társadalmat, a nép ügyét szolgáló szocialista tartalmú képzőművészet mellett.

Ha a pályázat eredményét az elmúlt évi tanácsköztársasági pályázat-hoz mérjük, ahhoz viszonyítva is fejlődést kell megállapítanunk, miként a múlt-hoz viszonyítva az is előrelépést jelentett. Helyes volt a megyei és városi tanács részéről a jelentős pénzüsszeggel járó pályázat kiírása s úgy érzem, hogy eredményes lesz kiírni a képzőművészek számára hasonló jellegű pályázatot. Helyes lenne ugyanakkor megkötésként felvenni a szempontok közé, hogy a pályázaton csak kész, befejezett alkotásokkal lehet pályázni. Ez még elmélyültebb munkára serkentené képzőművészeinket, és hozzájárulna ahhoz, hogy a mindennapi élettel még szorosabb kapcsolatot építsenek ki, így gyűjtve élményanyagot alkotásaikhoz.

FÜZES ENDRE:

Ormánsági kiállítás Sellyén

Néhány évvel ezelőtt nagyszabású néprajzi gyűjtést rendeztek az Ormánságban. A gyűjtés többszáz tárgyat eredményezett, amelyek az Ormánság régi, nagyrészt már elpusztult népi kultúráját tükrözik. Részben ebből a gyűjteményből, részben a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztálya törzsanyagából Sellyén rendezték meg az április 3-án megnyílt ormánsági néprajzi kiállítást.

Eredetileg az volt az elképzelésünk, hogy egy régi talpasházat rendezünk be eredeti berendezésével, ez azonban különböző technikai és anyagi nehézségek miatt nem valósulhatott meg. Végül a Sellyei Járási Tanács az épületében biztosított egy helyiséget, amely azonban barokk jellege miatt nem volt alkalmas pl. egy ormánsági parasztszoba interieur-szerű bemutatására. Ezért az összegyűlt tárgyakból és a múzeum anyagából díszítőművészeti, népművészeti kiállítást rendeztünk.

A kiállítás hat vitrinben zömében ormánsági faragásokat, viseletet és szőttest mutat be. A bevezető tábla elhatárolja az Ormánságot, kis térképvázlat tünteti fel falvait. — Az első vitrin pásztoreszközöket, pásztorfaragásokat tartalmaz: *kutyagerinc*, amelyre a tűzről leemelt bográcsot állították, pálinka vagy más ital tárolására szolgáló *kobakok*, egyiknek karcolt díszítőmintáját kinagyítva kivetítettük. Fából faragott ivópoharak, *ivócsanakok* láthatók még itt, *merőkanál*, *sótartók*, evőeszközkészlet és egy *fapohár*, amelyet a hozzá tartozó, láncon lógó *fakanállal* együtt egy fából faragta ki készítője.

A második vitrinben faragott használati tárgyakat állítottunk ki, ezek elsősorban textiliákhoz kapcsolódnak. A díszesen faragott és színezett *rokkafákat* és *vetélőket* a textiliák készítésénél használták, a *mosósulyokkal* mosták, a *mángorlóval* vasalták azokat. Ebben a vitrinben vannak még a dohányzással kapcsolatos faragványok is: *tajtékpipa*, *pipaszárak*, *dohánytartó doboz* és *gyufatartók*, valamennyi fából.

A harmadik vitrinben pásztorkelekek láthatók: *szűr*, *karikásostor*, *csikóbőrös kulacs fapohárral*, *borotvatartók*, amelyeket karcolásokkal, *spanyolozott* vésetekkel díszítettek. Ebbe a vitrinbe került még két igen régi *lőportartó*, amelyet szarvasagancsból készítettek és karcolt, stilizált emberalakokkal díszítettek. Ezek a díszítmények ősi vadászmágia emlékét őrzik.

Ormánsági népművészeti kiállítás Sellyén

A következő vitrinben viseletet mutatunk be. Ormánsági leányt és leányt öltöztettünk fel: a leány *tilángli imögöt, biklát, színes kötényt*, a leány *rojtos gatyát, hímzett imögöt és mellényt* visel. Előttük szőttest húztunk el, amelyre betyáralakokkal, stilizált virágmintákkal díszített, spa nyolozott *tükrösöket* helyeztünk.

Az ötödik vitrinben női fejrevalók láthatók. Egy sorozat *főkötő* érzékelteti, milyen színű és nagyságú főkötőt hordtak az ormánsági asszonyok a lakodalomtól a temetésig. A főkötő színe és nagysága mindig korjelző volt az Ormánságban. Kétféle fejkendőt helyeztünk még el itt: a *tilángli kendőt* és a *hímzett fejkendőt*. A kendők és a főkötők viselési módját fényképek dokumentálják.

Végül az utolsó vitrinben az Ormánság színben és mintában igen gazdag *szőtteseiből* mutatunk be néhányat, elsősorban *abroszokat* és *törülközőket*.

A kiállítást kiegészíti két *szökröny*, egy faragott pad, az ún. *ringó*, valamint egy régi *asztal* négy faragott támlájú *székkel*. Az asztalra egy 1842-ben készült *fakupát* helyeztünk. Jól beleilleszkedik a kiállításba egy *talpasház modellje*, amelyet készítők: *Jelics László* és *Fekete Sándor* egy régi csányosrői talpasházról mintáztak. A kiállítási terem előtti hallt a pécsi Janus Pannonius Múzeum művészettörténeti osztálya képművészeti rendezte be.

Örvendetes lenne, ha ez a kiállítás újból megmozgatná a társadalmi erőket és újból megindulna a nagyobb arányú néprajzi gyűjtés. Megfelelő tárgyak összegyűjtése esetén a kiállítást bővíteni lehetne gazdálkodási résszel vagy esetleg egy ormánsági parasztszoba és konyha berendezésével. Ezzel pedig nemcsak Sellye és az Ormánság gazdagodna, hanem a múzeum és a néprajztudomány is egy lépést tenne előre.

LIPPENSZKY ISTVÁN:

Megújhodott élet a siklósi járási művelődési házban

A letűnt dzsentri-világ egykori szórakozóhelyén, a siklósi volt Pelikán szálló helyiségeiben ma megváltozott világ fogadja a látogatót. 1947-ben a község jelentős beruházással kultúrházzá alakíttatta át az épületet, s az azóta eltelt 13 esztendő sok szép eredményt hozott, bár a megtett út nem volt nyílegyenes, zökkenőmentes. Egymást váltották az igazgatók, kézből kézbe vándorolt a karmesteri pálcá, megújultak, majd cserélődtek a művészeti csoportok tagjai, folyt a harc az egyes irányzatok és elvek között, míg végül a következetes munka meghozta gyümölcsét. Ma a Gerencsér Sebestyén művelődési ház — ha akadnak is még munkájában hiányosságok — sikerral igyekszik teljesíteni azt a feladatot, melyet pártunk művelődéspolitikai irányelvei számára megjelölnek.

Köztudomású, hogy a művelődési házak életében lényegesen könnyebb eredményeket elérni a művészeti munka egyes ágaiban — színjátás, ének, zene, tánc mint a tudatformálást közvetlenül szolgáló ismeretterjesztés területén. Sokszor egy-egy jól működő művészeti csoport bevételeivel képes fenntartani magát a művelődési házat, ugyanakkor az ismeretterjesztés közvetlen anyagi hasznot nem hoz. A bevételi terv teljesítése sok esetben arra csábítja a művelődési házak igazgatóit, hogy minél több szórakoztató műsort igyekezzenek programjukba iktatni.

Dicséretes, hogy a Gerencsér Sebestyén művelődési ház munkáját elsősorban a dolgozók eszmei és művészeti nevelésének célja hatja át. Annak ellenére, hogy költségvetési előirányzata nem valami magas, évi 168 000 forint, ami előtérbe helyezi a bevétel fokozását, mégsem hanyagolta el az ismeretterjesztő munkát. Ezt elsősorban nem katedrális előadásokkal, hanem komoly szakköri munkával és kötetlen formákon keresztül végezte.

Irodalmi szakkörének 18 tagja hetente tart foglalkozást. A magyar irodalomtörténeten kívül a világ irodalmával ismerkednek a tagok. Többek között szovjet, arab, indiai írókról és jelentősebb műveikről hallgatnak előadást, de vitaestjeiken kritikai, esztétikai és filmtörténeti kérdések is napirendre kerültek.

A képzőművészeti szakkör 12 tagja közül 7 munkásember, s Vida Dezső rajztanár irányításával szorgalmasan látogatják a heti foglalkozáso-

kat. Büszkék a vezetőjükre, kinek tehetségét a pécsi felszabadulási képzőművészeti tárlaton kiállított két festménye is igazolja. A gyakorlati munka mellett művészettörténeti előadások is szerepelnek a kör programjában s a nyár folyamán alkotásaikból kiállítást terveznek.

Szorgalomban a fotosoknál sincsen hiány. A szakkörön belül két csoportban, — a kezdőknél 18, a haladóknál 14 fővel — tartják foglalkozásait s a politechnizáció érdekében a fényképezéssel összefüggő fizikai, kémiai, technikai ismeretek megszerzésére is súlyt helyeznek. Sok, művészileg értékes képpel dicsekedhetnek már, s rövidesen megrendezik Siklós és környéke 15 éves fejlődését bemutató kiállításukat.

Komoly eredményekre tekinthet vissza a tél folyamán működött, a világnézeti nevelés szempontjából rendkívül jelentős munkásmozgalmi szakkör is. Tagjai kéthetenként gyűltek össze Mándoky László pécsi muzeológus irányításával s a mozgalmi anyag felgyűjtésén kívül előadásokat hallgattak, vitákat szerveztek. A decemberben rendezett partizán élménybeszámolójukon pl. több, mint háromszázan vettek részt.

A művelődési ház igazgatója ügyesen használta fel az ismeretnyújtásra adódó lehetőségeket a kézimunka szakkör életében. Azon túl, hogy a tagok megismerkedtek a horgolás, gépi hímzés fortélyaival s felgyűjtötték a délbaranyai népi motívumokat, melyeket munkáikban felhasználtak, alkalmankint egy-egy előadást is kaptak időszerű politikai kérdésekről, irodalomról, művészetről. Később a résztvevők már igényelték ezeket az előadásokat s esetleges elmaradásukkor méltatlankodtak is.

Természetesen nem állhat meg a művelődési ház igazgatója az elért eredményeknél, hisz a technika hatalmas arányú fejlődése megkívánná az olyan politechnizációt elősegítő körök szervezését is, mint pl. a rádiós vagy motoros szakkör s a községben működő ezüstkalászos gazdatanfolyam megléte még nem indokolja a mezőgazdasági szakkör hiányát. Tény viszont az is, hogy meglehetősen mostohán állnak helyiségekkel. Időszerű lenne, hogy a járási tanács a művelődési házban irodák céljaira igénybevett helyiségeket felszabadítsa a szakkörök és egyéb művészeti tevékenység számára.

Eredményes és az ismeretnyújtás igen vonzó formáját alkalmazta a művelődési ház a tél folyamán a műsoros kérdés-felelet estek keretében. Siklóson három, a járás községeiben pedig a tsz-szervezés idején hét alkalommal rendeztek ilyen esteket, ahol a célnak megfelelően előre összeállított időszerű politikai, mezőgazdasági, műszaki, irodalmi és művészeti kérdésekre kellett a közönségnek válaszolnia, s a legmagasabb pontszámot elérteket jutalomban részesítették. Ének, zeneszámok, szavalatok tették színessé a műsort.

A művészeti munka és az ismeretterjesztés hasznos összefonódása érvényesült az irodalmi színpad működésénél. A 16 szavából és népes szavalókórusból álló kollektíva első előadása, a december 22-én rendezett József Attila est sikere még nem állt arányban az érdeklődők számával, de a Siklós tsz-községgé válása alkalmával rendezett jutalomjáték (vidám magyar versek, bordalok) és a költők a szerelemről című előadásuk megérdemelten nagy sikert aratott.

Siklóson amúgy is hagyományai voltak az ének- és zenekultúrának, nem véletlen, hogy a megye egyik zeneiskolája is éppen ebben a községben működik. Mégis ha egy pillantást vetünk a művelődési ház zene- és

énekkarának hangversenyeit hirdető plakátokra talán nem túlozunk, ha elmondjuk, hogy ilyen magas fokon még nem állt, mint manapság. Különösen dicséretes az a munka, melyet Horváth Sándor zenetanár végez. Tanítja a zenekedvelő fiatalokat, a késő estékbe nyúlva próbál a zenekarral, ha kell hangszerelést végez, vagy az irodalmi színpad melodramájához zenét komponál. Nem kismértékben az ő érdeme, hogy a művelődési ház 18 tagú szimfónikus zenekara a férfikórossal együtt már több ízben nyújtott értékes zenei élményt a siklóiaknak. A műsorválasztásuk is igényességre vall, hangversenyeiken nem kisebbek, mint pl. Verdi: Misereréje, Gounod: Faustjának részletei, Erkel: Palotása, Liszt: Magyar ünnepi dala

A vonósnégyes

szerepeltek. A zenei ismeretek elmélyítése céljából nagyon helyes az a mód is, ahogy hangversenyeiket összekötő szöveg beiktatásával állítják össze, melyben a műre és szerzőre vonatkozó rövid ismertetéssel vezetik be az egyes számokat. Hiba lenne még a művelődési ház vonósnégyesének a jelentőségét elhallgatni, hiszen Haydn és Mozart legszebb szonátaival ajándékozzák meg a siklóiakat.

És végül valamit a színjátszó csoportról is. Nem is olyan régen még operettek, népszínműveket játszottak. Ma: Max Frisch: És a holtak újra énekelnek c. drámáját. Azt hiszem ehhez nem kell bővebb kommentár. A szereplők lelkes, tehetséges fiatalok, kissé talán türelmetlenek is, jobban ki kellene várniuk, amíg megérik egy darab, kiforr egy előadás.

Sok apró kis részletet lehetne még leírni, ami arra utal, hogy a művelődési ház tevékenysége jó úton halad.

Az eredmények mellett természetesen akadnak még hibák is, melyek kiküszöbölésével a művelődési ház mégjobban tudná teljesíteni szép

emberformáló hivatását. Az eddiginél erőteljesebb társadalmi összefogásra, szélesebb aktívahálózat kiépítésére, a társadalmi és tömegszervezetek nagyobb támogatására és együttműködésére, a művelődési otthon tanácsának komolyabb aktivizálására s a távolabbi célok érdekében következetesebb tervezőmunkára lenne szükség.

Ehhez a feltételek rendelkezésre állnak, s ha beváltják a jövőt illető szép elképzeléseiket: tsz-akadémia szervezését, bábcsoport alakítását, a sokfajta kiállítás megrendezését, a zenekedvelők klubjának életrehívását, nyáron a szabadtéri színpadon operaestek s nagy művészeti csoportokkal vendégszereplések szervezését — akkor minden bizonnyal a kultúra és művészetek méltó hajlékává fog a művelődési otthon válni.

MAKÁR BÉLA:

Véres napok Vásárosdombón

1918. október: A harctérről „nyugtalanító” hírek jönnek. Ott is, itthon is elfogyott az emberek türelme, amit még jobban aláás a dühöngő spanyol nátha, amely tizesével szedi áldozatait. Unja már mindenki a háborút. Az emberek éléskamrája hamarosan kiürül. Kié előbb, kié később. De az előbbieket jutnak mégis hamarabb arra az elhatározásra, hogy „megállj”-t kellene mondani a szörnyű helyzetnek. Belátják, hogy a háború, amely addig sem szolgálta az ő érdekeiket, további alakulása pedig éppenséggel nem javít helyzetükön, cselekvésre készülnek. Tenni kellene valamit. Beberika Pál és a fia, Béla, Máté János, Tamás János, Horváth Pál és a többi kenyérnélküli összeül, tanácskozik, mitévő legyen?

Az elhatározás hamar kialakul: „Le kell menni a jegyzőhöz a létfenntartáshoz leginkább szükséges élelmiszerek igénylése végett.”

November 3-án az elkeseredett kenyérnélküliek felkeresik a jegyzőt. Segítségét kérik. Lisztet, kenyeret, sót, olaját kérnek az éhező családoknak. Bár nem nagyon bíznak a segítségadásban, de mégsem gondolnak a teljes kisémmizésre.

A jegyző türelmetlenül hallgatja a kérelmet és nem is tudja megvárni a végét. Dühösen, durván rájuk támad. Könnyen tehetné, hiszen nem az ő gyomra érezte a háborús évek keserűségét, vagy talán azt gondolta, hogy „bátor” fellépésével megalázkodásra, visszavonulásra készíti az elkeseredetteket?

A kisémmizettek agyában átvillan a gondolat: „Elérkezett a cselekvés órája!” Nem alázzák meg magukat, nem vonulnak vissza. A sok nélkülözéssel teli nap keserű ízet érzik. Megalcélosodtak a nélkülözésben. Szembeszállnak a jegyzővel.

Beberika Pál a szóváltás közepette odaugrik a kályhához, felkapja a piszkáló vasat és a jegyző fejére sújt. A dulakodásra, segélykiáltásra berohan a jegyző felesége. Férjét kivonszolja. Bezárja az irodaajtót és holtra váltan az udvarra rohannak. Ott egy veszteglő kocsira kapnak és Sásdra hajtattak.

Az emberek, amikor megtudták a jegyző megfutamodását, kimondták rá és egyúttal beigazolták látták bűnösségét. Ezzel aztán még jobban úrrá lett bennük a gyűlölet.

Kíváncsian bementek a jegyző lakásába megnézni, hogy vajon ő mennyire érezte meg a háború keserű éveit. Gondoltak arra, hogy egész biztos nem nélkülözött annyit, mint ők, de arra mégsem mertek gondolni, hogy ilyen dús éléskamra fogadja őket: egy teknő túró, hordóban petróleum, egy zsák cukor, hogy csak a nagyobb mennyiségeket említsem. Addig, amíg a szegények asztalán a kenyér is ritka vendég volt, a cukorról nem is beszélve, addig itt valóságos raktár tárult eléjük a legkülönbözőbb élelmiszerekből és egyéb nélkülözhetetlen cikkekből.

„Az emberek éléskamrája hamarosan kiürül. Kié előbb, kié később.” — A jegyző nyilvánvalóan később, vagy talán soha. A talált élelemből bőven jutott a szegényeknek.

Érdekes az akkori feljegyzés: „Vásárosdombó diktátora Beberika Pál lett! Ez az ember szentül meg volt győződve a maga igazáról. Elrendelte pl. a boltban a hatósági lisztnek a szegények közötti kimérését — és ő maga végezte, hogy mindenki igazságosan kapjon.”

Szentül meg volt győződve a maga igazáról. A feljegyzés úgy is jellemzi Beberikát, mintha olyan elveihez csökönyszerűen ragaszkodó ember lenne, aki nem éppen a legegészségesebb gondolkodású. Sok hibás nézete van. Egy célja van csak: Uralkodni a falu népe felett. Csak az nem érthető, ha annyira uralkodni vágyó, a falu népét „zsarolni” szándékozó ember lett volna, akkor miért osztotta szét a lisztet igazságosan? Miért gondolt elsősorban az elkeseredett, kisémmizett szegényekre? Az akkori időben kellett egy ilyen „diktátornak” lenni, aki irányítani tudta az események menetét. Nem látta mindenki világosan, hogy a háború milyen veszéllyel jár, főleg azok nem, akik nem érezték saját bőrükön, gyomrukön a nyomorúságot.

A lisztosztás végén aztán felkeresték F. plébánost is. A plébános tudomást szerezve a jegyző sorsáról, jobbnak látta Sásdra menni házvezetőnőjével együtt. Előzőleg elbúcsúzott beteg káplánjától, neki adta a parókia kulcsát. (A káplán ugyanis a plébánia telkén egy különálló épületben lakott.) Elkérte annak golyósfegyverét, hogy az esetleges „támadás” ellen védekezhessék. A káplán spanyolban feküdt.

Beberika Pál másodmagával bement a káplánhoz és kérte a parókia kulcsait. A káplán eltitkolta, hogy nála volna és kérte Beberikát, hogy „ne siessék el a dolgukat, mert nehéz lesz felelni érte”.

Szinte hihetetlen: Beberika szó nélkül távozik. Nem vitatkozik. Pedig ha tudta volna, hogy az életéből csak pár nap van vissza, és hogy az elkövetkezendő napok eseményei innét nyernek irányítást, talán... De nem, ő a vérengzést nem óhajtja, nem akar véres napokat, mint ahogy azt mások pár nap múlva teszik.

„Az anarchia 3 napig tartott a faluban. Kb. 16 főre szaporodott azoknak az elszántaknak a száma, akik manlicherekkel felfegyverkezve zsványkodtak” — mondja a feljegyzés. Érdekes „zsványok” lehettek azok, akik élelmet kértek a jegyzőtől, vagy akik igazságosan szétosztották a lisztet a szegények között. Ilyen „elszánt zsványoktól” azt hiszem, nem kellene félni.

De azért a beteg káplán mégis segítségért küld. A sásdi jegyző válasza rövid: „Nem adhatja csendőreit, mert értesülése szerint Beberika a főbírói hivatalt akarja megtámadni.”

Segítséget hívtak Dombóvárról. Egy önkéntes és három baka jött ki.

Jövetelükkor érkezettnek látták egyesek az időt a cselekvésre. Beberika ellen embereket toboroztak. A mintegy 70 főnyi „önbizalommal teli” fel-fegyverzett csapat megkezdte a vérontást.

Első intézkedés volt az újjvárosban lakó Máté János elfogatása. A csapat a lakáshoz érve bezörgetett. Az üldözött nem riadt vissza. Szembe szállt a támadókkal. A bakát akarta lefegyverezni, mire az lőtt és szuro-nyával átszúrta Máté Jánost. Az első vért szagolt csapat a vakmerőségig megdühödött.

Valaki kiadta a jelszót: „Irány a felsőfalú, Beberika ellen!”

Már teljesen besötétedett, amikor a csapat elindult a felsőfalú felé. A Baranya csatornán átvezető hídnál váratlanul lövések fogadták őket. Beberika elszánt emberei voltak. A bakák által vezetett had meglepődve állt meg egy pillanatra, majd a torkolattüzek irányába lövöldözni kezdett. A lövöldözések nyomán felhangzott egy sebesült fájdalmas ordítása: Beberika mellől kilőtték egyik legjobb társát: Horváth Pált. Haslövést szenvedett. A tömeg a pásztorházba vitte őt, ahol egész éjjeli kínlódás után reggelre meghalt. Most már tőle sem kellett tartani, még egy szegénnyel kevesebb.

A mindenre képes, elszánt tömeg tovább akart menni, de mégis meg-gondolták a dolgot. Bár elég sokan voltak a maroknyi kenyérnélküliekkel szemben, nem volt bátorságuk folytatni a vérontást. Úgy döntöttek, hogy majd reggel.

Beberika kis csapatával együtt töltötte az éjszakát. Elmenekülhetnek volna, hiszen a tömeg visszavonult az újjvárosba. Ők azonban maradtak. Tanácskoztak. Elhatározták, hogy utolsó csepp vérükig harcolnak igazukért.

Ezalatt az újjváros sem aludt. Elkészítették a pontos tervet, hogy a felsőfalú tekervényes utcáiban miként fogják megközelíteni a nincste-lenek főhadiszállását, Beberika házát.

Jóformán alig derengett, amikor az újjvárosból megindult a tömeg a felsőfalú felé. Óvatosan mentek a tekervényes utcákon. Minden pillan-atban készek voltak a fegyveres összetűzésre.

Elérkeztek a szegények főhadiszállásához, Beberika Pál házához. Hirtelen megindult a kölcsönös tüzelés. A házban lévő maroknyi sereg állta a sarat. Pár óra hosszat ment a harc — eredménytelenül. Sebesült ugyan nem akadt, mert mind a két fél jól védett rejtekhelyről ostromolta egymást. A türelmet vesztett bakák egyike ekkor gránátot vett elő és a háztetőre dobta, mire az tüzet fogott. Lángbaborult a ház.

A bentlévők az épület hátsó részén próbáltak kimenekülni, hogy a kertben keressenek maguknak alkalmas helyet a további harcra. Elsőnek Beberika Béla ugrott ki. Szökése nem sikerült, hátán érte a golyó. A lövés nem volt ugyan halálos, de épp elég volt ahhoz, hogy kábultságában harc-képtelenné váljék.

Nyomban utána az öreg Beberika ugrott ki a házból. Neki sikerült megszöknie. Az egész csapat dühödten utána iramodott. Úzték, hajtot-ták végig a felső útvesztő utcáin az újjváros felé. Ropog a sortűz, az öreg visszalő és fut tovább. Így megy ez egész a falú aljáig. Benn jár már a nagyréten. A két községrészt elválasztó Baranya csatorna irányába tart. A golyók röpködtek körülötte. Nem adja meg magát. Nem alkuszik. Visz-sza-visszalő az őt támadókra. A Baranya csatornán próbál átmenekülni, bi-

zonyára azért, hogy az üldözőkkel szemben egy kis időt nyerjen, míg azok is átvágnak a csatornán. Vagy talán nem is mennek utána. Vagy talán azért, hogy az árok partján biztosabb fedezéket keressen magának és folytatni tudja az elkeseredett harcot? Ki tudja? Gondolatát nem tudjuk, mert közvetlen a csatorna előtt a golyózaporban egy golyó gyilkos erővel vágódik testébe. Térdre esik, de akkor sem alkuszik. Amíg ereje van, visszalő. A nagy lövöldözésben egyszercsak eldobja manlicherét és kitárt karral esik hanyatt.

Az odaéró emberek nem akarnak hinni a szemüknek, hogy a főhadiszállás vezetője, a félelmet nem ismerő ember holtan fekszik. A „biztonság kedvéért” mindegyik belelővi golyóját... rostává lesz.

A tetem ott marad a réten. A csapat siet vissza a faluba „ítélkezni”. A sebesült Beberika Bélának — akit egy bakára bíztak, hogy vezesse a bíróhoz — a tömeg már csak a hulláját látja. Állítólag menekülni akart, hát a katona az udvarban lelőtte.

Tovább folyik a hajsza Beberika társai után. Nyolcat még elfognak és a bíró házához viszik és rögtön ítékezni akarnak fölöttük.

A káplán közben telefonált a főbíróhoz, jelentette a tönténteket és miután már az „életbiztonság” megvolt, kérte, hogy jöjjön ki.

Az első elővezetett: Tamás János, 18 éves, újházas. Semmit sem tagad. Sőt kemény hangon kezd beszélni. A felcsigázott tömeg rögtöni halált kiált rá. Az udvarra viszik. A tömeg ott tolong, ordít. A káplán részvétellel fordul feléje, hogy gondoljon istenre és lelkére. Tamás gyűlölködve elfordul. Erre a katonák közrekapják, az istállóhoz állítják. Lövés. Vége.

Most a következőre kerülne a sor, de megérkezik a főbíró csendőrökkel és a törvényes hatalom előtt az önkéntes bírák visszavonulnak. A főbíró a foglyokat Sásdra viteti.

Két csendőr itt marad a jegyző ingóságainak visszaszerzésére. Hogy a munka minél „eredményesebb” legyen, statáriumot doboltatnak: „Halálbüntetés terhe alatt mindenki köteles a jegyző holmiját a község házára vinni!” A jegyző ingóságainak egy részét vissza is vitték.

Este gyűlést rendeztek. Tekintettel arra, hogy a kisemmizett, kenyér nélküli csapat néhány tagjának sikerült megszöknie és félve azok esetleges további harcától, „nemzetőrséget” szerveztek. Még esküt is tettek. Megszervezték az őrzőjáratot, amely minden éjjel felváltva szolgálatban volt.

Beberika Pál holttestét 3 napig temetetlenül hagyták, míg született egy olyan határozat, mely szerint a hozzátartozók kötelesek eltemetni... a... dögtemetőbe, „mert szentelt földet nem érdemel”.

Így ért véget a véres nap. Így fejeződött be öt kenyér nélküli harca a jobb életért, az emberibb életmódért.

A község később mégis helyet adott nekik a „szentelt” földben, mert a temetőben egymás mellett adtak nekik sírhelyet.

Jóegynéhány évnek kellett eltelnie, míg harcuk értelme valóra vált.

Ma már nemcsak egyszerű kis domb jelzi sírjukat, hanem 1957 tavaszán mindegyiküknek külön-külön sírkövet állítottak. A márványba vésett betűk olvasásakor eszünkbe kell, hogy jusson az öt harcos embernek küzdelme, nélkülözése. Nem érhették meg, amiért harcoltak. Épp ezért kegyelettel kell adóznunk emlékük előtt, mert hiszen ők is elindítói voltak annak a gondolatnak, annak az eszmének, mely a nép jobb életéhez, emberibb életmódjához vezetett.

VÁRSZEGI ALAJOS:

Adatok Szászvár történetéhez

Akire szívesen emlékezünk

Kiss György szobrászművész, Szászvár szülőtte

Szászvár történelmi múltja mellett méltán büszke lehet nagynevű szülőttére, Kiss Györgyre is, aki a nép gyermekei közül került ki. Született paraszti östehetségével világhírnevet szerzett nemcsak szűkebb szülőföldjének, Szászvárnak, de hazájának is.

Eletének gyermekkori epizódjai nagyrészt feledésbe merültek, hisz fiatalon kerül el külföldre, hogy szakavatott kezek között bontakozzék ki tehetsége.

Elettörténetét is főleg a művész és családtagjainak, rokonságának elbeszéléseiből ismerjük, amelyet első ízben Váradi Ferenc közölt „Baranya múltja és jelenje” c. művében.

Nemzetségét a török idők alóli felszabadulásig tudjuk visszavezetni. Az 1696. évi dicalis lajstromban Kiss Pál András és Kiss Pál Péter jobbágy családok nevével találkozunk. Kiss Pál Péter a családtól való megkülönböztetésül Kiss Pál Andrásékat a nép röviden csak Kisandráséknak mondta. E megkülönböztető név a mai napig is megmaradt a család mellékneveként.

Édesatyja, Kiss József $\frac{2}{8}$ -ad telkes gazda 10 egész 56/100 magyar hold földön gazdálkodott. Édesanyja Kováts Anna volt. A szülők 1841-ben kötöttek házasságot. Első gyermekük János, aki 1843-ban született, utána Rozália következett 1849-ben, de hamarosan meghalt. 1850-ben ismét kisleányuk született, akit ugyancsak Rozáliára kereszteltek, de ő is meghalt még ebben az évben. A Kiss család akkor még a művésztől elnevezett, de abban az időben „Czigány utcának” mondott harmadik házszám alatt lakott, (a mai Minorics ház, Kiss György utca 27) ahol a kis Gyuri 1852 augusztus 12-én látta meg a napvilágot. Édesanyja igen vigyázott Gyurira, mivel két kis leánytestvére korán a temetőbe került. Gyuri a többi hasonló korú társával élte megszokott falusi életét, amely akkor főleg a pásztorkodásban nyilvánult meg. Amikor János bátyja bevonult huszárnak, a 12 éves Gyurinak kellett helyette a gazdaságban dolgoznia. Elsősorban a teheneket kellett őriznie, emiatt többször hiányzott is az iskolából, de Ladányi József „oskolamestör” elnéző volt vele szemben, mivel

a fiú értelmes, emellett szerény és csendes volt, de az akkori szokások és a szülők szegénysége is belátásra bírta Ladányit. Amikor kimaradt az iskolából, szülei gazdaságában dolgozott. Ekkor már a lovak legeltetését is rábízták, s azokat főleg a Csiszár, Andrásgödre és Csöpögő erdős rétjein legeltette. Társaival nem igen játszadozott, inkább faragással töltötte idejét. Úgyes faragásaival már ekkor feltűnt a faluban. Faragás közben sokszor annyira elmerült, hogy az állatok kárba mentek. A szülők fülébe jutott panaszokra a kis Gyuri megkapta otthon a dorgálásokat.

Főleg vallásos tárgyú szobrocskákat: feszületeket, szenteket és angyalokat faragott. Emellett otthon is telerajzolta a falakat virágokkal, amelyeknek mintáit a tulipános ládák és virágos szűrők díszítéséről vette. Érdekes megemlíteni, hogy a „Korhely” c. művén látható pástorszűr még az első világháború idején is megvolt a Kiss család birtokában, de már csak pástortjátékok alkalmával vették használatba. A művész maga is lefényképeztette magát ebben a szűrben.

Eles bicskájával minden kezeügyébe került fadarabot megfaricskált. Úgy látszik, e tehetségét apjától örökölte, aki maga is fűrő-faragó ember hírében állott, és a gazdaságban szükséges eszközöket sajátkezűleg készítette el. Földecskéjük az akkori gazdálkodási mód mellett nem sok jövedelmet biztosított, így szerszámfa-kereskedéssel is foglalkozott.

Gyuri maga is érezte, hogy képeztetnie kellene magát, amiért egyre sürgette szüleit, hogy adják valamilyen mester mellé. A sok noszogatásra végre bevitték szülei Pécsre azzal a szándékkal, hogy valamelyik kőfaragónál vagy festőnél helyezik el. Vállalkozásuk azonban nem sikerült. Pécsről hazajöve nem találtak más megoldást, mint hogy a helybeli Pensch mesterhez adták, hogy tanulja ki a kovács mesterséget. Ez a munka azonban sehogy sem ízlett Gyurinak. A kedvetlenül végzett munkáért többször kapott dorgálást és büntetést Pensch mestertől, ami még inkább elkésérítette az érzékeny lelkű fiút. Végül is Pensch mester kereken kijelentette a szülőknek, hogy Gyurinak semmi tehetsége nincs a kovácsmesterséghez. Vigyék haza a hasznavethetetlen fiút, s adják más mesterségre.

Schmidt Alajos plébános, aki szintén figyelte a gyermek bontakozó tehetségét, nem egy faragványát és rajzát őrizte meg.

Ilyen előzmények után került sor 1868-ban Dulánszky püspök bérmakörútjára. Kiss Gyuri is izgalommal készült a püspök fogadására, s házuk falát az általa készített faragott feszülettel díszítette, az ablakokba pedig egyéb faragványait rakta ki. A Vékény felől érkező püspöki hintóból Troll Ferenc preláthus, oldalkanonok felfigyelt Kissék házára, valamint arra a díszes kapura, amelyet a gyermek faragott. Amikor Schmidt plébánosnál is meglátta a fiú készítményeit, magához kérette, ahol elbeszélgetett vele. A kanonok műértő szeme nyomban fölfedezte a parasztfiú ős-tehetségét. Elhatározta, hogy nem hagyja elkallódní, hanem megmenti a magyar képzőművészet számára. A családi hagyomány szerint otthonukban is meglátogatta a kanonok a Kiss családot, ahol szóvátette Gyuri nem mindennapi tehetségét. Kijelentette, hogy szívesen vállalná a gyermek taníttatását. A szülők nagy meghatottsággal fogadták az ajánlatot. Erre azonban nem került mindjárt sor, de megbízta Schmidt plébánost, hogy addig is tanítsa és nevelje Gyurkát.

Mindezt azért fontos megemlíteni, mert közismert tény, hogy Kiss

György elsősorban egyházi szobrász volt, amiről nagyszámú vallásos tárgyú műve, templomi munkája tanúskodik. E vallásos szemlélet a családi és Schmidt plébános nevelésére vezethető vissza. Kiss György 1869. márciusában indult el a felemelkedés útján. Troll kanonok pártfogásával, akinek rokonságából választotta ki később élettársát, Grácba került Kelcz Ferenc képfaragóhoz. Rövid munkálkodás után Kelcz mester is észrevette a 17 éves Kiss Gyuri tehetségét. Az ügyes tanítványt hamarosan megbízta komolyabb munkákkal, így alakok kifaragásával is. Kiss György a műhelymunka mellett a gráci rajziskolába is beiratkozott, ahol ugyancsak kitűnt rajzaival. Itt nyerte el élete első pályadíját egy katonai halottas-kocsi tervrajzaival. Kiss György gráci tartózkodása alatt nemcsak szakmailag fejlődött sokat, de elsajátította a német nyelvet is, amelynek igen nagy hasznát vette további tanulmányi útjain.

Következő állomása München volt, ahová 1874-ben, 23 éves korában került ugyancsak Troll támogatásával. A müncheni akadémián egy évig tanult. Itt érte édesapja korai halálának híre. Ez nagyon lesújtotta az apját mélyen szerető fiút.

München volt élete második nagy sikere, ahol az „Irgalmas szamaritánus” szobor-csoportozatával az akadémia I. díját nyerte el. Az ezüstéremmel kitüntetett műre az akkori magyar kormány is felfigyelt, és 1000 Ft ösztöndíjat juttatott a fiatal és tehetséges ifjúnak, hogy tanulmányait tovább folytathassa. Az akkori művészeti körök igen nagy jövőt jósoltak Kissnek. Az „Irgalmas szamaritánus” gipsz másolatát 1880-ban a magyar kormány is megszerezte, s az ma a Szépművészeti Múzeumban látható, az eredetiről készült fényképet pedig 2 Márka vételárért vásárolta meg az Akadémia számára. (Művészet: II. 3252.)

Az egyéves müncheni tanulmányút befejeztével a művész hazajött Budapestre, és az Operaház, valamint a honvédelmi palota részére megrendelt szobrokat készítette el. Erre az időre esik pályafutásának harmadik sikere, amikor hazai művésztsársai közül „diadalmas pályázat” folytán elnyerte a Deák-mauzóleum részére készített „Gyászoló Génusz” alakjával az I. díjat.

A tanulni vágyó művészt az elért sikerek további munkára serkentették, és Rómába indult, hogy egy évig tanulmányozza a múkincsekben és klasszikus szobrokban gazdag város látnavalóit. Vésőjét azonban itt sem pihentette: megalkotta az „Apagyilkos” c. szobrát. Az ismeretlen mester nevére fölfigyeltek a római művészi körök is, mert a szobor anatómiai tökéletessége bámulatba ejtette a legigényesebbeket is. Az 1883-as év újabb sikert hozott számára. Nemzetközi pályázaton 64 pályázó közül „Rafáel” urbinói emlékszobrának mintájával ő nyerte el a III. díjat. Közben résztvett műveivel a budapesti kiállításokon is. Így 1885-ben az országos kiállításon „A kis tolvaj” és „A gyilkos” c. zsánerszobrai keltettek feltűnést. (Az előbbi a főváros meg is vásárolta.) 1886-ban a Képzőművészeti Társulat őszi kiállításán „A betyár” c. szobra aratott sikert.

Ebben az időben 1882—1891-ben folytak Pécsen a Székesegyház átépítési munkái, amelynek szobrászmunkáit nagynevű kortársával, Zala Györggyel készítette az 1885—86. években. Ekkor ismerkedett meg Troll Ferenc kanonok unakohúgával, Troll Bertával, akit 1885-ben, 33 éves korában vett nőül. Az esküvő is Pécsen volt. Házasságukból 4 gyermek: Károly, Valéria, György és Teréz született.

Pécsi munkáinak befejeztével ismét Budapestre költözött. A fáradhatatlan művész vállalkozását azonban nem kísérte szerencse. Kevés munkája miatt, valamint németországi születésű felesége biztatására 1889-ben Berlinbe költözött. Az idegen környezet jobban felismerte a müncheni akadémia volt magyar növendékének tehetségét. Berlini tartózkodása alatt több szoborművet alkotott. Többek között a volt császári palota udvarán álló Szent György szobrot is. Németországban jól ment élete sora, de szíve mégis hazahúzta szülőhazájába. Hazatérésére a pécsi Székesegyház föl-szentelése adta meg az alkalmat. Az ünnepekre őt, mint alkotó művészt is meghívták.

Ezután végleg itthon maradt. Budapesten telepedett le, és a VII. ker. Nefelejcs utca 40. sz. alatt nyitott műtermet. Az ekkor már Pozsegán (Jugoszlávia) leplezték le egyik legsikerültebb alkotását, Imbrizimovics Luka hős franciskánus szobrát, aki városát felszabadította a török uralom alól. Egy évre rá készült el barokk stílusban finomművű pécsi Szepessy szobra. Feltűnést keltett az 1896-os millenáris kiállításra mintázott „Faun csoportja”, amelyet a kormány meg is vásárolt a Szépművészeti Múzeum számára. Maradandó emléket állított magának az országház részére készített szobraival, valamint a szombathelyi Berzsenyi-szobor megalkotásával, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsük munkái közül.

Élete derekán a fáradhatatlanul dolgozó művész már nem küszködött anyagi gondokkal, és 1910-ben a zuglói Kolumbusz utcában műtermes villát építtetett, ahol ezentúl sokkal jobb körülmények között dolgozhatott.

Amikor Kiss György itthon tartózkodott, mindig szívesen kereste fel szülőfaluját, ahol gyermekkori emlékei új erőt adtak neki. Tanulmányait, szoboralakjait szívesen öltöztette szászvári népviseletbe. Pl. a Korhely, Mulató asszony, Szent Anna, Hősi halott-síremléke vagy a Szászvárra tervezett családi-síremlékén stb. Lefényképeztette magát szászvári népviseletben is. Váradi: Baranya múltja és jelenje c. könyvében is közölt „Szászvári népviselet” képet, amelyet Budapesten levelezőlapon is megjelentettek, s amelyről (1898. november 19-én hazairt ilyen képeslapon) lelken-dezve írja, hogy a „Tóth Pistát és feleségét ábrázoló képeslapot ezerszámra árulják Budapesten”. Ragaszkodását Szászvárhoz mutatja az is, hogy 1900-ban megajándékozta a községet hatalmas jubileumi keresztjével, az 1913-ban felépült Anna kápolna részére pedig elkészítette Szt. Anna szobrát. 1896-ban a szászvári Kiss családdal közösen emeletes préházat építettek, s annak emeleti szobájában szokott családjával nyaralni. Leginkább az augusztus 15-iki búcsú alkalmával jött le rokonaihoz, de szüretre is többször ellátogatott. Az érdemes művész nemcsak az említett pályadíjakon kapott elismerést vagy nyert a kiállításokon műveivel díjakat, de kiváló egyházi szoboralkotásaiért a pápa is kitüntette.

Az első világháború hamarosan gyászbaborította a rokkánó művészt is, mert 1915-ben elvesztette Károly fiát. Talán ez a fájdalom adta az impulzust azokhoz a síremlékekhez, hősi halottak emlékműveihez, amelyeket ezekben az években készített. E szoborművek alakjainak vonásaiban, mozdulataiban a mélységes fájdalom tükröződik. Ezután betegsége hosszabb időre akadályozta munkájában, de felépülve ismét kezébe vette vésőjét. Utolsó vázlata az 1919-ben készült „Hősi halott” volt. A huszárholttestre boruló, fájdalomtól megtört fiatal feleség, apja kezét csókoló nagyobbacska leány és apja kardjával önfeledten játszadozó kisfiú szobor-

csoportja ez, megható hangulatú munka. Mintha csak érezte volna, hogy ez a utolsó alkotása. 68 éves korában, 1919 április 29-én hunyt el Budapesten, és ott is van sírja a Kerepesi temetőben.

Számbavéve Kiss György műveit, azokat helységenként soroljuk fel. Sajnos a felsorolás nem teljes. Kiss György műveinek teljes összegyűjtése nagyobb tanulmányt igényelne, de azért így is, jelentős alkotásai szerepelnek az alábbi kimutatásban:

1. BUDAPEST:

a) Az Országos Szépművészeti Múzeumban:

1. Faun gyermekével. (1896. bronz, 90,3 cm.)
2. Faun kutyákkal. (1911. gipsz, 132 cm.)
3. Gyilkos. (1915. márvány, 112 cm. Az 1885. Országos kiáll. szerepelt.)
4. Irgalmas szamaritánus. (1880. gipsz, 203×118 cm. Az 1885. Országos kiáll. szerepelt.)
5. Júdás csókja. (1898. gipsz, 72,5×61 cm. Az 1898. Képzóm. T. téli kiáll. szerepelt.)
6. Kossuth L. mellszobra. (1882. gipsz, 32,5 cm.)
7. Kossuth L. mellszobra. (1892. gipsz, 77 cm.)
8. Kapucinus mellszobra. (Gipsz, 54 cm.)
9. Királyi Pál mellszobra. (1893. márvány, 60 cm.) (Orsz. Szépművészeti Múzeum közlése.)

b) Operaház:

10. Peri Jakab zeneköltő.
11. Palestrina János zeneművész.

c) Honvédelmi Minisztérium:

12. Árpád fejedelem.

d) Országház:

12. Aba Sámuel király.
13. Péter király.
14. Salamon király.
15. III. Ferdinánd király.
- 16—19. Négy apródszobor.
20. Erdődy Tamás horvát bán.
21. Jurisich Miklós kőszegi kapitány.
22. Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér.

e) Milleneumi emlékmű:

23. Róbert Károly király.

f) Magy. Tud. Akadémia:

24. Kisfaludy Károly carrarai márvány mellszobra 1882-ből.

g) Főváros és egyéb tulajdonban:

25. Veres Pálné szobra az Erzsébet téren (1906).
26. Gyászoló Génius a Deák-mauzóleumon.
27. Erzsébetvárosi plébániatemplom bejárati domborműve.

28. Csirkefogó. (Bronzból a Rákóczi téren.)
29. Zrínyi Ilona tanulmány. (Ismeretlen tulajdonban.)
30. Korhely 1885-ből.
31. A kis tolvaj. (1885. Országos kiállításon.)
32. A betyár. (1886. Képzóm. T. őszi kiáll.)
33. Tanulmányfő. (1898. Képzóm. T. tavaszi kiáll.)
34. Szorult helyzetben. (1899. Képzóm. T. tavaszi kiáll.)
35. Liszt Ferenc (1900. dombormű, Nemzeti Szalon Téli kiállítás.)
36. Irgalmas-nővér. (1900. mellszobor, Képzóm. T. téli kiáll.)
37. A csibész.
38. Tetszhalott.
39. Póruházi kofa.
40. Imádkozó paraszt.
41. Az incselkedő Faun.
42. Évődő testvérpár.
43. Kakastolvaj. (Bp. főváros tulajdonában.)

2. PÉCS:

- 44—55. Tizenkét apostol a székesegyház, déli árkádos homlokzatán.
56. Magyar szentek hódolata Szűz Mária előtt. (Dombormű. 1913-ban Pécs város államsegélyen megvásárolta ennek másolatát.) Déli bejárat fölött.
- 57—59. Boldog Mór, Péter apostol, Szt. István király domborművei a székesegyház nyugati homlokzatán.
60. A székesegyház altemplomában Dulánszky Nándor püspök mellszobra fehér carrarai márványból.
Ezenkívül a fő és mellékhajók szobrászati munkáit Zala Györgygel együtt készítették.
61. Szepesy Ignác püspök bronzszobra, szürke gránittalapzaton, a szobortalp oldalain reliefek vannak, 1893-ból.
- 62—63. Szent Péter és Szent Pál homokkő szobrai a Káptalan u. 6. sz. kanonoki ház homlokzati fülkéjében.
64. Szűz Mária szobra az Irgalmasrendi-templom homlokzati fülkéjében.

Nemzeti Színház: (1893—95).

65. Génusz. (A kupola tetején.)
66. Erkel Ferenc. (Mellszobor pirogránitból a főhomlokzaton.)
67. Csiky Gergely. (Mellszobor pirogránitból a főhomlokzaton.)
68. Szigligeti Ede. (Mellszobor pirogránitból a főhomlokzaton.)
69. Vörösmarty Mihály. (Mellszobor pirogránitból az oldalhomlokzaton.)
70. Kisfaludy Károly. (Mellszobor pirogránitból az oldalhomlokzaton.)

Városi Múzeumban:

71. Zrínyi Anna.
72. Konstantin megtérése. (Fa dombormű.)

Egyéb:

73. Solcz-féle síremlék a Köztemetőben. (Mária a gyermek Jézussal, fehér márványból.)
74. Szentháromság-szobor a Széchenyi téren. (1908-ból sóskúti kőből.)
75. Jubileumi feszület. (1900-ból horganyból a Havihegyen.)
76. Zichy Gyula püspök mellszobra. (Márványból, a volt Pius-gimnáziumban, ma Pedagógiai Főiskola.)

3. *Esztergom:* (A Bazilikában, vagy annak terén.)

77. A három kassai vértanú. (Márványból, a Szent István oltáron: 1911.)
- 78—79. Nagy Lajos király, Telegdi Csanád fehér márványból. Az oszlopcsarnokban.
- 80—81. Szent István és Szent László a nyugati homlokzaton. — Fémről.
82. Patrona Hungariae a bazilika előtt.
83. Szent Antal.
84. Szentháromság-szobor 1900-ból.
85. Maszlagi Ferenc c. püspök.
Ezenkívül az északi két szélső oltár Meixner és Kiss Gy., a déli három oltár Bonanni—Meixner—Kiss Gy. munkái.

4. SZOMBATHELY:

86. Berzsenyi Dániel költő. (2,5 m bronz, 1896-ból.)

5. GYÜD:

87. Jubileumi feszület 1900-ból, horganyból.

6. APATIN (Jugoszlávia).

88. Szentháromság-szobor.

7. POZSEGA (Jugoszlávia).

89. Imbriszinovic Luka franciskánus, aki a várost a török uralom alól felszabadította.

8. TEMESVÁR (Románia.)

90. Szűz Mária a gyermek Jézussal. (1,5 m márványból a Dózsa Gy. téri kápolnában.)
91. Bonnaz Sándor csanádi püspök mellszobra a volt zárdában.
- 92—95. Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet homokkőből készült szobra az egykori katolikus főgimnázium új épületén és tempomán.
96. Ismeretlen síremlék.

9. SZÁSZVÁR:

97. Jubileumi feszület 1900-ból, horganyból. A művész ragaszkodását szülőfalujához érzékelteti az eredeti levél másolata, amelyet 1900. július 2-án írt az akkori plébánoshoz, dr. Szilvássi Mihályhoz: „Főtisztelendő Esperesplébános Úr! Teljes tisztelettel értesítem Főtisztelendő Urat szándékomról, és kérem ez ügyben szíves támogatását. Én tudniillik, mint szászvári szülött, avval szeretném nevemet ott megörökíteni, hogy egy általam készített óriás Krisztus a keresztfán szobrot állítok a falu legélénkebb pontjára, a présházunk előtt levő háromszegletű térre az országút mellé, a szobor-minta már készen van és most öntik horganyba, a Corpus Kristo 2 m 20 nagy úgy, hogy az egész kereszt 5 m 50 cm nagy legyen. Ugyanezt a keresztet készítem a megyés püspök úr ő Méltósága megbízásából a Havihegyre. En legközelebb el fogom küldeni a keresztalpaczat gipsz mintáját, amely szerint ott az én költségemen egy építőmester azt megcsinálja. Nem hinném, hogy az ottani községi előljáráóság ezen nemes cél megvalósítása ügyében nehézséget okozna, de mégis bátorságot vettem magamnak, hogy Főtisztelendőségednek becses tudomására hozzam. Nagyon lekötelezne Főtisztelendő Úr, ha szíves lenne nékem legalább azt ki-
eszközölni, hogy az alapfalazat, és a szikla talapzathoz szükséges követ a község hordatná addig a helyszínére, nekem a kereszt ügyis elég áldozatba fog kerülni. Ez idén nem jöhetnek el a búcsúra, mert éppen azon a napon lesz az általam készített Szentháromság-szobor Esztergomban felszentelve és nekem okvetlen ott kell lennem. Főtisztelendő esperes úrnak maradok kiváló tisztelettel kész híve, Kiss György s. k.”
Kiss György levelére a közs. képviselőtestület a következőképpen határozott: „Ezen előterjesztésre a képviselőtestület községünk szülöttének ezen tervét a legnagyobb örömmel fogadja és határozatilag egyhangúlag kimondja, hogy a szobor alapzatához szükséges követ a község ingyen adja, a szükséges kőanyagának a helyszínre szállítását a község magára vállalja és ezen felül a község az egyházi hatóság által megkívánandó alapot a községi pénztárból megfizetni határozza. Ezen határozat a szokásos módon kihirdetendő és annak Kiss Györggyel leendő közlésére főt. dr. Szilvássi M. esperes úr kéretik fel.” (Plébániai és Községi Irattár.)
98. Szent Anna gipszből. (A templom Szt. Anna kápolnájában.)
99. Mária segits! (Gipsz, Kiss család tulajdonában.)
100. Páduai Szent Antal (Gipsz, 1912.)
101. A művész édesanyjának életnagyságú mellszobra gipszből. (Kiss cs.)
102. A művész szüleit ábrázoló relief. (Kiss cs. tulajdona.)
103. A művész bátyjának kisméretű mellszobra gipszből. (Kiss cs.)
104. Feszület, fából faragva. (A családi hagyomány szerint ez az ún. bérmálási feszület.)

10. BERLIN:

105. Szent György lovasszobor a volt császári palota udvarán.
Németországi tartózkodása alatt készült más műveit nem ismerjük.

FORRÁSMUNKÁK:

1. Művészettörténeti Dokumentációs Intézet: Szentiványi Gyula gyűjtéséből.
2. *Edvi Illés Gy.*: Az esztergomi főszékesegyház c. műve.
3. Országos Széchényi Könyvtár.
4. *Kolta J.—Somos J.*: Pécsi Kalauz.
5. Szászvári Plébánia Irattára.
6. Szászvár Községi Irattár.
7. Kiss család közlései.

KOVACS ANDRÁS:

Dáró-vár

Nagy történelmi multat hordozó vidék a mi Baranyánk. Szinte minden köve, földjének minden hantja multunkat idézi. Elpusztult falu, templom, kolostor, várrom, egykori véres harc színhelyére utaló kifejezésekkel gyakorta találkozunk a dülőnevekben, a néphagyományban. A régi emlékeket jobban szemügyre véve lakóhelyünk és környéke részletesebb megismerését eredményezi csekély fáradozásunk.

Megyénk északi részén, a Hegyháton kies fekvésű falu Jágónak (Sásdi járás). A községtől északi irányban húzódó szőlőhegyet ma is *Dárovári* vagy *Dárói-hegynek* hívják. A domb legmagasabb pontján egykor vár állott, ez nem más, mint a telekkönyvekben helytelenül *Daruvár* néven szereplő ősi *Dáró-vára*.

Régi iratokban *Daron*, *Darom*, *Daren* és *Darou* alakban fordul elő.¹ A vár építésének idejét csak megközelítően tudjuk meghatározni. Első birtokosa *Nicolaus de Dareu*² (dárói Miklós) és fia Salamon³ volt, akik közeli rokonságban állottak a XIII. század elején ismert *Majos-nádori családdal*.⁴

A század második felében a család cisztercitákat telepít dárói birtokára. Rendházukat *Háb-pusztá* helyére építtetik, amelynek kegyurai lettek. A kegyúri jogot egészen 1296-ig gyakorolták a Majosok, és ez az időpont megegyezni látszik a család kihalásával. Ettől kezdve a *Dáró-család* birtokában találjuk a várat sok faluval együtt a XIV—XV. század folyamán. Ebben az időben egy országos megmozdulásról tudunk, amelyben Dáró-vár ura is résztvett. Zsigmond király ugyanis a kiskorú Albert számára akarta biztosítani a koronát, ezért oklevelet íratott alá az urakkal, amelyben hozzájárulnak Albertnek Zsigmond halála utáni megválasztásához. Az oklevelet az országban mindössze száztizenketten írták alá, közöt-

¹ *Németh Béla*: Baranya vármegye helynevei történeti és nyelvészeti szempontból összeállítva. I.—II. kötet. 1—7326. sz. „Dáró-vár” címszó alatt. (Pécs, az 1890-es évektől 1904-ig.) — A Pécsi Allami Levéltár 235. sz. kézirat. — *Németh Bélának* 1891 táján írott — a várra vonatkozó feljegyzéseire a továbbiakban is támaszkodunk.

² *Wenczel*: Arpádkori Okmánytár. X. köt. 324. l. (*Németh B.* i. m.)

³ *Fejér (György) Georgius*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus, et civilis (1829—44.) IX. köt. 116. l.

⁴ *Fejér* i. m. IX. köt. 330. l.

tük *Dáró Zsigmond fia — Moyses de Dáró* — egregiles magister,⁵ tehát katonaember volt. Ennek halálával leányágra szállt a dárói várbirok.

1526-ban Mohácson elbukott a magyar függetlenség. Baranyát a portyázó török csapatok járták. A Mecsek rejtettebb vidékein azonban folyt tovább a magyar élet.

A Baranya megyei *Tinód* községből (Rózsafa melletti elpusztult falu) származó *Tinódi Lantos Sebestyén* históriás énekeinek egyikét is egy ilyen rejtettebb helyen, Dáró-vártól írta 1543-ban. Lantosunk ugyanis Török Bálint fogságbaesése után elhagyta Szigetvárt, és várról várra járva lantot pengetve énekelte meg a főbb harci eseményeket — a már-már csüggedő magyarság harci kedvének felszítására. Így került *Döbrököz* urának *Verbőczy Imrének dáróvári udvarába*.

A vitéz *Verbőczy Imrében* *Tinódi Török Bálinthoz* hasonló pártfogóra talált, ami itt szerzett versének hangjából is kicsendül.

A szemtanú hitelességével írja meg „*Verbőczy Imrének Kászon hadával kozári mezőn viadalja*” című históriás énekét. A török—magyar viadal 1542. március 25-én a Szászvárhoz közel eső egyházaskozári mezőn folyt le. A versfejekből (a versszakok kezdőbetűi) kiolvasható „TINÓDI SEBESTYÉN DEJÁK DÁRÓVÁRÁBAN SZÖRZÖTTÉN.” A vers elmondja, hogy Kászim bég csapata rajtaütött a hegyháti falvak népén és kegyetlenül rabolta azt. *Verbőczy Imre* lovasaival rázúdult a törökökre, akik sok rablott értékkel a kozári mezőn táboroztak. *Verbőczy* kopjája azonban eltört a nagy viadalban, de mire kardot rántott, a török csapása ellenfele paripája nyakát érte. A ló összerogyott és maga alá temette gazdáját. A török éppen le akarta fejezni a ló alatt vergődő *Verbőczyt*, de a segítségére siető vitézek lekaszabták. *Verbőczy* egyik szolgája lovát adta urának, s így fényes győzelmet aratott.⁶

A hagyomány máig is megtartotta a *Tinódi-versben* elmondott viadal emlékét, mert Szászvár határában egy dűlőt „*Recsef horgos*”-nak hívnak. *Recsef* török bajvívó nevét *Tinódi* is említi, s alighanem ezen a helyen vágták le *Verbőczy* vitézei a menekülőt.⁷

A török portyázók tehát 1542 tavaszán már beszáguldozták Baranya északi felét is, de ekkor még megtisztította a vidéket *Verbőczy Imre*, *Dáróvár* és *Döbrököz* ura — hanem amikor 1543 nyarán elesett *Valpó*, *Siklós*, *Pécs* és *Máré-vár* — elnémul az ének *Dáró-várban* is.

A hódoltság alatt nem esik említés a várról. Bizonyosan akkor pusztult el. A várhegy lábánál (Kercseliget szomszédságában) állott *Dáró falu*, mely igen régi település lehetett és kiállta a török megszállást is. A defterek (török adóívek) 1563-ban a koppányi náhiéhez tartozó faluként tartják nyilván: „*Daron falu 2 házzal*.”⁸ A török adójegyzék 1572-ben említi *Dárói Mihály* nevű adózót, aki alighanem *Dáró* faluból származott *Ozorára*.⁹

⁵ Fejér i. m. X. köt. 650. l.

⁶ *Tinódi Lantos Sebestyén* válogatott munkái. (Összeáll. és jegyzetekkel ellátta Bóka László) Bp., 1956. 63. l.

⁷ *Reuter Camillo*: *Recsef horgos*. A Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal havi tájékoztatója. Pécs, 1959. szeptember 20—22. l.

⁸ Magyarországi török kincstári defterek. Ford. *Velics Antal*. Bev. és sajtó alá rendezte *Kammerer Ernő*. I. köt. Bp., 1886. 176. l.

⁹ *Velics—Kammerer* i. m. I. köt. 258. l.

A 143 évig tartó török hódoltság 1686-ban ért véget Baranyában. Ekkor Eszterházy Pál kapta meg Dombóvárt és Jágónakot, így Dáró-váromot is, amelynek ekkor még állottak indákkal, fákkal és gazzal benőtt kőfalai.

Ma semmiféle romot, vagy épületmaradványt nem találunk az egykori vár helyén. Utolsó adatát *Németh Béla* adja 1891-ből, amikor az uradalom bérlője a várhelyet megtisztította — bár ekkor már csak a földben levő alapfalai állottak — és építőanyagként használta fel. A kíméletlen csákány néhány tárgyi emléket hozott felszínre, mielőtt a feledés végleg beborította volna homályos múltját. A leletek azonban csak nagyon gyér világosságot gyújtanak Dáró-vár történetében.

A III. Konstantin idejéből származó pénzek római telephelyre, vagy inkább őrhely-(castellum)-re engednek következtetni. A kiásáskor találtak egy pénzdarabot, amelyet az Anjouk-korában vertek. Egyik lapján szercecsenfejjel, a másikon kettős kereszttel; továbbá egy talizmánkeresztet, amelyet a lovagkor katonái előszeretettel hordtak. Így Nagy Lajos korában talán kisebb lovagvárként szerepelt.

A török harcok idejéből származtatható a romok között talált páncéling-foszlány, az ellene használt tör sárgaréz nyele, és a II. Lajos-kori érme. Az I. Ferdinánd idejéből való hamis dénár és a körülötte heverő sok pléhlapocskáról hamis pénzverdét tételezhetünk fel a jól elrejtett egykori várban.¹⁰

Bontáskor rézedénytöredékek, lakatok és fegyverdarabok is kerültek elő. Üvegcserepek közt tűznyomokat és megolvadt rezet is találtak nagyobb mennyiségben. Így alighanem tűz martaléka lett a török hódoltság alatt a *Majos-* és *Dáró-család* ősi fészke.

¹⁰ *Németh B. i. m.*

NÁDOR TAMÁS:

A drávai hajósélet

(Egy elfelejtett baranyai hagyományról)

Már a közhelyszerűség határát súrolja az a megállapítás, hogy megyénk nemcsak természeti kincsekben gazdag, de változatos és értékes az a kincs is, melyet a Baranyában élő népek őriznek, ápolnak. Alig van megyénknek tája, hol ne csendülne fel még ma is néhány ősi dallam, vagy ne találna a kutató olyan szokást, mely már ki tudja mióta száll apáról fiúra. Zengőalja dalai, a népi szokásokban gazdag Szebény és különösen Ormánság földje vívtak ki országos viszonylatban is komoly hírnevet. De néhány nem mindennapi foglalkozással is találkozunk megyénk néprajzát kutatva: néhai Kapoli bácsi, a Kossuth-díjas népi fadaragó művésznök unokája talán már az utolsó művelője e kihalt foglalkozási ágak, Mohácson az agyagot formálják fekete korsóvá a gölöncsérek, e szintén nem mindennapi népi művészet mesterei.

De van e tájnak néhány olyan hagyománya is, melyről kevés szó esik. Egy ilyen elfelejtett, ma már teljesen kipusztult foglalkozás: a *drávai hajóvontatók, hajóhúzó*k munkája. *Kovács Sándor*, egy lelkes dráwapaltonyai gyűjtő fáradságos munkájának eredménye az, amit ma még tudunk erről a régi foglalkozásról. Tanulmányával 1955-ben a Nemzeti Múzeum országos gyűjtőpályázatán díjat nyert, de gyűjtése nem kapott szélesebb nyilvánosságot. Így még itt a megyében is kevesen ismerik a drávai hajósok egykori életét.

Pedig a *Dráva*, mint nemzetközi víziút sokkal nagyobb szerepet játszott történelmünk folyamán kereskedelmi életünkben, mint azt sokan gondolnák. A Dráva vizén vitték le a steier hegyek fáját egészen Belgrádon túlra, Somogy, Zala gabonáját pedig fel Villachig. Alsóausztria gyümölcsét Szerbiába, Erdély Tiszán leeresztett sóját Zalába szállították rajta. Nagyharsány, Beremend követ az egész Dráva völgyében széthordták. A Dráván ismerkedtek egymással Ausztria *gránerei* Szlavónia *licsányjaival*, a Drávavölgye *magyarjaival*, az Alduna *németjeivel*. Nincs is tán még egy magyar folyó, mely annyiféle népnek juttatott volna kenyeret. A Dráva vize nemcsak halat adott, öntözte a kiszikkadt réteket, szántókat, növelte az erdők fáját, hajtotta a gabonát őrle malmokat, hanem vitte hátán az áruszállító hajókat is.

A Dunán már régen gőzhajók bonyolították le a forgalmat, amikor a Dráván még mindig úgy vontatták a sóval, kővel, fával rakott hajókat.

1890 táján még alig járt gőzhajó a Dráván, viszont tíz év múlva, 1900-ban már hírmondó is alig akadt az emberi erővel vontatott hajóból. Hatvan esztendeje vontatták az utolsó hajót Zala felé, az akkortájt még izmos, fiatal hajóhúzóok közül ma már alig él egy-kettő. Közülük *Sós Pali bácsival* magam is beszélgettem. Az ő elbeszéléseiből rajzolódott ki előttem e régi, elfelejtett foglalkozás, a hajóvontatás. Sok értékes adat, mesterségszó, népi dallam maradt így ránk, szavai, dalolása nyomán.

Sós Pali bácsi elbeszélése és Kovács Sándor tanulmánya egyaránt pontos leírást ad a hajóról. E deszkából épített hajók, dereglyék elején egy négyzetalakú, ún. *kalodában* állt a 4—5 méter magas *őrfa*, melynek tetejére vályuba vagy csigára vetették fel a *vontató kötelet*, amint mondták: *alaccságot*. Az *őrfát* kötelekkel kikötötték, *kicsarnokolták*, hogy el ne dőlhessen. A hosszú kötél egyik végét a hajó farában álló bakon forgó hengerre tekerték, amelyről a kormányos szükség szerint eresztette a kötelet. A másik végét kidobták a partra, a taposó-úton járó hajóhúzóknak. Emberek és állatok ereje kellett ahhoz, hogy a víz sodrával szemben húzzák a nehéz hajót. Itt még egy megkülönböztetést kell tisztáznunk: a *hajóhúzás* emberi erőre vonatkozik, míg *vontatás* esetén a hajó továbbítása lóval történt.

Ismeretesek a hajón a dolgozók beosztásai is: a hajóhúzásnál vezető szerepe volt a *kuktásnak*, aki egyben bandagazda volt. A *húzó* a parti taposó-úton járva a kötél végét húzták. A *kurtullás gyerek* az elakadó *alaccságot* emelte fel a göcsről, a partmenti sűsnyók, fák, bokrok ágairól. A hajón volt a *kormányos*, aki a *lentaszárat* — vagyis a kormánylapátot és a *kötélhengert* kezelte. A *támasztó* feladata az volt, hogy ő lökte el a parttól a hajó orrát, nehogy a partba ütközzék. Mert a kormányos akár-hogy is irányította a lentát, a húzó mindig a part felé húzták a hajó orrát.

A legutolsó, ún. József hajója 90 m³ kő volt berakva. Ezt a nagy hajót huszonnégyen húzták felfelé, közöttük Sós Pali bácsi. Amikor ráálltak a *nagykötélre*, rácsatolták a mellükre szorított *húzófának* vagy *hámnak* a madzagját az *alaccságra*, a *kuktás*, aki egyben bandagazda is volt, elkiáltotta magát: „*Hipp, hopp, hippá, hoppá... Fogd meg jól, húzd meg jól, ne szaladj!*”

Arról, hogy szaladjanak, természetesen ekkor még szó sem lehetett. Mert hajó nem egykönnyen indult. Először csak egyhelyben topogtak. A hajót előbb meg kell ingatni. Jobbra-balra dülöngéltek, lábukkal verték a taktust. „*Dembőjj má no!*” — mondogatták egymásnak. Ezzel az ingó, *dembőlő* mozgással úgy megingatták a hajót, hogy először apró, majd egyre hosszabb léptekkel elindulhattak. Amikor már rendesen mentek, akkor újra felhangzott a *hipp, hopp, hippá, hoppá, hipp, hopp*. De mellette már szólt a *perhá, perhá, perhá, hopp, hippá, hoppá, perhá hopp. Fogd meg jól, húzd meg jól. Markold meg — ne ereszd!* Persze trágár kiáltások is akadtak szép számmal.

Mert nehéz munka volt ez! Egész nap emelni a latyakos kötelet. Néha napokon át szemetelt az eső, de a hajónak menni kellett, mert már néhány nap múlva újból be kellett rakódni és eresztetni más áruval lefelé.

A mozgásban lévő hajót *nótaszóra* húzták. A nóta a lekókadtt fejeket felemelte, az elfáradtakat tüzelte. Bárhogy is megszokták a ritmikus húzást, a nóta új ütemet, új lendületet és változatosságot hozott a munkájukba.

Sós Pali bácsitól hallottam a következő dalt:

*Onnan alól jön egy hajó,
húzza aztat harminchat ló.
Káromkodik a kormányos,
kinek neve Jéri János.
Ej haj, fogd meg jól,
ej haj, húzd meg jól.
Mennél jobban hajló-hajló,
annál jobban mén a hajó.
Ej haj; fogd meg jól,
ej haj, húzd meg jól.*

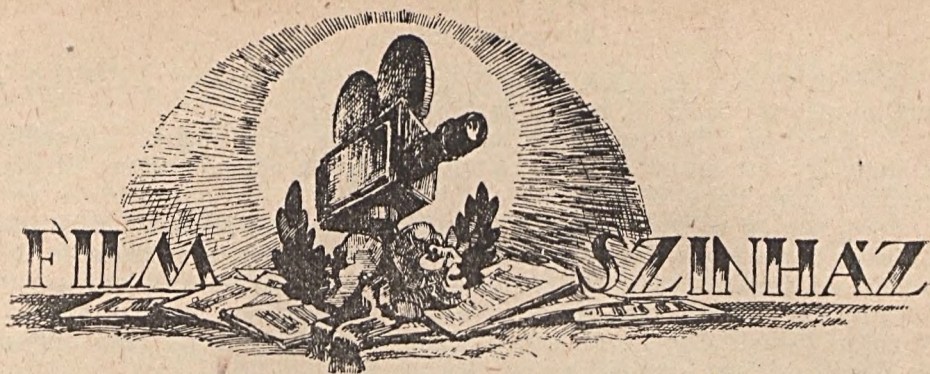
*Fékom aszta teremtötte,
összetörött a dereglye.
Káromkodik a kormányos,
kinek neve Jéri János.
Ej haj, fogd meg jól,
ej haj, húzd meg jól.*

*Mennél jobban hajló-hajló,
annál jobban mén a hajó.
Ej haj, fogd meg jól,
ej haj, húzd meg jól.*

A dal monoton hangjával, lépéstartásra biztató szavaival a hajóhúzókat idézi elénk. Szinte látjuk a fáradtan hámnak dőlő, esőben ázó-fázó embereket, amint húzzák a hajót. A nóta első sorából kicsendül, milyen nehéz munka lehetett, hiszen a hajóhúzók arról ábrándoznak, hogy a hajót legjobb volna harminchat lóval vontatni. A második versszakban szinte kárörömmel állapítják meg, hogy összetörött a dereglye, és a kormányos káromkodhat megint. Az a kormányos, aki nem egyszer maga képviselte a tőkést. Ez az emberfeletti munka szülte meg az oroszországi *Ej uhnyem* itteni mását, azt a dalt, melyet másutt az országban sehol sem ismernek, nálunk is csak itt, a Dráva partján néhányan, elsősorban Sós Pali bácsi, meg az a néhány fiatal, kiknek ő tanította meg ezt a dalt, meg azt a másikat is, melyet esténként énekeltek annakidején. Mert amikor beesteledett és megpihentek valamelyik halász vagy molnárcsárda eresze alatt, elkészítették a nappal fogott halat, a kocsmárossal pedig telemérették a csutorát, akkor dalolták azt, hogy

*Húzd meg csak, húzd meg csak szép csendesen,
hogy a szíve megrepedjen,
repedjen meg örömében-bújában,
itt mulat egy hajóslegény magában...*

Ma már nagy hajók épülnek, gyorsan és biztonságosan közlekednek a vizeken. Néhány kilométeres úthoz nem kellene napok, amint akkoriban. És nincs szükség a hajóhúzók embertelenül nehéz, erőt kizsákmányoló munkájára sem. Csak az öregek, a Drávához halászként visszatért Sós Pali bácsi elbeszélése, dalolása emlékeztet már, milyen is volt a régi világ elfelejtett és már soha vissza nem térő foglalkozása.

MESZÁROS BALINT:

Magyar játék-és dokumentumfilm felszabadulásunk 15. évfordulójára

A magyar nép történetében számos nagy jelentőségű évforduló van, melyet az utókor tiszteletben tart, nemzeti ünnepként ünnepel. Legnagyobb nemzeti ünnepünk április 4-e, hazánk felszabadulásának évfordulója. Az eddig eltelt 15 esztendő alatt méltatták jelentőségét történelem-tudósok, politikusok, írók, költők, művészek és a dolgozók százezrei, kiki a maga módján. Történelmi dokumentumok gyűjtésével, politikai beszédekkel, szépirodalmi művekkel, versekkel és más művészeti alkotásokkal s nem utolsó sorban a termelő munkával, melynek eredményeképpen szocialista hazánk elindult a „Kánaán” felé vezető úton.

Minden más ünnepnél, illetve azok jelentőségénél sokkal többet jelent számunkra a felszabadulás ténye, érthető, hogy a film művészei is nem elsősorban irányították a kamera lencséjét azokra az epizódokra, melyek hazánk felszabadulásával függnek össze.

Sötét és borzalmas korszak — a fasizmus utolsó és szégyenletes korszaka — zárult le 1945. április 4-én Magyarországon területén. Mocsok, embertelenség, szadizmus, állatiasság és vandalizmus jellemezte a német fasiszták és magyar csatlósaiak tevékenységét. Nem csoda, ha ennyi szenvedés és borzalom után az 1945-ben kipattant örömmámor tüzeiben sok-sok alkotó elme gyúlt lánggra. Így született meg legelsőnek a BUDAPESTI TÁVASZ című film, mely a felszabadulás, a szabadság magasztos eszméjének és a harcban elesett hősöknek állít méltó emléket. Ezt követte a HARANGOK RÓMÁBA MENTEK című film, mely egy kisváros fiataljainak izgalmaiban bővelkedő óráit mondja el a felszabadulás pillanatáig. A 15. évfordulójára pedig két film is készült, melyekről álljon itt e néhány sor:

1945-öt írtunk, és éltük az első igazi magyar tavaszt... Halljuk a narrátor szívhez szóló és mégis határozott hangját.

— A romok fölött az ember bátran hirdette: lesz magyar újjászületés. Hogy így lett, annak részesei és tanui vagyunk valamennyien. De emlékezzünk csak hogy is volt?

Peregnek az egykori MAFIRT híradó filmkockái. Embereket látunk, akik azon fáradoznak, hogy az országban meginduljon a közlekedés. Ne felejtjük el arcukat, még találkozunk velük. És találkozunk azokkal az elhagyott kis csavargókkal, akiket árvává tett a háború, és akik most új otthonhoz jutnak Chorin Ferenc svábhegyi villájában. És látni fogjuk még Ács Ilonát, az orosházi parasztleányt is.

Lassan eltűnik a spekulánsok, árdrágítók, a mill- és trillpengők világa. Országszerte folyik a földosztás, falújárók segítik a dolgozó parasztok munkáját. Termelnek az állami bányák, állami gyárak...

1949. A Világifjúsági Találkozó felejthetetlen élménye valamennyiünknek.

Majd látjuk, amint az ország legszebb üdülőhelyeit benépesítik a munkások, parasztok — dolgozók élvezik mindazt, ami valaha csak a kiváltságosoknak jutott. Új városok változtatják meg immár 10 éve szabad hazánk arculatát: Sztálinváros, Komló, Kazincbarcika és a többiek.

De a sikerek mellett szólnunk kell bajokról, hibákról, csapásokról is. Legyen a gyilkos dunai ár most mindezek közös jelképe, a szennyes ár, amely éjnek idején tört ránk és amely megfojtással fenyegetett mindent ez országban, felépült házakat, gyermekeink és jómagunk életét. Népünk legjobb fiai ott álltak a gáton... felvettük a küzdelmet a csatornából feltörő áradattal, de legyőzni csak azért tudtuk, mert itt voltak barátaink, a szovjet harcosok, akik sebet kaptak maguk is.

Elmúlt a vihar. Sok mindent kellett újrakezdeni, sok mindent kellett újra építeni, de az ellenforradalom sötét napjaira emlékeztető vén Üllői út ma szebb, mint valaha volt.

1958. április 4. Hruscsov szovjet miniszterelnök Budapesten. S az egykor nemzetközileg elszigetelt kis Magyarország mai vezetőinek egy-egy új esztendő hajnalán 47 kis és nagy ország diplomáciai képviselője kíván új sikereket.

Pereg a film. Ismét találkozunk ismerőseinkkel. Az egykori vasútépítő ma államvasúti főfelügyelő. Ács Ilona parasztleány egy budapesti kórház orvosa. A 15 évvel ezelőtti kis árvákat íróasztal, mérnöki rajzallvány mellett találjuk. Gyermekeik már csak hírből ismerik a nyomorúságot: napfényes iskolákban, napközi otthonokban és derűs családi körben élnek vidám napjaikat.

A pergő kockák még sok szépet mutatnak 15 éve szabad hazánkról. A vonat, amelyet emberfeletti munkával indítottunk el 1945-ben, ma megy tovább és csak rajtunk áll, hogy minél gazdagabb, minél szebb jövődöbe érkeznek velünk.

S mire a film végére ér, szemünk megtelik könnyekkel, a szomorúság, az öröm, a hála és a boldogság könnyei ezek. Szólni nem tudunk. Mosolyogva sírunk. 15 éve felszabadultunk...

Várkonyi Zoltán főrendező irányításával három lírai hangú epizódot dolgoz fel a három rendező: Jancsó Miklós, Wiedermann Károly és Várkonyi. A történet rendezésének sorrendje is ugyanez. Így a három művész egyéni munkája, alkotása is magán viseli rendezője keznyomát.

Elöljáróban meg kell említeni, hogy e film bírálatánál két részre kell bontani a kritikát. Éspedig azért, mert tartalmilag, eszmeileg olyan magasztos cél szolgálatában állottak, amely magában is dicséretre, elismerésre méltó. Ez egyben állásfoglalásukat, hovatarozásukat is kifejezi.

Nem volt könnyű ez a munka, először azért, mert maga a történet széttagolt, és bár a hangulata, mondanivalója, mindnek a felszabadulás ténye körül forog, mégsem kovácsolódik egy nagy egészszé. És míg fentebb csupán a törekvéseket dicsértük, a rendezés munkáját — annak ellenére, hogy Várkonyi Zoltán elismert nagy művész, Jancsó Miklós és Wiedermann Károly is bebizonyította már tehetségét — bizonyos fokig el kell őket marasztalni az egység megteremtésének hiányáért. Jancsó Miklós önállóan is rendezett már egy hasonló témájú filmet, *A harangok Rómába mentek* címmel. Ennél a filmnél sajnos ugyanazt adja művészetéből, s úgy tűnik mintha a fejlődése megállt volna. Wiedermann rendezése a legjobb. Nagyon megható, hihető, ahogy a katonákat mozgatja és humánus. Így ismertük meg személyesen is a szovjet katonákat.

Várkonyi Zoltán mesteri rendezői ötlettel indítja a filmet, *Monsieur Duppont* alakításával — a szerepet is ő játssza — léggörcs teremt. Kár, hogy a történet rendezése később elveszti azt a magasan sziporkázó léggörcsöt.

Jelenetek a Három csillag című filmből

Még egy nagyszerű jelenet van ebben a történetben. A szovjet katonák elfoglalják a színházat, a bújkáló színészek és mások, a nagy hideg miatt jelmezekben vannak. Az érkező felszabadító szovjet katona kéri őket, hogy játszanak valamit. Ekkor valaki orosz dallal akarja megörvendtetni a szovjet katonát. De mert azt nem tudnak, a kórus rákezd: Én vagyok a kunsági-fi nékem nem parancsol senki... és az egyébként bizarr képből valami kimondhatatlan kontraszt, de egyben melegség is árad. Caesar és Lear király magyar népdalt énekel. De a boldogság, önfeledt, felszabadult jelenetnek hamar véget vet a felülről hallatszó géppuskasorozat hangja.

A szereplők játékából ki kell emelni Apostol Karamitev és Básti Lajos magas kultúrájú alakítását.

Befejezésül mégis kell néhány szót szólni a három rendező mellett annak ellenére, hogy a rendezés egysége hiányos. Egy régi összeomló társadalom és a romok között a remény csírájával elhintett új társadalom születésének felemelő, hősi pillanatait ábrázolni nem könnyű feladat. A halál és a születés végleteinek szélsőséges skáláit, a borzalmak és az öröm érzéseit az embertelenség és az emberség jellemformálását vászonra vinni nehéz alkotói tevékenység. Hogy ezt maradéktalanul és a legmagasabb fokon megalkotni nem sikerült, nem a szándékon múltott. És ez a lényeg. Hiányosságai mellett is egyértelműen hirdeti a film: Szabadok vagyunk, felszabadultunk...

EHMANN BÉLA:

Déryné nyomában

„Pléhpoloska” — így hívták a színészek ezelőtt tizenkét évvel azt az autóbuszfelét, amely akkoriban a tájszínház megszületésében fő szerepet játszott. Egyesek még ma is esküsznek, hogy Déryné ekhós szekere — gyorsaság tekintetében — messze felülmúlta a „Pléhpoloskát”. Ez az autóbusz még a színházi statisztikába is bevonul azzal, hogy első indulása jelenti a 0-ás kilométerkövet a mai tájszínház történeti útján.

A minden vonalon meginduló újjáépítés időszakában a Magyar Kommunista Párt Baranya megyei Bizottsága és a színházi kommunisták kezdeményezése nyomán alakult meg a Pécsi Nemzeti Színház akkor még második „üzemága”: a tájszínház. Ebben az időben még magánkézben volt a színház, hiszen az államosítás csak 1949 őszén következett be.

De mégsem volt már olyan mértékben magánkézben a színház, mint a két világháború közötti években. A vezetés gazdasági részébe beleszólt a szakszervezet, politikailag pedig egyre inkább a kommunisták kezébe került a vezetés.

1947. február 11-én Halasi igazgató lemondott. Thália pécsi szekerét ideiglenesen a szakszervezet vezette, a kommunista párt által kijelölt úton. A kollektív igazgatás a pécsi előadások műsorpolitikai programja mellett egyidejűleg tervet készített a „köszínházon” kívüli előadásokra is. Megfelelő technikai lehetőségek hiányában ez utóbbi tevékenység egyelőre csak a Pécs-környéki bányatelepekre és a környező falvakra szorítkozott. A mai tájszínház-rendszer első előadásának az 1947. október 4-én Szabolcsfaluban (Pécs-Szabolcs) tartott előadás tekinthető. Ezen a napon mutatta be a színház Móricz Zsigmond: Boszorkány című színművét.

Pécsújhegy, Erzsébettelep, Somogy (a mai Vasas II) Pécsvarad követték az első előadást és műsorán a Boszorkány mellett a „Tíz kicsi néger” és Csehov egyfelvonásosok szerepeltek.

1947 őszén dr. Székely György vette át a színház vezetését, aki az MKP akkori kulturális programja alapján nagy súlyt helyezett a megye falvainak kulturális ellátására. Igazgatása alatt bővült a tájszínház működési területe. 1948. februárjában sorra újabb és újabb községekbe látogatott el a pécsi társulat. Sásd, Harkány, Villány, Beremend, Hosszúhetény, Szabadszentkirály szerepelnek a kimutatásokban.

1948 szeptemberében Lendvay Ferencet nevezte ki a Népművelési Minisztérium igazgatónak. A pécsi előadások művészi színvonalának

emelkedése a falun is érezte hatását. Részben mennyiségileg emelkedett — ahogy akkor nevezték — a „falújáró színház” előadásainak száma, másrészt jelentősen nőtt az előadások művészi színvonala. Távolabbi kis helyekre is eljutott már a színház. A pléhpoloska eldöcögött Bezedekre, Lippóra, Kislippóra, Kémesre, Kovácshidára, Ipacsfára, Terehegyre — még olyan helyekre is, amelyek nem is szerepeltek a térképen. Nehéz lenne ráfogni ezekre az előadásokra, hogy üzleti vállalkozások lettek volna! Más körülmények között játszottak akkor a színészek, mint most! Befört ablakú pajták, iskolák termei, olykor egy-egy kocma nagyterme adott otthont pár órára ezeknek az előadásoknak. Hol voltak akkor még a mai jól berendezett művelődési házak?! De voltak kommunisták, lelkes pedagógusok, a falu kulturális felemelkedésének szükségességét tisztán látó önzetlen színészek, akiknek útjából minden akadályt elhárított a hivatástudat, az önzetlenség, a tenniakarás a kultúra érdekében.

Természetesen nem arról van itt szó, hogy azelőtt színészek nem juttak el falura. Ez azonban értelmében, gyökerében más volt, mint azelőtt. Korábban a döntő szerepet egy-egy kis társulat egzisztenciális kérdése játszotta, míg ebben az időben a falusi parasztság évszázados kulturális elmaradottságának behozása volt a cél! Nyomós bizonyítéka ennek a műsorpolitika is: régen a bemutatott darabok csak néha-néha lépték át Operettország határát, az új színház műsorán már olyan értékes művek voltak túlsúlyban, amelyek az izmosodó új társadalmi rend erkölcsének, világnézetének téglácskáit jelentették. (A régi és az új elemzésben persze nem lehet kategórikus kijelentéseket tenni, hiszen a magyar színháznak városban és falun egyaránt megvannak a maga értékes haladó hagyományai, de ezek behatóbb elemzése nem feladata e cikknek. A fentiekben csak fő vonásaiban tértem ki erre.)

Évadról évadra fejlődött azután a tájszínház intézménye. 1949-ben bekövetkezett a színházak államosítása. Anyagilag, szervezetenként egyaránt megalapozottabb lett. Ahogy eltűntek a kultúrházak falairól a lövedékek becsapódásának nyomai, pótolták a törött ablakokat, szén került a kályhákba és széket sem kellett már a közönségnek hazulról hozni, úgy nőtt az előadások művészi színvonala.

Számos községben új kulturház épült az állam támogatásával és egy-egy község kollektívájának összefogásából. A társadalmi aktívákat függetlenített, vagy félfüggetlenített kultúrigazgatók váltották fel. Az állami művelődésügyi szervek munkája is tervszerűbb, átgondoltabb, előrelátóbb lett. A színházak anyagi ellátottságának jelentős növekedése is számos akadályt elhárított. Eszmeileg is, anyagilag is megteremtődtek a feltételek a tájszínház mai rendszerének kialakulásához.

A színház államosítását követő években olyan kultúrpolitikai elgondolások vezették a színház igazgatóságát, hogy a sok évszázados elmaradottság jóvátételére a mindenkori aktuális politikai mondanivalójú darabok mellett megismertesse a falusi dolgozókkal a klasszikus színpadi művek legfontosabbjait. Betekintést engedjen a világirodalom értékes színműveinek birodalmába és természetesen szórakoztatást is nyújtson.

Igy ismerték meg Rachmaninov: Viharos alkonyat című — a szocializmus hőskorában játszódó — darabját, Dihovicsnij vígjátékát, a Nászutazást. Ekkor mutatta be a színház a magyar irodalom legnagyobb klaszszikus drámáját, a Bánk bánt, az úri világról és a falusi pedagógusok és

szegények kiszolgáltatottságáról szóló Tanítónő c. darabot, a gazdag és a szegényparaszti életet kíméletlen realizmussal ábrázoló Végrendeletet. Ezekben az előadásokban ismerkedtek meg oly klasszikus művekkel a baranyai dolgozók, mint Beaumarchais: Figaró házassága, Goldoni: Fogadósné c. darabja, vagy Shaw műveivel, a Warrenné mestersége, a Szerelmi házasság c. darabokkal. De eljutott hozzájuk Moliere is, a Dandin György és Oscar Wilde Bunbury c. darabja is. Az utóbbi évek új magyar művei mai életünk égető és izgalmas problematikáját vetítették a közönség elé. Karinthy Ferenc Ezer év, Dobozy Imre Szélvihar, Kállai István Kötéltánc, Fehér Klára Nem vagyunk angyalok, Fejér István Bekötött szemmel című darabjai a színház művészeinek tolmácsolásában mindegyik sikert arattak.

Külön probléma volt a két világháború közötti időszak úgynevezett „dali” társulatainak, izlésromboló munkájának közömbösítése, amely elsősorban abban nyilvánult meg, hogy falusi közönségünk főleg az operettműfaj iránt vonzódott. A régi hat-hét tagú „szintársulatok” a jó kaszszára gondolva a legolcsóbb és legsilányabb eszközöktől sem riadtak vissza, hogy a színházi kultúrával még nem rendelkező falusi közönséget becsábítsák a nézőtérre. Az állami színház tájszínháza a kezdeti időszakban sok operettet is játszott a falvakban, részben azért, hogy magasabb színvonalon szórakoztassa a dolgozókat, részben azért, hogy ezeknek a műveknek mintegy helyreállítsa a becsületét. Az utóbbi időkben a régi és avult bécsi operett-repertoár helyett egyre több mai témájú, zenés darabot igyekeztünk tájszínházi előadásaink során bemutatni. Igen nagy sikert aratott például a „Bástyasétány 77” c. darab, de nem kisebb öröm és siker kísérte a három pécsi szerző „Májusi muzsika” című jazz-operettjét. Természetesen nagyon jól tudjuk, hogy a falura szánt zenés műsorunk még nagyon sok kívánnivalót hagy maga után. De sajnos országos jelenség, hogy a mai falusi étellel foglalkozó vidám és zenés darabokban igen nagy a hiány. Ezért kényszerül a színház néha az adott lehetőségekkel megalkudva, de nem belenyugodva esetenként oly régi operettet is tájszínházi műsorába iktatni, amelyet ha története nem is minden esetben, de zenéje legtöbbször alkalmassá tesz arra, hogy falusi dolgozóinknak felüdítő szórakoztatást nyújtson.

Ha valaki a két világháború közötti időszak falusi operettelőadásait látta, és most megnéz egy ilyen előadást, nem tagadhatja le azt a hallatlan minőségi különbséget, ami az egykor talán csak egy rozoga zongorával, ma pedig tíz-tizenkét tagú zenekarral játszott előadás között van.

A Pécsi Nemzeti Színház ötéves tervének elkészítése közben nem kis gondot okozott a tájszínházi feladatok megoldásának kérdése. Színházunk — amely ebben az évadban már opera- és balettegyüttessel is gazdagodott — természetesen elsősorban a lassan kétszeresére növekvő város kulturális igényeit kell hogy kielégítse. A városi színjátszás mellett elsősorban a prózai színházzá átalakítandó Kamaraszínházunk műsorából adódnak majd a falusi tájelőadások számára tervezett produkciók. Ezek az előadások nagyrészt a modern színpadtechnika követelményei és eszközei segítségével készülnek és így sok esetben rendkívül nehéz a benti díszleteket — általában a műszaki problémákat — a sokszor még igen korszerűtlen falusi kis színpadokon ugyanolyan színvonalúvá tenni, — mint a pécsi színpadokon. Ennek a problémának a megoldása, a falu szín-

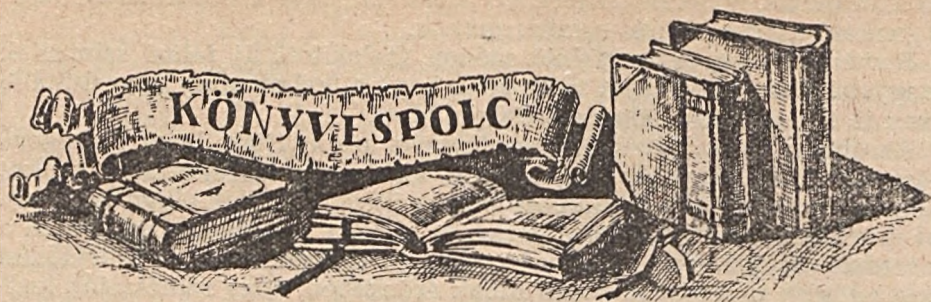
házkultúrájának növelése érdekében közös feladata a művelődési házakat gondozó szervezeteknek és színházunknak.

Reméljük, hogy a megfelelő módon átalakított új falusi színpadok legnagyobb része alkalmassá válik arra, hogy a technikailag bonyolultabb művek is eljussanak a falun élő dolgozókhoz.

Az elmúlt évek tájszínházi eredményei bizonyítják, hogy a dolgozó parasztság mind nagyobb mértékben érdeklődik a szórakoztatás mellett is komoly mondanivalót tartalmazó művek iránt. Igen sok olyan falu van, ahol megteremtették már azt a kellemes légkört, amely mindig vonzza a színészeket. Szigetváron pl. a helyi párt- és tanácsszervek, a művelődési ház vezetősége mindent megtesz annak érdekében, hogy színészeink kedves emlékekkel gondoljanak vissza előadásaik közönségére. De a falvakon kívül már vannak olyan állami gazdaságok is, amelyek valóságos kulturális centrumként igénylik előadásainkat. Ilyen például Szilágypusztá, vagy pedig a bikali Állami Gazdaság, ahol az egykori földesúr látástól vakulásig dolgoztatott cselédei nemegyszer kedves vendéglátásban is részesítik a számukra kultúrát hozó művészeket.

Az elkövetkező időben tájszínházi előadásaink szervezésénél továbbra is erősen számítunk arra a nagyszabású segítségre, amelyben eddig is részünk volt a falusi pedagógusok és a KISZ-szervezetek közreműködése révén.

Vannak még feladataink bőven. Meg kell teremtenünk azokat a műveket, amelyek elsősorban a falusi dolgozók problémáit elevenítik meg a színpadon és ezeket magasszínvonalú előadásokban kell eljuttatni hozzájuk. Ebben a munkában a Pécsi Nemzeti Színház művészei igénylik és várják a falusi közönség segítségét, amely akár taps, akár kritika formájában is nyilvánul meg. Csak a közönség és a színház összeforrása biztosíthatja számunkra azt, hogy az elkövetkezendő öt esztendőben az eddiginél még több fényt, még több kultúrát és gazdagabb szórakozást tudunk nyújtani az átalakuló magyar falu új közönségének.

BORSY KÁROLY:

Ismeretlen ismerősünk: a könyv

A könyv ma már annyira hozzánőtt életünkhöz, hogy aligha tudnánk nélkülözni. Gyermekkorunk mesevilágától, — érett korunk tudásvilágáig minden ismeretünket, tudásunkat a könyvnek köszönhetjük, mégis aránylag kevesen ismerik a könyvet, mint a tudás, vagy szellemi szépségek *anyagi* hordozóját. Az átlagolvasó kezébe veszi a könyvet, megnézi címlapját, majd elkezdi olvasni az író mondanivalóját. Valóban, a könyvben a lényeg az író mondanivalója, mégis a könyv annak, aki mint *könyvet* is szereti és ismeri, sok mindent elárul, s teljesebbé teszi azt a szellemi élvezetet, amelyet tartalmánál fogva jelent az olvasó számára. Az a szándékunk, hogy megismertessük a könyvet szerető olvasót néhány olyan fogalommal, amely talán nem eléggé közismert, viszont ha ismeri, még jobban megszereti, megbecsüli igaz jóbarátját. Pedagógus olvasóink ezen ismeretek továbbadásával elindíthatják és továbbfejleszthetik növendékeikben minden tudás hordozójának, a könyvnek szeretetét és megbecsülését.

A könyvesboltok kirakatai a szebbnél-szebb könyvek tömegét kínálják a szórakozni, művelődni kívánók számára — válasszunk ki egyet a ezek közül, s nézzük meg aprólékosan.

A könyv testét többnyire tarka-színesen nyomott papírlap borítja, amelyet védőborítéknak vagy *futrának* neveznek. Ez csak újabban járuléka és nem tartozéka a könyvnek, s mint neve is mondja, az igazi könyvtestnek szennyeződéstől való megvédését szolgálja. Két rövidebb részét melyek az első és hátsó könyvtáblára hajlanak, *fülnek* nevezzük, ezeken többnyire a könyv vagy más kiadványok rövid tartalmi ismertetését találjuk.

A védőboríték lefejtése után folytassuk ismerkedésünket most már az igazi könyvvel. A könyvtestet elől-hátul keményebb lap fedi, melyet *táblának* nevezünk. E táblák nyersanyagát, a *lemez*t a *táblaborító* takarja. A táblaborító anyaga, színe általában összhangban van a könyv általános kivitelével. A hátsó táblaborítón színes, vagy vaknyomással találjuk

a könyv árát. A könyv első és hátsó tábláját a vászonnal borított gerinc fogja össze. Ha elég széles a gerinc, úgy festék, vagy arany fólió nyomással feltüntetik rajta a könyv címét, szerzőjének nevét, esetleg egyéb díszítéseket. E díszítések közé tartozik a vakon (színhatás nélkül) vagy arannyal nyomott *borda* is. A gerinc, kiképzése szerint lehet *gömbölyített* vagy *lapos*. A gerinc és a tábla kötési módja szerint a következőképpen határozzuk meg a könyveket. Ha csak a gerinc van vászonnal borítva, úgy *félvászon* kötésű könyvvel van dolgunk, viszont ha a gerinc és a táblák is egybefüggően vászonnal borítottak, akkor *egészvászon* kötésű könyvről beszélünk. Ugyanez az elnevezési mód használatos ha vászon helyett bőr a kötés anyaga, s ilyenkor fél- vagy egészbőr kötésnek nevezzük.

Iniciálé a Victorinus-féle Corvin kódexből

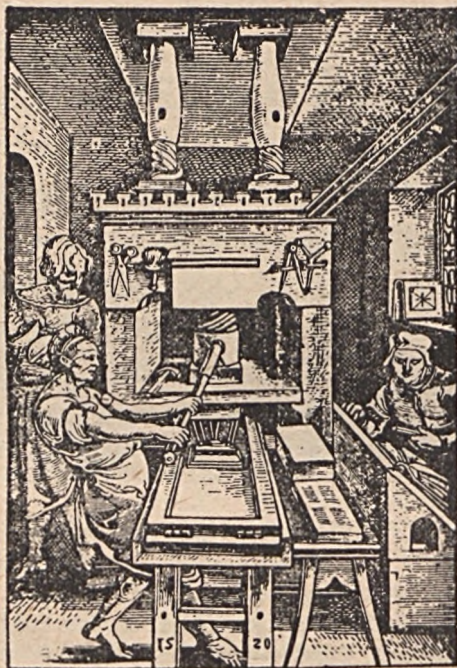
(Közbevetően említjük meg az un. *fűzött* kivitelű könyvet, melynél a könyvtestet egyszerű karton borítja. Ennél a fűzés módja szerint megkülönböztetünk *cérnafűzéses*, fűződróttal *átütött* és *irkafűzéses* könyvet.)

Tovább vizsgálgatva könyvünk kötését, szemünkbe tűnik a gerincrészen alul és felül, a könyvtesthez tapadóan egy kis színes textilcsík, melyet *kapitálisnak*, magyarul *oromszegélynek* nevezünk. Ennek nincs különös szerepe a könyv kötésében, csupán díszítési célt szolgál. Amely könyvben van, a felső oromszegélytől kiindulónál találjuk a *jelzőszalagot*.

Kívülről megvizsgált könyvünket most tegyük magunk elé, nyissuk fel tábláját, lássuk, mit találunk belül.

A felnyitott tábla belső oldalára fehér, vagy esetleg diszkrét mintázattal ellátott lap van ragasztva, úgyhogy egy szabadon álló lappal folytatódik, ezt nevezük *előzéknek*. Az előzék ugyanilyen formában ismétlődik a hátsó táblánál is. Amikor ellapozzuk, egy olyan lap tűnik elénk, melyen a könyv apróbetűs címét találjuk. Ezt a lapot *szennycímlapnak* nevezik, onnan eredően, hogy igazi hivatása a tényleges címlap megvédése a

szennyeződéstől. A szennycímlapot elfordítva jobboldalon a *címoldallal* találjuk szemközt magunkat. A címoldal tartalmazza a szerző nevét, a könyv címét, a kiadó megnevezését, továbbá a kiadás helyét, évét. A címoldal *versoján*, vagyis hátoldalán láthatjuk legtöbbszörre (egy-egy könyvekben a kötet végén) a *kolofon* oldalt. Kolofon — görög szó, kb. befejezést, lezárást jelent és könyvészeti használata onnan ered, hogy régi kéziratokban, ősnymtatványokban e helyen, a kolofonban tüntették fel a szerzőre, a könyv kiadására és nyomtatására vonatkozó adatokat. Ezt a szerepét napjainkban felújították és ebben az értelemben használják. Itt találjuk a könyv szerkesztőjének a nevét, ha fordítás, a mű eredeti címét, fordítójának nevét, a könyvet művészeti-tervező grafikus, vagy illusztrátor nevét. Ugyancsak itt láthatunk egy kis körbe zárt c betűt, majd utána a

Könyvnyomtató műhely a XVI. században.

Fototípiá — vonalas — klisé

szerző vagy kiadó megnevezését évszámmal. Ez a kis betűjel az angol *copyright* szó jelzése, mely azt juttatja kifejezésre, hogy a kiadványt a *szerzői jog* védi, tehát az ott megnevezett személy engedélye nélkül a könyv tartalmát semmilyen formában nem szabad felhasználni (pl. fordítani, színpadra, filmre írni, stb.).

Előfordul, hogy ezen negyedik oldal után ismét egy szennycímlapot találunk, ahol vagy a könyv első részének címe, vagy *ajánlás* esetleg *mottó*, *jelige* olvasható. A következő oldal akkor is üres és csak az ezt követő oldalon kezdődik a szöveg.

Azt a területet, amelyet a szedés a könyv oldalán elfoglal, *szedéstü-
körnek* nevezzük. Az *oldalszám* vagy latin szóval *pagina* rendszerint alul
van, fent többnyire csak akkor, ha *élőfej* van. Élőfejnek nevezzük azt a
rövid, címjellegű sort, mely egyes könyvekben az oldal élén van. Tulaj-
donképpen célja, a könyvben való gyorsabb tájékozódás elősegítése, külö-
nösen tudományos, főleg tanulmányokat, cikkeket tartalmazó könyveknél,
lexikonoknál, szótáraknál, melyeknél általában úgy jelentkezik, hogy a
bal, vagyis a páros oldalon a tanulmány szerzője, a jobb, vagyis páratlan
oldalon a tanulmány címe olvasható. Az igazi élőfejben pedig az egyes ol-
dalak néhány szavas tartalmi összefoglalóját találjuk.

Az élőfej a cikk vagy fejezetkezdő oldalakon általában elmarad,
ugyancsak könyvesztétikai, tipográfiai szempontból elmarad az oldalszám

A ta-ní-tó ta-nít...

Pinkóczy K. felv.

Autotípia — rászteres — klisé

olyan oldalakon, ahol az egész oldalt betöltő ábra van, vagy fejezet, na-
gyobb rész nyér befejezést.

Különösen szépirodalmi jellegű könyveknél, melyek általában igé-
nyesebb tipográfiával készülnek, fokozott gondot fordítanak a fejezetkezdő
oldalak művészi kialakítására. Gondos mérlegeléssel határozzák meg az
egyes címek betűtípusát, fokozatát, a címsorok elhelyezését, az aranymet-
szés szabályainak megfelelően. Ilyen jellegű könyvekben nem ritka az
iniciálé, amely nem más, mint a szövegbetűtől eltérő méretű mondatkezdő
betű. Az iniciálé hagyománya a legrégebb, még kézzel írt, rajzolt, festett

kódexekre nyúlik vissza, amikor egy-egy ilyen fejezet kezdőbetű rajzolására, festésére igen nagy gondot fordítottak.

Könyvünkben lapozgatva, a 17., 33., 49., stb. oldalakon, tehát tizenhat-oldalanként, az oldal alján apró betűkkel 2., 3., 4. stb. számot és a könyv rövid címét találjuk. Ugyanígy a 19., 35., 51. oldalakon csak a 2, 3, 4, stb. számot csillaggal találjuk. Ez nem más célt szolgál, mint az egyes könyv-ívek megjelölését és ezáltal a könyvkötő munkájának megkönnyítését.

Könyvművészetileg igényes könyveknél megkívánják az ún. *regiszter-tördelést*. Ez azt jelenti, hogy az ilyen könyvben minden oldalon, de különösen a páratlan—páros oldalakon azonos számú sor van. Az ilyen könyv lapját világosság felé tartva azt látjuk, hogy pontos nyomás esetén a két oldal sorai és oldalszámai is pontosan fedik egymást.

Vizsgált könyvünkben ábrák, képek is lehetnek. A nyomtatással történő képábrázolásnak két fő csoportját ismerjük. Az egyszerű vonalas ábrák *fototípiák*, *vonalas klisék*, a fényképes ábrák *autotípiák*, másképp *raszteres* vagy *rácsos klisék*. A klisék készítésének ismertetése meghaladná cikkünk kereteit, csupán annyit említünk meg, hogy míg a fototípiá bár-mely papírra nyomható, addig az autotípiá klisé nyomatánál döntő fontos-ságú a klisé finomságának és a papír minőségének összhangja. Ezért gyakran előfordul, hogy mivel a szövegpapír nem alkalmas autotípiá megfelelő minőségű nyomtatására, ha ilyen kép közlése szükséges, azt külön, fino-mabb papírra nyomtatva, mint *mellékletet* illesztik a könyvbe.

A fentiekben említettük már, hogy gyakran a könyv végén találjuk a kolofont. Ennek úgyszólván minden része önmagától érthető. Az A/5 ívmegjelölés a könyvtervezés és statisztika céljait szolgálja, részletes ismertetésébe itt nem bocsátkozhatunk. A feltüntetett szabványszám a könyvek szedésének, nyomdai kivitelezésének, illetve kötésének szabvá-nyára vonatkozik. Ugyancsak itt található az *impresszum*, mely a könyvet készítő nyomda megnevezését, munkaszámát és a nyomda felelős vezető-jének nevét tartalmazza.

Vizsgált könyvünknek lassan végére érünk. A *tartalomjegyzék* álta-lában a könyv végén helyezkedik el, kivéve bizonyos tudományos munká-kat, melyeknél célszerűségi okokból a kötet elején van. Ha tudományos értékű könyvről van szó, úgy a könyv végén még különböző *mutatókat*, szógyűjteményeket találunk, melyek az illető könyv gyakorlati használ-hatóságát hivatottak elősegíteni. Ilyenek a névmutató, tárgymutató, hely-ségnévmutató, időrendi mutató, idegen szavak magyarázata, stb.

Még szólnunk kell a könyvek *alakjáról*, amely, mint tapasztalhatjuk a könyvesboltok kirakataiban is, elég sokféle lehet. Ezt lényegében a szabványosított papíralakok lehetőségei határozzák meg. A különféle pa-píralakok részletes ismertetésével most nem foglalkozhatunk, csupán any-nyit említünk meg, hogy általában A, B, és FR megjelölésű papíralakok léteznek. A forgalomban lévő könyvek legnagyobb része A/5, B/5, illetve FR/5 jelzésű.

Befejezésül ejtsünk még néhány szót a könyvekhez felhasznált *pa-pírról*. A papirokat minőség szempontjából három fő csoportra oszthatjuk: lehet *famentes* és félfamentes, továbbá fatartalmú papír. Mondanunk sem kell, hogy ezeken belül a papírfajtáknak még igen nagy skálája léte-

zik, amelyek részletesebb ismertetése egész könyvet töltene meg. Említésre érdemes még a könyv szempontjából a műnyomó utánzat (Délta) elnevezésű, továbbá a valódi műnyomó (krétázott) papír, melyet részben művészeti kiadványokhoz, részben pedig könyvek mellékletéhez használnak.

Az eddig elmondottakkal áttekintettük egy könyv sajátosságait, általános jellemzőit. Ha minden részletre nem is térhettünk ki, hisz nem egy fogalom alaposabb magyarázata önálló cikké kerekedne, mégis megismertünk egy sereg olyan fogalommal, amelyekre a jövőben, mint a könyv igazi barátai, fokozottabban ügyelünk. Bizonyos, hogy ezeken, mint nem jelentéktelen külsőségeken keresztül is, még jobban megszeretjük, — s olvasóim pedagógusok lévén —, igyekeznek még jobban meg is szeretetni az ifjú olvasókkal is igazi, hűséges barátunkat, a könyvet.

SZENTE FERENC:

Könyvtárak tanácsosítása

A falusi könyvtárak hálózata a felszabadulás után fokozatosan alakult ki. Jelenleg az ország jelentősebb lakott településeinek zömét foglalja magában.

Baranya megyében is csekély kivétellel valamennyi községben települt könyvtár. A könyvtárszervezés eddigi szakaszában az volt a fő feladat, hogy minél rövidebb idő alatt a kis könyvtárak tömegét hozzuk létre, és a kulturális ellátottság szempontjából hátrányos helyzetben lévő falusi lakosság számára is megteremtjük az olvasás, s ezáltal a világnézeti, esztétikai és szakmai fejlődés alapfeltételeit.

A falusi könyvtárhálózat kialakulásának formája a *letéti* rendszer volt. A könyveket a megyei könyvtár, ill. a járási könyvtárak vásárolták és megfelelő elosztás útján letétként kiadták használatra a községeknek. A letéti könyvanyagot a községben megbízott gondozta és kölcsönözte a lakosságnak. Munkájáért a forgalom arányában tiszteletdíjat kapott a letétet adó könyvtárból. A kiküldött könyvanyag mennyisége a település nagysága szerint 1500—500 kötet között ingadozott, s e határokon belül időközönként a könyvek egy részét a megyei, ill. a járási könyvtár kicserélte.

A letéti könyvtárak érdeme, hogy több százezer egyszerű parasztember az évek során olvasóvá fejlődött és még többre tehető azoknak a száma, akik a letéti könyvtárak révén találtak először a kultúrával.

Ugyanakkor azonban a letéti rendszernek vannak korlátai, melyek alkalmatlanná teszik komolyabb könyvtári funkciók betöltésére. Milyen funkciói vannak a falusi könyvtárnak? Mindenekelőtt általános, *közművelődési funkciója* van. Ennek megfelelően rendelkeznie kell azokkal a szak- és szépirodalmi művekkel, melyek — tekintetbe véve a település jellegét, és az esetleges egyéb sajátosságokat — a lakosság többségének művelődését szolgálják. A falusi könyvtár másik funkciója *mezőgazdasági szakkönyvtári funkció*. A falusi könyvtár állományának tartalmaznia kell a település gazdálkodási profiljába vágó, annak fejlődését segítő legfontosabb szakirodalmat. Fontos feladat ennek az állományrésznek folyamatos fejlesztése és kellő mérvű propagálása. A falusi könyvtárnak van végül még *ifjúsági könyvtári funkciója*, vagyis gondoskodnia kell a faluban felnövő

ifjabb nemzedék számára a szocialista szellemben történő nevelés szempontjából hasznos irodalom beszerzéséről és kölcsönzéséről.

A letét-rendszerű falusi könyvtár nem tud maradéktalanul eleget tenni ezeknek a funkcióknak, ezért meg kellett találni e könyvtárak fejlesztésének eredményesebb, megalapozottabb formáját. Így került napirendre a falusi könyvtárak tanácsi tulajdonba adásának feladata.

Baranya megyében a Művelődésügyi Minisztérium kijelölése alapján 1960-ban került sor a könyvtárak egy részének tanácsosítására. A kijelölés azt jelenti, hogy az átadandó könyvtárak költségvetésének minél kedvezőbb alakítása érdekében a minisztérium külön hitelt, ún. *célhitelt* bocsátott a megye rendelkezésére. Emellett a Pénzügyminisztérium rendelkezése valamennyi megye, valamennyi községi tanácsa számára lehetővé tette, hogy költségvetésében *könyvtár* címet nyisson.

Általában ismereteseek Baranya megye sajátos települési viszonyai, ennél fogva érthető, hogy az átadható könyvtárak kiválasztása nem kis gondot okozott. Megyénk legtöbb települése 2—300 lakosu. Ilyen helyeken nem volna távlatban sem különösebb értelme a könyvtár önállósításának. Bizonyos vonatkozásban számolni kellett a gazdasági fejlődéssel együttjáró központosulással, ezért főként a nagyobb lakottságú helységekben kellett megindítani a szervezést.

A tervezés szerint a megyében nyolcvan falusi könyvtár átadására kerül sor a folyó évben. Ebből az eddigiek során húsz már teljes felszerelésével a községi tanácsok tulajdonába került.

Milyen lényegbevágó változást jelent a községesítés az eddigi rendszerrel szemben? A községesített könyvtár a helyi tanács önálló intézménye. A járási könyvtár a községben lévő de az ő tulajdonát képező letéti könyvanyag leghasználhatóbb részét (törzsanyag), valamint a letéti könyvtár egyéb vagyontárgyait, szekrényt, asztalt, stb leltárilag átadja a községi tanácsnak. A letéti rendszer azonban az önállóvá vált könyvtárakban sem szűnik meg teljesen. Az erősen aktualitáshoz kötött, vagy csak kisebb réteget érdeklő könyveket továbbra is a járási könyvtár adja letétként, hogy olvasottság, vagy időszerűtlenné válás esetén különösebb nehézség nélkül kivonhatók legyenek a falusi könyvtár anyagából.

A könyvtár további fejlesztéséről a községi tanács gondoskodik. A költségvetésében lévő könyvtári hitelből havonként érkező központi könyvrendelőjegyzéken vásárol könyveket, gyarapítja a könyvtár berendezését, fedezi a dologi kiadásokat és biztosítja a könyvtár kezelőjének tiszteletdíját. Az önálló működés nagyobb feladatokat ró a könyvtárosra is. Neki kell foglalkoznia a könyvrendelésekkel, a könyvek leltározásával, különféle, a forgalommal kapcsolatos statisztikák vezetésével stb. E feladatok azonban egyáltalában nem jelentenek olyan mérvű megterhelést, ahogy egyes könyvtáros kartársak állítják. Legtöbbször a statisztika miatt panaszkodnak, pedig nincs egyébről szó, mint a rovatok egyszeri figyelmes tanulmányozásáról. A kitöltés alkalmanként legfeljebb öt perces munkát igényel.

A könyvtárak községi tulajdonba adásával egyidejűleg jelentkezett a klubrendszerű könyvtárak kialakításának gondolata. Ilyen vonatkozásban is vannak már jó tapasztalataink megyénkbeli. Sajnos a legfőbb akadály leküzdése kívül esik a megyei-járási könyvtári szervek hatáskörén. Helyi-

séget csak a községi tanács adhat. Mind a községesítés, mind a könyvtári klub szervezés esetében alapfeltételnek kell tekintenünk a megfelelő önálló elhelyezést. Nem szabad egyetértenünk sem az iskolai, sem az orvosi rendelői, sem pedig az egyéb társbérleti rendszerekkel.

A járási könyvtár a jövőben csak szakmai irányítója lesz a községi könyvtárnak. Ezért a könyvtár, de általában a falvak népművelési fejlesztése terén nagy szerep vár a falusi kultúrbizottságokra. Jórészt ezek munkájától függ, hogy a községesítés pusztán formai változás-e a megelőző helyzettel szemben, vagy lényeges előrelépés a falu kulturális ellátása terén.

Könyvismertetések

NEMES DEZSÓ:

MAGYARORSZÁG FELSZABADULÁSA

(Kossuth Könyvkiadó, 1960.)

Az elmúlt 15 év, s napjaink gyorsiramú változásai már-már a feledés homályába taszítják azokat az eseményeket, és azokat a politikai körülményeket, amelyek közepette Magyarország felszabadult a német elnyomók és hazai cinkosai igájából.

E könyv szerzője részletesen elemzi Magyarország helyzetét a második világháború idején, a magyar uralkodó osztályok tevékenységét, a demokratikus erők tömörülését, a fasizmus elleni harcukat.

Ismerteti azt a hadműveletet is, amelynek eredményeként hazánk felszabadult, s megkezdődhetett a demokratikus újjászületés.

Felelevenedik előttünk az a gigászi küzdelem, amely az ország talpraállításáért, az élet megindításáért folyt. Hűen ábrázolja azt a harcot, amelyet a demokrácia erői a kommunisták vezetésével vívtak a reakció ellen, hogy Magyarország a népi demokrácia országa legyen. Külön értékessé teszi ezt a művet a második kiadás-hoz írt utószó, amelyben a szerző átfogóan ismerteti az elmúlt 15 év történetét. Ez az első nagyobb terjedelmű írás, amely tudományosan elemzi a közelmúlt eseményeit.

MAGYARORSZÁG 1945—1960

(Kossuth Könyvkiadó, 1960.)

Ez a könyv hazánk felszabadulásának tizenötödik évfordulójára jelent meg. Tizenöt év nem nagy idő, főleg egy nemzet életében nem, mégis ez alatt az idő

alatt nagyot változott a magyar nép sorsa és az egész viláé is. Nemzedékünk jogosan büszke évezredes történelmének sok szép szakaszára, amelyek során a magyar nép harcokban és a munka hétköznapjain alakította, formálta az életet, és nehézségek, balszerencse között is fenn tudta tartani országát. De történelmünk legszebb szakaszai közül is kiemelkedik az a tizenöt esztendő, amely a felszabadulás óta eltelt. Ez alatt népünk többet tett a haza felvirágoztatásáért, mint azelőtt nemzedékek egész sora.

Erről a dicsőséges időszakról, erről a munkában, harcban előltött tizenöt évről szól ez a rengeteg színes és fekete nyomású képpel ellátott könyv. Tulajdonképpen a rövid bevezetőtől eltekintve képek gyűjteménye ez a mű: bemutatja az özszerombolt Budapestet, majd az építés egyes szakaszait, és az egész megváltozott életet.

Mindenki számára, aki meg akar ismerkedni a mai Budapesttel, hasznos segítő-társa ez a könyv.

HARCOSTÁRSÁK EMLÉKEZNEK

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960.)

A szovjet—magyar barátság immár több, mint négy évtizedes múltra tekint vissza. 1917-ben, a nagy októberi győzelemért vívott harcokban és a polgárháború éveiben magyar hadifoglyok: munkások, parasztok, forradalmi értelmiségiek vére pecsételte meg ezt a barátságot.

Népünk fiai ezrével küzdöttek az orosz forradalmárok soraiban, ott voltak a fiatal szovjet állam vörös hadseregében; Frunze, Vorosilov, Bugyonnij elvtársak csapataiban. Harcoltak Ukrajnában és a

távoli északon, Szibériában és a forró délen. Vérük hullásával tettek hitet a proletár internacionalizmus eszméje mellett.

Alig néhány hónappal, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után, Lenin tanításai, a bolsevik párt harcai lelkesítették azokat a magyar forradalmárokat, akik visszatérve hazájukba megalakították a Kommunisták Magyarországi Pártját, élére állták a munkásosztály harcának és 1919-ben kivívták a proletariátus diktatúráját, és deklarálták a véd- és dacsövetséget a fiatal szovjet állam és a Magyar Tanácsköztársaság között.

A magyar vörös hadsereg soraiban, sok nemzet fiai között ott harcoltak az orosz munkások és parasztok képviselői is, akik a monarchia hadifoglyaként kerültek hazánkba. Közülük nem egy áldozta vérére a magyar dolgozók felszabadításának ügyéért a nemzetközi imperializmus elleni élet-halálharcban, tetteivel téve tanúbizonyságot a munkásosztály felszabadító harcának egysége és oszthatatlansága mellett. Ennek szellemében járt el a győztes szovjet forradalom akkor, amikor a Magyar Tanácsköztársaságnak a túlerővel szembeni bukása után a proletárforradalom katonáinak egész soraát szabadtította ki az ellenforradalom poklából.

De nem ez volt az a két hely, ahol együtt harcoltak. Spanyol földön, 1936-ban, mikor a világ minden tájáról önkéntesek siettek a spanyol nép segítségére, ismét összetalálkoztak. Madrid védelmében, Huescánál, az ebrói fronton újra együtt hullatták vérüket.

Ebben az évben ünnepeljük hazánk felszabadításának 15. évfordulóját. Másfél évtized alatt kétszer öntözte hazánk földjét szovjet hazafiak vére! Először 1944-ben és 1945-ben, amikor leverték kezünk-ről a fasizmus bilincseit, és másodszer 1956-ban, amikor ellenforradalmi lázadás, támogatva külföldi reakciótól, meg akarta semmisíteni elért eredményeinket.

Ez a kötet harcostársak visszaemlékezéseit tartalmazza. A polgárháború magyar katonái, a spanyol szabadságharc önkéntesei, a második világháború partizánjai, a munkás-paraszt hatalomnak az 1956-os ellenforradalommal szembeni védelmezői mondják el emlékeiket szovjet harcostársaikról, akikkel együtt küzdöttek.

A visszaemlékezések minden sorából szeretet és megbecsülés sugárzik. Idős, őszhajú veteránok és fiatalemberek írják meg feledhetetlen élményeiket és emlékezésük minden sorát beragyogja a közös harcban született barátság fénye.

A Magyar Partizán Szövetség és a Zrínyi Kiadó ezzel a kötettel hasznos könyvet ad a magyar olvasók kezébe. Különösen fontos, hogy ifjúságunk megismerje népünk szabadságharcos hagyományait és minél többet merítsenek a szovjet emberek gazdag jellemvonásaiból: forró hazaszeretetükből, mély emberségükből, proletár internacionalizmusukból.

I. KRIVELJOV:

KÖNYV A BIBLIÁRÓL

(Kossuth Könyvkiadó, 1960.)

Ezzel a könyvvel a magyar olvasó olyan könyvet kap a kezébe, amely a bibliai legendákat a tudományos elemzés módszerével alapos vizsgálat alá veszi.

A szerző egységbe foglalja a Biblia tudományos kutatásának eddigi eredményeit, s annak marxista elemzését nyújtja. Szembeállítja a Biblia tanításait a történettudomány, az archeológia és az etnográfia, a természettudományok és a materialista történelemszemlélet eredményeivel, tételeivel, s ezeknek a tudományoknak alapján sorra dönti meg azokat.

A Bibliában egybefoglalt könyvek eredete, tartalma és történelmi szerepe olyan kérdés, amely sok tekintetben nagy érdeklődésre tarthat számot. Ennek a kérdésnek helyes tudományos megvilágítása lehetővé teszi az ókori kelet és az ókori világ ideológiájával összefüggő több lényeges probléma megértését. Hozzásegítheti a vallással és a vallás történetével kapcsolatos kérdések iránt érdeklődő embereket, köztük a hívőket is ahhoz, hogy eligazodjanak egyes fontos világnézeti kérdésekben és megértsék, hogy mit érnek a bibliai legendák valójában, a mai tudomány megállapításai szempontjából.

Végül a Biblia tüzetes elemzése a tudományos ateizmus kérdéseivel foglalkozó propagandistáknak és előadóknak bőséges és hasznos anyagot szolgáltat, amelyet munkájuk során felhasználhatnak.

A könyv maga tudományos ismeretter-

jesztő értekezés, s nem törekedett arra, hogy a tárgyalta kérdés minden oldalát új megvilágításba helyezze. A bibliakutatással foglalkozó munkák eredményeinek összefoglalását és népszerű ismeretetését tartotta a szerző legfontosabb feladatának.

Fejtegetéseit elsősorban a tényekre alapozza, a tényeket sorolja fel és az olvasóra bízta, hogy az ismertetett tényekből maga vonja le következtetéseit, s győződjék meg a levont következtetések helyességéről.

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG PÉCS—BARANYAI EMLÉKKÖNYVE

(Pécs M. J. Város Tanácsa VB Művelődés-
ügyi Osztálya, Pécs, 1960.)

Felszabadulásunk óta a magyarországi proletariátus küzdelemteljes múltja egyre fokozottabban a tudományos kutatás célja lett. Az elért eredmény nemcsak a történettudomány területén hézagpótló, hanem a dolgozók hatalmas tábora számára is nagyértékű, öntudatosító és tapasztalatokat átadó ismeretanyagot jelent.

A pécsi történetkutatók szervezeten készültek a Magyar Tanácsköztársaság negyvenéves évfordulójára. Ez a kötet az ő munkájuknak az eredménye.

A benne szereplő értekezések nem kizárólag a Tanácsköztársaság 133 napjáról szólnak. Ezt az magyarázza, hogy Baranya helyzete 1918—1919 között másként alakult, mint az ország többi részéé. Már az 1918-as demokratikus forradalom második hónapjában a megye négyötöd része szerb megszállás alá került. Így Baranya megszállt területén és Pécsen a munkásmozgalmak éppen a Tanácsköztársaság megszűnése utáni két esztendőben volt a legélénkebb, amikor a megszálló hatóságok és katonai parancsnokságok — politikai és területszerző céljaik szolgálatában, taktikából — engedményeket tettek a szocialista szervezkedés irányában.

A Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalomba zuhanó országból ide menekült szocialista-kommunista vezetők, emigránsok, a megszállás alatti Bácskában és Baranyában újabb alapot akartak teremteni a proletáruralomnak, hogy ebből a déli országrészből támogassák a fehérterror karmai közé került proleta-

riátust. E szándék végül — sajátos körülmények között és eleve bukásra ítélve — 1921 augusztusában az ún. Baranya-Bajai Szerb—Magyar Köztársaság kikiáltásához vezetett. Egy hétre rá a szerb megszálló csapatok megkezdték kivonulásukat Pécsről és Baranya nagyobb részéből. Az ellenforradalmi csapatok ugyanekkor ezt a területet is a fehérterror uralma alá hajtották.

A tanulmányok és a válogatott dokumentumok tehát e baranyai viszonyoknak megfelelően ölelik fel a tanácsköztársasági időszakot, illetőleg bővülnek ki tematikájukban a proletárdiktatúrát megelőző, majd a követő időszak eseményeivel.

A szerzők arra törekedtek, hogy munkáik gerincét az önálló kutatással feltárt dokumentumok alkossák.

A könyv hasznos segédeszköz politikai előadóknek, történelemtanároknak és mindazoknak, akik meg akarnak ismerkedni megyénk múltjával.

REJTETT KINCSEK NYOMÁBAN

Baranyai népmondagyűjtemény.

(A Baranya megyei Tanács Művelődés-
ügyi Osztályának kiadása, Pécs, 1960.)

Félszáznyi mondat, képzeletindító, regé-
nyes történetet foglal magába ez a kötet. Baranya és a vele szomszédos tájak ihletik valamennyit: egy-egy szembeötlő természeti képződmény, jellegzetes emberi alkotás, egy-egy megrázó történelmi esemény emléke, vagy akár csupán egy-egy furcsa határ- vagy dűlőnév is színes, romantikus, nem egyszer éppen mesébe hajló történet kialakítására ad indítást népünk képzeletének.

Baranya erdős-hegyes vidékei, tiszta-
vízű forrásai, kútjai, félelmes barlangjai, hegyszakadéka, zúgó gesztenyései, régi fái, pazar kincseket rejtő bányái, de omladozó régi várai, kastélyai, erdők mélyén rejlő kápolnai vagy egyszerű határhalmi köré is rendre szövődnek a hasonló történetek. Az olvasót a tavaszi verőfényben fürdő tájak friss, fűszeres lehellete csapja meg, amint e mondákat követve a nagyharsányi hegytől a zselici szélekig végigbandukol e vadregényes tájon.

A könyvben lapozva mintha maga is ott járna a déli Dunántúl keleti szögében, úgy

veszi körül hangulatával, légkörével e különös világ. Alkalmi pillanatsfelvételek esetlegességei helyett ugyanis azt kapjuk e kötetben, ami e tájakon népünk képzetét századok folyamán foglalkoztatta, amit a természet erőivel és társadalmi kötöttségével viaskodva környezetében lényegesen ítél, költészetének búbájával bevont és megörökített.

Az író sorai jutnak eszünkbe: „Tűnődő utazásokra kellene nevelni az embereket, hogy észrevehessék hazájukat e tájban.” Futó benyomások kirándulási impresziók, turista-kalauzok lexikonszerűen hűvös adatai vagy akár a szaktudományok magvas közlései — mindezek együtt is keveset nyújtanak ahhoz, hogy szülőföldedet ismerd fel a tájban, ha nem ismered meg az embert, aki e tájon él, épít, küzd, e tájat kezemunkájával alakítja, hozzáfűzi sorsát.

Kétségtelen, a zakatoló vonaton is elkaphatunk valamit a tájak jellegzetességeiből. A festő szeme elgyönyörködhet a színek sugárzó játékán. A közgazda mérlegre teheti az erdők fahozamát, a bányaművek termési eredményeit. Néhány pillanatra elvétve a műértő is szemügyre veheti egy-egy műemlékünket, s geológus kikövetkeztetheti a földkéreg mozgásait, melyek százezer-évek folyamán a táj alakítást létrehozták. „Tűnődő”, azaz elmélyedő, szülőföldünk hozzánk tartozására, hazánk szeretetére eszméltető utazás azonban alig képzelhető el másként, mint társadalmunkon, népünkön át, meghitt beszélgetésben a tájban élő emberrel, sebes szárnyú vonat helyett gyalogszerrrel róva a falvakat, bányásztelepeket, iparvidékeket s nyitott szívvel figyelve, mit szeretnek ők e tájban.

A baranyai néphagyomány gyűjtő munkaközösség, amelynek munkálataiból e kötet létrejött, ezt az utat választja. A tájhoz tárt szívvel közvetlenség, amely az írásokból sugárzik, a baranyai néppel való meghitt kapcsolatok eredménye. Külföldön sűrű egymásutánban jelennek meg hasonló munkák, sőt könyvsorozatok, megostromolva egy-egy vidéket saját hagyományaival, meg-megmerítve a népet saját emlékeinek mélyében és feltárva egyúttal ország-világ előtt, hogyan tükröződik e táj lakóinak képzetében.

Mi a hasonló kísérleteknek egyelőre még szűkében vagyunk; s ezért örvendünk,

ha a tájkönyvek nálunk még ritka, modern sorában most Baranya kötete megjelenhetik.

RÉGI MAGYAR NÉPMESEK BERZE NAGY JÁNOS HAGYATÉKÁBÓL

(Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Baranya megyei Szervezete, Pécs, 1960.)

A tudomány jelentős alkotásainak értékét gyakran csak az utókor tudja tárgyilagosan megítélni. Számára már tisztán szólhat a mű igazsága, mert az idők múltával megszűnnek az alkotás megítélését befolyásoló személyi előnyök és hátrányok és felmérhetővé válik a mű igazságának; értékének átütő, mozgósító ereje: hatása is.

Berze Nagy Jánosnak, a magyar néprajz jeles kutatójának nagyobb tudományos munkái csak most indulnak el útjukra. Ahhoz még idő kell, hogy igazságuk kifejttesse meggyőző hatását.

Amit Baranya megye néprajza Berze Nagy Jánosnak köszönhet, az önmagában biztosíték arra, hogy a folklóre Baranyával foglalkozó művelői mindenkor hozzá forduljanak első felvilágosításért. A mesekutatásban olyat alkotott, hogy — legyen az hazai kutató vagy a világ bármely népének fia — mindenki, aki az emberi mesélőkedv alkotásainak összképét kívánja megismerni, tanítómesterére talál benne.

Az itt közreadott munkának csak egy része dr. Berze Nagy János alkotása. A többi: bizonyító adat a tudós műhelymunkájából. A hagyaték a néprajz embereivel való kapcsolatokra utal. Bárhová viszi életútja a hivatalnok — később hivatalfőnök — Berze Nagyot, mindenütt megnyilatkozik benne a néprajzi kutató, a szenvedélyes gyűjtő. Ezek a régi magyar mesék egész életére jellemzőnek éppen a meseanyag rendszeres keresését, kutatását mutatják. A néprajznak több területét mellőzi, de a mesekutatásban ország-világgraszóllót akar alkotni, ennek érdekében mozgósított szakembereket és egyszerű érdeklődőket.

Maga a meseanyag azért értékes, mert az első világháború előtti országnak több pontjáról tükrözi a nép régi mesélő kedvét, közli mesetémáit, mert a nép szel-

lemi javait olyan időkből adja, amikor annál még nem volt általános az írásbeliség, továbbá, mert szinte mindenütt megtalálható az anyagban az idegen anyanyelvű néppel való békés együttélést igazoló kölcsönzés.

HORVÁTH MIHÁLY:

MUZSIKÁLÓ PÉCS

(Pécs városi Tanács Művelődésügyi
Osztálya, Pécs, 1959.)

Pécs városát már a múlt században zenevárosnak nevezték országszerte, nemcsak azért, mert ebben a városban a lakosság általában szerette, kedvelte és szép számmal művelte is a muzsikát, hanem azért is, mert Pécs zenei téren az egész ország számára adni is tudott és példájával sok esetben termékenyítőleg hatott hazánk kultúréletére.

A könyv szerzője ezt a pezsgő, eleven kultúrfejlődést tárja az ország és a város zenét kedvelő lakossága elé.

Bemutatja azt, hogy évtizedeken, sőt néhány évszázadon át mindig akadt egy következő nemzedék, mely továbbvitte a pécsi zeneművészet néha pislákoló, de sokszor lánggal lobogó fátklyáját: a fátklya hol erősebben lángolt, hol fákóbban izzott, de egy percre sem aludt ki.

1686-tól, a török iga alól való felszabadulás esztendejétől kezdve foglalkozik a könyv Pécs zenei életével. Közel 370 esztendő pécsi zenei törekvéseit és eredményeit vázolja a szerző, aki maga is Pécs zenei életének egyik ismert alakja.

A könyvet számos illusztráció és fénykép teszi színesebbé. A könyvnek különben különösen jelentős része a felszabadulás óta eltelt idő zenei életének bemutatása.

VÖRÖS MÁRTON:

A NAGY KÍSÉRLET

(Gondolat Kiadó, 1960.)

A harmincas évek derekán s a negyvenes évek elején a népi írók hatására a diákok és az egyetemi hallgatók figyelme számos városban a különféle falukutató mozgalmakra irányult.

A pécsi egyetemisták a parasztság hely-

zetének pusztja megismerésénél tovább is mentek egy lépéssel. Szerény eszközökkel, de lelkes munkával és főleg kitűnő szervezési módszerekkel próbálták a baranyai falvak műveltségi színvonalát emelni.

Az egyetemi hallgatóknak az a kis csoportja, amely magát „Baranyai Normá”-nak nevezte, négy főnyi csoportokban járta pontos terv szerint a falvakat, napközben egyéni, este pedig az előadásokon csoportos felvilágosító munkát végezve. A négy napig dolgozó csoportot újabban követték. Így a meglátogatott falvakban általában nyolc-húsz napig folyt a különböző tudományágakat képviselő diákok kulturális, egészségügyi, nevelési és közismereti kérdésekkel foglalkozó népművelési tevékenysége.

Lelkes munkájuk természetesen nem tudott megoldást találni a paraszti élet ezernyi problémájára: a társadalmi bajok forrását a gazdasági viszonyoktól elvonatkoztatva, erkölcsi síkon keresték; zászlójukra csak a polgári humanizmust tűzték. Együttérző magatartásuk ugyan szembefordulást jelentett az erősödő fasiszmissal szemben, de az adott történelmi viszonyok között lefegyverző hatású is volt.

Mindez azzal magyarázható, hogy ez a kétségtelenül haladó célokat kitűző csoport sem elméletben, sem gyakorlatban nem találkozott össze a marxizmussal, a munkásmozgalommal.

Ha a Baranyai Norma munkásságát megváltozott körülményeinkhez mérjük, s eszerint vizsgáljuk módszereit, ezek — ideológiai alapjuktól függetlenül — ma is megállják a helyüket.

Ezeket mérlegelve a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ 1959-ben 30 egyetemi hallgatóval kísérletképpen egyhetes népművelési munkát szervezett — a Norma módszereit alkalmazva.

A kísérlet bevált. Bebizonyosodott, hogy a Norma-rendszerű népművelési-népvédelmi munka módszerei napjainkban különösen jól felhasználhatók. Még szélesebbkörű alkalmazásukhoz — úgy hisszük — hozzájárulhat e könyv is, melynek szerzője az egykori Norma egyik szervezője.

A kötetet korabeli, eredeti fényképfelvételek illusztrálják.

FEKETE ISTVÁN:

PEPI-KERT

(Mezőgazdasági Kiadó, Bp., 1960.)

A szarvasi Pépi-kert nemcsak alföldünk büszkesége, hanem Európa-szerte híres. Keletkezéséről, kialakulásáról kevés adat maradt fenn. Fekete István közismert írói készségével a homálybavesző múlt bizonytalan adatai közül biztos kézzel választotta a leghihetőbbeket, és azt meséli el könnyed stílusával, mindenki számára érthetően, szórakoztatóan.

A könyv első része a másfélszázados Arborétum történetét ismerteti, amelyhez szorosan kapcsolódik nemcsak az alapító Bolza család, hanem az 1800-as évek Magyarországnak története, helyesebben történelme, egész Európa politikai helyzetével kapcsolatos vonatkozásaiban.

Az író végigvezeti az olvasót azon az úton, amelyet az Arborétumban meghonosított ritka növények magjai vagy csemetéi a legtávolabbi világrészekről a Körös-menti parkig megtettek.

Az első csemeték ültetésével, amelyek Schönbrunn-tól Szarvasig még dőcögős szekéren tették meg a hosszú, hetekig tartó utat, Bolza József részben feleségének akart örömet szerezni, részben szélfogó búvóhelyet létesíteni vadjai számára. Utódait később azonban már élő növénygyűjtemény létesítésének a terve serkentette arra, hogy úgyszólván a világ minden részéből, a legváltozatosabb áron és eszközökkel gyűjtsék a Pépi-kert ritkaságait.

Az összegyűjtött ritkaságokat az író a könyv második részében közölte, majd kétezer növény felsorolását tartalmazó katalógusban mutatja be.

Nemcsak a növényeket ismerteti az író, származási helyük szerint is csoportosítva, hanem dr. Vertse Albert adatai

alapján az Arborétum madár- és állatvilágának, ennek a növényvilággal szorosan összefüggő életközösségnek jelentőségére is rávilágít.

Végül felteszi a kérdést Fekete István, hogy mi a tulajdonképpeni célja az Arborétumnak. Erre a sokoldalú kérdésre a választ nemcsak azon a felmérhetetlen hasznon keresztül világítja meg, amellyel az Arborétum magvaival, csemetéivel, az erdősítés, futóhomokmegkötés, kopárok javítása stb.-hoz hozzájárul, hanem úgy is értékeli mint az emberek szépet, kultúrát, tudományt és gazdasági értéket termelő összesített munkájának eredményét.

Ez a nagyon olcsó és díszes kiállítású könyv még ahhoz is hozzásegíti megyénk pedagógusait és diákjait, hogy jobban megbecsüljék saját falujuk növényvilágát és kedvet kapjanak maguk is növénykert létesítéséhez.

ÉLETÜNK

(Magyar Helikon kiadása)

Húsz elbeszélő írása alkotja ezt az antológiát. Minden írás felszabadult életünk, vagy az azt megelőző évek egy-egy jelentős epizódjának képét tükrözi.

A húsz elbeszélő nem előre meghatározott terv szerint írta meg alkotását. De mert a valóság egy-egy szeletét ábrázolják magas művészi színvonalon, életünk valóságának megfelelő egységet alkottak.

Minden írás önmagában értéke novellairodalmunknak, azért lehet egészében tükrö a magyar novellairodalom felszabadulás utáni éveinek. Nem szerepelhet az elmúlt tizenöt év minden jelentős vagy szép novellája, de minden, a szocializmussal egyetértő irányzat és stílus képviselve van a kötetben.

ROM

SZÖLLÖSY KALMÁN:

Sikerült könyvhét

Az írók benn ültek az igazgató irodájában és a művészeti előadónő lábát nézték. Mindhárman és meredten. Nagyon jó lába volt. Ott volt még a kultúrotthon igazgató is, meg a népművelési ügyvezető is, de az ő lábuk nem érdekelt senkit. Mindhárman kimeredt szemmel várták, hogy keresztbe tegye, amit minden számítás szerint öt percen belül meg kellett tennie.

— Hát azért nem lesznek olyan sokan — állapította meg az egyik író, az alacsony fekete, amint sikerült egy pillanatra elvonnia szemét a nő lábáról. Azután villámgyorsan visszaneézett, attól félve, hogy a másik kettő azalatt többet lát. Sajnos, akkorra már a lábát a nő keresztbe tette, így a látványt elmulasztotta. Ezért mord képet vágott, amit az ügyvezető a gyéren gyülekező közönség miatti felháborodásnak tulajdonított.

— Hárman már benn ülnek — mondta mentegetőzve. Ebben a kosz községben még semmit sem kezdtek el pontosan.

Ezt nem gyalázóan mondta, hanem úgy, mint aki egy kicsit büszke is erre, ha már másra nem lehet. Mintha mondaná: — „Igaz, hogy nincs itt semmi nevezetes, sár van, meg a népek sem valami rendesek, de szeretném látni, hogy akad-e még egy község ebben az országban, ahol ilyen későn kezdik el azt az átkozott előadást!”

— Majd félóra múlva. Akkor özönlenek!

De nem özönlöttek. Közben megjött a

könyvtáros, és most már hárman figyelték a kinti lépteket kidülledő szemmel. Az írók változatlanul a nő lábát nézték, ismét esedékes volt, hogy keresztbe tegye.

— Hopp! Megint jön valaki! — ugrott fel a kultúrotthon igazgató. Kirohant, majd visszaballagott és elégedetten mondta:

— Na ez már nem megy el!

— Hát a Földszöv. hol marad? — mondta indignálódva a művészeti előadó.

— Hát itt nem megy úgy, mint a városban — jelentette ki az ügyvezető. — Itt dolgozunk!

Erre már felrezzent a kisbajuszos göndör, vöröshajú költő is:

— Na, na! A városban is dolgoznak! Mindenhol építik a szocializmust. A különbség mindössze az, hogy ott elmennek az előadásra, itt meg nem.

Az ügyvezető ebben a pillanatban megútalta az irodalmat. Undorral válaszolta:

— Mi mindent megtettünk! Egész nap bömbölt a rádió. Te is hallottad, Pista?

A kultúrotthon igazgató egyrészt nem akarta cserbenhagyni az előadót, másrészt, mert valóban hallotta, buzgón heyeselt:

— Hogyne hallottam volna! Ugyanakkor mondták be, amikor az adóhátralékosokat.

Közben újra lépéseket hallottak. Ezek nem mentek be a terembe, hanem kinn mocorogtak.

— Ott kinn topognak a nyamvadtak! Nem mernek bemenni! — horkant fel az

ügyvezető és kirohant. Kintről kapacitálás hallatszott, végre a menet megindult.

Az ügyvezető visszajött.

— Benyomtam őket! Most már ezek se menekülnek el — mondta elégedetten a jóléggzett munka örömen.

— De hol van a többi könyvtáros. Azért idedughatták volna a képüket — szólalt meg a művészeti előadónő és a három író örömeire ismét keresztbe tette a lábát. — Nincs itt a könyvesbolt se. Pedig őt is beszerveztem.

— A könyvesboltot én szerveztem be! — nézett mérgesen a népművelési. — En szóltam neki reggel a piacon.

— Jól adjátok! Mintha nem én agítáltam volna neki négy nappal ezelőtt a kocsmában!

Ezen kicsit összeveszttek, de csak lagymatagon, mert a boltkezelő amúgy sem volt itt.

— Hát plakáton nem hirdették? — kérdezte a hosszú, sovány, szemüveges író, kinek ádámcsutkája úgy ugrándozott beszéd közben, le meg föl, mint régi gőzgépen a dugattyú.

— Hirdettük, hogyne, plakátot is kitéttünk! De azt hiszem rossz helyre tettük, az épület másik oldalára, azért nem találják ide.

Nem vette észre, hogy az okoskodásban hiba van, mert a tábla csak akkor lett volna rossz helyen, ha valaki eljött volna megnézni, de itt éppen az volt a baj, hogy megnézni sem jöttek el. Így eltévedni sem volt módjuk.

Közben lassan összejöttek nyolcan. Az ügyvezető újabb indítvánnyal állt elő:

— Menjünk ki az udvarra, mert azt hiszik, hogy nem jöttek el az írók és ők is elmennek.

Erre felcihelődtek és kimentek. Egy újabb javaslatra végre bementek a terembe és leültek a díszsírhelyre. Itt még egy kis vita támadt az asztaldekoralásról, mert a csapos az asztalt nemzeti zászlóval terítette le és fordítva rakta fel. Így a dekoráció az olasz lobogóhoz hasonlított.

— Végül egyszerre beállított 15 ember. Leültek és kinyitották a televíziót. Láthatólag ezért jöttek. Hárman kártyát vettek elő, négy meg ivott. Ebben a lélektani pillanatban az ügyvezető odaugta az írónak:

— Na most senki sem menekülhet el, megkezdjük. — Rögtön föl is állt és megszólalt:

— Kedves vendégeink! Már oly régóta kívánták, hogy írók jöjjenek közénk. Végre a megyei művelődés meghallgatta óhajunkat! Ezennel megragadom az alkalmat és szeretettel üdvözlöm a körünkben megjelent, közkedvelt, kiváló íróinkat, akikre az egész megye büszke! — erre lehajolt, mert nem látott jól, s a lámpa alá vitte a papírt, felolvasta az írók neveit.

— Hát nem televízió lesz?! — kérdezte az egyik vendég elhülve.

— Kaptok a fejetekre televíziót — súgta a szöke szemüveges, akiben a méltatlankodás már visszájára fordult és érdeklődéssel figyelte a kis feketét, aki a foga között átkozódott.

Az ügyvezető az előbbi megjegyzést elengedte a füle mellett és váratlanul felordított:

— Hé emberek! Hát kultúremberek maguk?! Azonnal rakják le a kártyát.

Azok vontatottan ugyan, de engedelmeskedtek. Azt azonban nem állták meg, hogy közbe ne morogjanak:

— Mi nem előadásra jöttünk ide!

Az ügyvezető most már harciasan lépett fel:

— Fogd be a szád Jóska, mert lekeverek egyet! Olyan buta akarsz maradni, mint az iskolában voltál, mikor még hozzám jártál? Itt végre komoly irodalmat hallhatsz!

A komoly irodalom nem mindenkit töltött el egyforma örömmel. Hárman észrevétlenül az ajtó felé húzódtak, majd szó nélkül leléptek. Az ügyvezető ezt az újabb veszedelmet sem tűrte sokáig. A lassú, de állandó szívdögést megállította azzal, hogy fogta a székét és egyszerűen az ajtóba ült. A szemüveges író halkán morogta:

— Kellett nektek televízió! Hallgassatok szépen verset meg novellát! Ne mindig csak az a mazsola, legyen egy kis tézsza is.

Ezzel megkezdődött az irodalmi előadás. A tőrbecsáltak ábrázata mindig reménytelenebb lett, majd apatikusan maguk elé meredtek. Úgy vártak a jobb időre, mint eleink a török megszállás végére.

Még egyesek a szünetben bíztak, de azt az ügyvezető is tudta, mitől döglök a légy és esze ágában sem volt szünetet tartani. A szemüveges rögtön észrevette a csejt és amíg a költő olvasott, odasúgta a fekete novellistának:

— Itt szó sem lesz kimenetelről. Aki nek ki kell mennie, az benn megy ki!

A versek még peregtek. Novella, vers, novella, vers. Az áldozatok már olyan tompák voltak, mint a magyar zsilett-penge, de nem volt könyörület. Az elején még tapsoltak, de mikor rájöttek, hogy a tapsolás megnyújtja az előadást és ráadást szül, többé nem tapsoltak. Ez sem segített rajtuk. Tapsolt az ügyvezető meg a két másik beosztottja bőven.

Másfél óra múlva már 26 halálaszánt ember ült, mint a pompeji katona, akire ráömlött a láva. Két óra múlva megdermedtek, mint a bebalzsamozott múmia a múzeumban. Két és fél óra múlva, mikor az ügyvezető befejezésül elmondta az áment, mintegy három percig mozdulni se tudtak. Csak a három perc után kaptak észbe, de akkor háromnegyedrésze úgy menekült el, mint a nyúl. Volt, aki hónapokig nem mert a kultúrotthon közelébe menni.

A kisebbik fele azonban nem menekült el. Ez a rész különben sem ült olyan mereven és bár átszellemülten néztek maguk elé, mégsem látszott rajtuk úgy, mintha figyelnének. Mintha valami belső tűz hevítette volna őket. A három író közül kettő már az előadás elején gyanakodott, de a saját szereplés láza elfeledtette velük a szükséges elővigyázatosságot. Mire észbekaptak már késő volt.

— Nagyon örültünk ennek az esetnek — mondta a hátramaradó különítmény vezetője, amint körbefogták az írókat. Ebben a községben nagyon kellett ez a hírverés. Mi írhatunk bármit, nem kíváncsiak rá. Pedig mi is írunk.

Ezzel, mintegy vezényszóra, valamennyien a zsebükbe, vagy az aktatáskájukba nyúltak és vaskos kéziratkötegeket húztak elő.

A szemüveges író — ösztönösen bizalmatlan volt — tért magához leghamarabb és: — Egy pillanatra! Mindjárt jövök! — csatakiáltással, még mielőtt a gyűrű végleg összezáródott volna, kirohant. Kiment a kocsmaszobába és rögtön belebeszél egy sakkpartiba. Erré azok mérgesek lettek rá, előkerítették a hely-

beli legjobb sakkozót és összeuszították vele. A szemüveges éppen erre számított és bár csúnyán megverték, amit egyáltalában nem szeretett, mégis elégedetten pislogott befelé, ahonnan a társai már vagy másfél óra óta mozdulni sem tudtak.

Végre az ügyvezető mentette ki őket a kelepceből.

— Emberek, adják oda az írásaikat az író kartársaknak, ők majd beviszik a laphoz! — ... Ügy, pompás, — mondta s kiszedte a kezükből a kéziratot, mielőtt feleszméltek volna, mint az iskolai óra végén a dolgozatot.

— Most pedig jöjjenek velem! Elmegyünk a pincémbe. Iszunk egyet erre a nagy ijedtségre.

— Hála az égnek, hogy kimentett bennünket — hálálkodott az novellista.

— Hát csak nem hagyom magukat e között a sok dilettáns között. Ezek képesek lettek volna a vacak verseiket rég- gelig olvasni!

Még összeszedték a szemüvegest és utnakindultak. A pince barátságos volt. Középről az asztal fölé lámpa lógott. A székek merev, egyenes hátúak voltak és az asztal sarkán csikos kendőbe csavarva feküdt a kenyér. Mellette kancsó és poharak. Olyanok voltak ezek a poharak, amilyeneket már csak falun látni, sokszögletűek, féldecisek, amibe egyes vidékeken a nohabort isszák.

— Na ezt nézzétek meg! — mondta fél óra múlva, mikor már a tegezés állap- tában voltak — ez bor! Átszellemült arccal a lámpa alá vitte és átnézett rajta. A bor áttetszően, vörösén csillogott. Az ügyvezető a szájához emelte a poharat, és mintha műfoga lett volna, elkezdte a bort rágni.

A szemüveges, aki már hallott arról, hogy az igazi borszakértő nem megissza, hanem megrágja a bort, rögtön rágni kezdett. Kis idő múlva már szépen rágták valamennyien és csak akkor mertek egy tekintélyeset húzni a pohárból, mikor az ügyvezető hátatfordított. Így érték azt, hogy míg a házigazda az első pohárnál tartott, ők már négyvel lenyeltek. Az ügyvezető viszont tovább rágott, miután elkeseredve vette észre ezt az elattomos eljárást, és menteni akarta, ami menthető. Legalább ő ne pusztítsa a sajátját!

— Na komám! Azért sokat köszönhetünk neked! — mondta a novellista és

vállára veregetett az ügyvezetőnek. — Ha nem vagy, még most is verseket hallgatnánk.

— Hát nem mondom, van benne valami, — ismerte el. — Még most is hallgathatók a sok tehetségtelen dilettáns. Na ezt kostoljátok meg — Ez aztán a bor! Ez... — várt egy kis időt, majd mint aki mindent megmondott, áhítatosan kimondta az ígét. Ez nem ájnslagos!

— Ez derék — mondták mind a hárman és csettintettek hozzá. Közben egymásra sandítottak és tisztelték a másikat, mert az tudja, hogy mi az az ájnslag. A szemüveges még külön meg is jegyezte:

— Hallottam, itt a hegyen néhány helyen ájnslagos bort mérnek!

— De nem itt!!! — diadalmaskodott az ügyvezető.

— Na de komám, beszéljünk másról! De jó, hogy megmentettél bennünket!

— Bizony! Pedig szeretitek a jó verseket ugye?

— Azokat igen — így a költő.

— Na, akkor mutatok nektek valamit, — mondta ravasz-készen és maga elé kuncogott. — Ezt nézzétek meg, ez a tiszta irodalom, nem amit ott mérnek! — és ezzel elővette az aktatáskát.

— Na végre megjött az esze — mondta magában a novellista. — Csak inni, enni soha!

De az ügyvezető a várt hazai kolbász helyett tömött vászonzacskót húzott elő. Olyat, amelyet valamikor a katonai géhások zsoldfizetés-kor használtak. A jöltömött zacskóban frások voltak. Kiemelte őket, majd letette maga elé. A legfelsőt levette és így szólt:

— Na, ha szeretitek a jó verset, majd én olvasok nektek.

És olvasott!

Éjfél után két órakor az ügyvezető előtt, mint az évvégi osztályozó konferencián, halomra gyűlt a papíros. Gyűlt, de a nagyobb fele még vissza volt.

A novellista — aki egyébként is hamar felvihogott — állát a tenyerébe támasztotta és a markát harapta. Néha még így is kiadott magából valami vinnyogásszerű hangot. Ilyenkor belefújta az orrát a térdén lévő zsebkendőbe, ugyanakkor nagyot csípett a combjába, hogy elmenjen a kedve a röhögéstől.

A szemüveges jobban járt. Közel ült az ügyvezetőhöz, de szemüvege lévén nem látták a szemét. Ő meg látta, hogy egy vers milyen hosszú. Megsaccolta, hogy egy-egy mennyi ideig tart és azonnal álombaszenderült. A végére felébredt. Ez tíz eset közül nyolcszor sikerült is neki. Csak olyankor viselkedett gyanúsan, mikor a tempó valami miatt elmaradt, vagy meggyorsult. Ilyenkor az ügyvezető:

— Na, mit szóltok hozzá! — jára vad helyeslés helyett egyet horkantott, vagy felszedte leesni készülő fejét.

Az is előfordult, hogy korán ébredt, a vers közepén, ilyenkor indokolatlanul közberikkantott:

— Ez az! Ezt ismételd még egyszer! Ilyen verset még nem hallottam!

— De hiszen még nincs vége! — indignálódott az ügyvezető.

A szemüveges nem jött zavarba:

— Az az érzésem, hogy itt abba kellek hagynod! Sokkal többet mond így!

— Igazán — kételkedett a költő, de többnyire hagyta magát meggyőzni. Erre a szemüveges újra elaludt.

Legrosszabbul a költő járt. Versben nem ismert tréfát és pogányul átkozódott magában.

A versek pedig folytak. De milyen versek! A csillagos ég, az ügyvezető meg nem értett lélek, a szerelem, a falu harangja, a mise — a szocialista költészet nagy öröme — egymás után peregetek le. A költő már legszívesebben belerúgott volna az ügyvezető lelkébe, annyira elege volt belőle.

Három óra tájban kitérőrogtak a kapun, mint akin végigment az úthengerlőgép. Elbúcsúztak a házigazdától, aki még búcsúzóul megnyugtatta őket.

— Ne tartsatok semmitől! Nem lesz baj! Ez a bor nem ájnslagos!

Azok hárman meg lefelé botolgtak a hegyről és átéreztek az irodalmi előadások törbeccaltjainak minden kínját. A hajnali vonatra ültek fel, előbb azonban vizesruhába csavarták a fejüket és lelkiismeretesen s részletesen megátkozták az ügyvezetőt, mert még az a vigasztalásuk sem volt, hogy a bor nem ájnslagos.

Legfeljebb egy örömük lehetett az életben, tudták már, hogy mi az ájnslag!

Hírek iskoláink életéből

A Pedagógusok Szakszervezete Baranya megyei Bizottsága április 20-án tartott küldöttgyűlésén megválasztotta az új megyei bizottságot és fontos határozatokat hozott a szakszervezet további munkájára vonatkozóan.

Az újonnan megválasztott megyei bizottság tagjai:

Lőrincz József elnök, Kovács József titkár, Berényi Ü. Sándorné nőfelelős, Bujdosó László, Decsi Sándor, Deli István sportfelelős, Depinyi János társ. bizt. és üdültetési felelős, Fábos Ferenc gazdasági felelős, Jeviczky József munkavédelmi felelős, Mohos Antal, Németh Gyuláné, dr. Németh Sándor bér- és munkaügyi felelős, Sárdi Mária köznevelési felelős. Póttagok: Ledneczky Ferenc, Vágyi Karola.

Számvizsgáló bizottság tagjai: Szécssei János elnök, Fekete István, Stámusz Árpád, Suszter Ádámné, Degré Judit. Póttagok: Nagy Károly, Molnár Istvánné.

A küldöttközgyűlés a megyei bizottság és számvizsgáló bizottság beszámolóját elfogadta és az újjáválasztott megyei bizottság számára a feladatokat a következőkben szabta meg:

1. Biztosítani kell, hogy a kulturális forradalomban a pedagógusok a legjobb tudásuk szerint résztvegyenek. Ennek érdekében az ideológiai és szakmai továbbképzés a szocialista pedagógiai szakirodalom rendszeres tanulmányozása, valamint a tapasztalatcsere mozgalom intenzív támogatása, segítése, szervezése útján segíteni kell a tantestületek eszmepolitikai-pedagógiai egységének mind erősebb kibontakozását.

2. Elő kell segíteni az iskolai reformtervezet széleskörű megvitatását, a dolgozók iskolája hálózatának bővítését.

3. Növelni kell a nevelők kulturális igényességét és a Nevelők Háza, valamint Irodalmi Szinpad nyújtotta lehetőségek kihasználásával törekedni kell ezen igények minél nagyobb mérvű kielégítésére.

4. A szakszervezeti szervezetek fontos feladata a termelőszövetkezetek támogatása, a pedagógusok társadalmi tevékenységének helyes arányú fejlesztése.

5. Növelni kell a szakszervezeti tagság felelősségét a munkás és paraszt származású tanulókkal való helyes foglalkozásért, az ifjúsági szervezetek és tömegszervezetek munkájáért, a megyei és városi kulturális tervek elkészítéséért, a politikatéchnikai képzés kiszélesítéséért.

6. A Ped. Szakszervezet szívós munkát fejt ki a nevelők bér, lakás, étkeztetés, szociális és üdültetési problémáinak helyes és egyre magasabb színvonalú megoldása érdekében.

Fokozott figyelmet kíván fordítani a kezdő és nyugdíjas kartársak, valamint a nőbizottságok útján a nődolgozók segítésére, támogatására.

7. A megyebizottság célul tűzi ki a vezetés színvonalának emelését, az iskolai alapszervezetek munkája színvonalának, a bizalmiak és szb. elnökök útján való erősítését.

A megyei bizottság célul tűzi ki, hogy az eddiginél lényegesen több pedagógust vonjon be különféle tagozatok útján, a szakszervezeti munkába.

*

Lezajlottak az 1959/1960. tanévi ideológiai továbbképzés vizsgái a megyében. Pedagógusaink megértve a továbbképzés jelentőségét, a tanév folyamán fokozottabban készültek fel az évközi konferenciákra és a vizsgákra. Megyeszerte ápri-

lis 19. és 25. között 841 nevelő vizsgázott, akik közül 153 kiváló, 268 jó, 402 megfelelt minősítéssel, 23 pedig nem felelt meg minősítéssel zárta az évet. Május hó végén került sor a vizsgákról elmaradt nevelők, illetve a nem megfelelő nevelők útvizsgájára.

*

A nevelők szakmai továbbképzésére a nyári szünet alatt bentlakásos tanfolyamokat szervez a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet és a Művelődésügyi Osztály. A KPTI által rendezett tanfolyamokon az ország különböző helyein vesznek részt az általános és középiskolák nevelői. Összevont osztályú alsótagozatú tanulócsoporthoz működő tanítók tanfolyama Pécsen, összevont alsótagozatban tanító nevelők rajz, kézimunka és testnevelés tanfolyama Szegeden, alsótagozati munkaközösségvezetők és oktatókáderek tanfolyama Székesfehérvárott lesz.

*

Az összevont osztályú általános iskolákban éneket tanító nevelők Tapolcán, az ipari jellegű gyakorlati foglalkozást vezető ált. isk. nevelők Pécsen, Szegeden és Szombathelyen, a mezőgazdasági jellegű gyakorlatot vezető nevelők pedig Nagykanizsán, Szombathelyen és Pápán vesznek részt továbbképző tanfolyamokon.

Ezenkívül Debrecenben, Budapesten, Gödöllőn, Vácott képezik még tovább magukat nevelőink.

A Művelődési Osztály Siklóson rendez igazgatói, igazgató helyettesi, mennyiség-tan-fizikai és kémiai megyei jellegű tanfolyamokat.

*

Május 13-án jól sikerült továbbképzési napot tartottak a megye mezőgazdasági gyakorlati foglalkozást vezető ált. iskolai nevelői Sellyén. A nevelők bemutató tanításon vettek részt, majd ezt követően tapasztalatsere formájában beszéltek meg az év módszertani és szakmai problémáit. Új szint jelent politechnikai oktatásunk fejlődésében a Sellyén már megalakult és jól működő politechnikai tanács, mely hivatott az iskola és a társadalmi szervek közt kapcsolatot teremteni az oktatás ezen új formájának kibontakoztatásában.

*

Május 16-án került megrendezésre az Ifjúsági Iskolai Vöröskereszt csoportok iskolai egészségügyi állomásai kötözőversenyének megyei fordulója. A járási, városi versenyen első helyezést elért 9 iskolai — Mohács belvárosi fiú, Komló Kőkönnyös Kelet, Vajszló, Bóly, Garé, Nagyarsány, Hobol, Kaposszekcső, Hidas ált. iskolák — ifjú vöröskeresztesei vetélkedtek egymással a megyei első helyezésért. A verseny eredménye a következő: Városi iskolák között I. helyezett: Mohács belvárosi fiú iskola, II. helyezett: Komló Kőkönnyös keleti iskola. Járások iskolái között: I. Kaposszekcső, II. Bóly, III. Nagyarsány, IV. Garé, V. Vajszló, VI. Hidas, VII. Hobol ált. iskolák egészségügyi állomásai. Az első öt helyezést elért csoportok minden részvevője értékes tárgyjutalmat (töltőtoll, egészségügyi csomag, könyv) valamennyi részvevő oklevelet és vöröskereszt jelvényt kapott. A tanulók igen jó felkészültséget mutattak elsősegélynyújtási ismeretekben, valamint kötözési gyakorlatban. Valamennyien kiténtek és iskolájuk hírnevét növelték fegyelmezett magatartásukkal. Különösen kiemelkedő teljesítményt mutattak fel: Lőrincz Ágnes Komló Kőkönnyös keleti, Miltner Károly Mohács belvárosi fiú, Kutas Ágnes bólyi, Monlovács Judit vajszlói, Nagy Magdolna kaposszekcsői, Schmieder Ilona nagyarsányi általános iskolai tanulók.

SPORTHÍREK

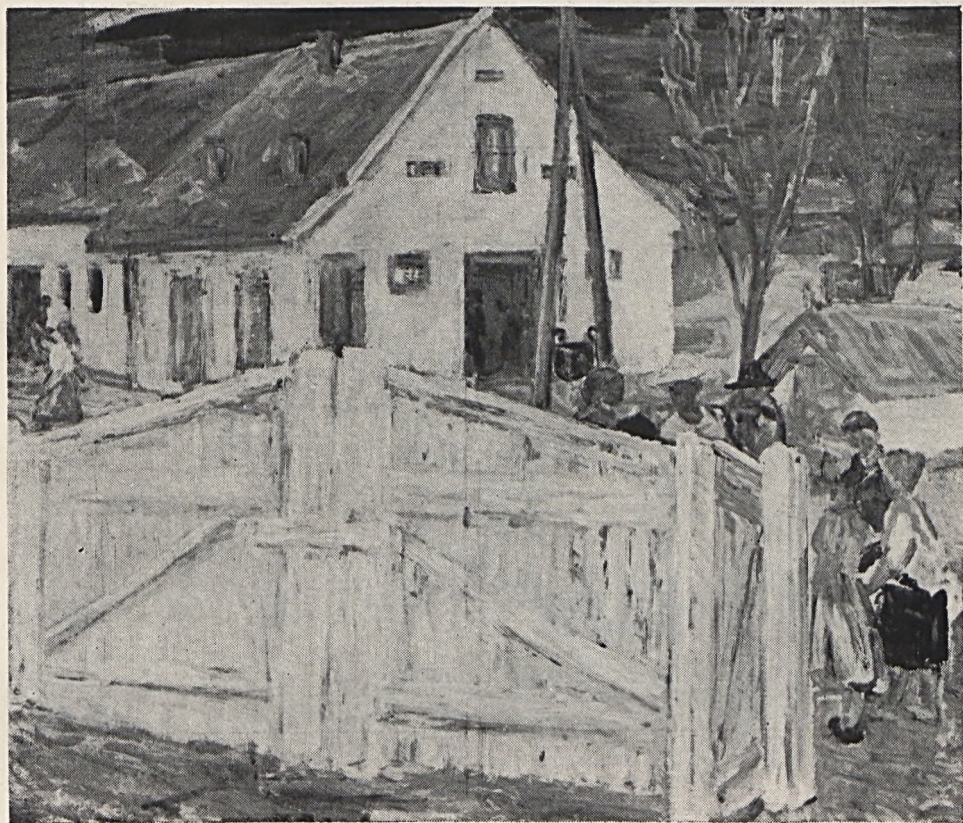
Az elmúlt hetekben gazdag sportprogramot bonyolított le a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és a Megyei Diák Sport Tanács. A program néhány kiemelkedő eseménye:

Megyei úttörő négytusa versenysorozatban az ált. iskolások tömegei vettek részt. A megyei döntőn valamennyi járás és város csapattal képviseltette magát. A vidék fejlődését bizonyítja, hogy a fiúk csapatbajnokságát Siklós, a lányok csapatbajnokságát Komló nyerte Pécs város legjobbjai előtt. Különösen jól szerepeltek a siklósi úttörők.

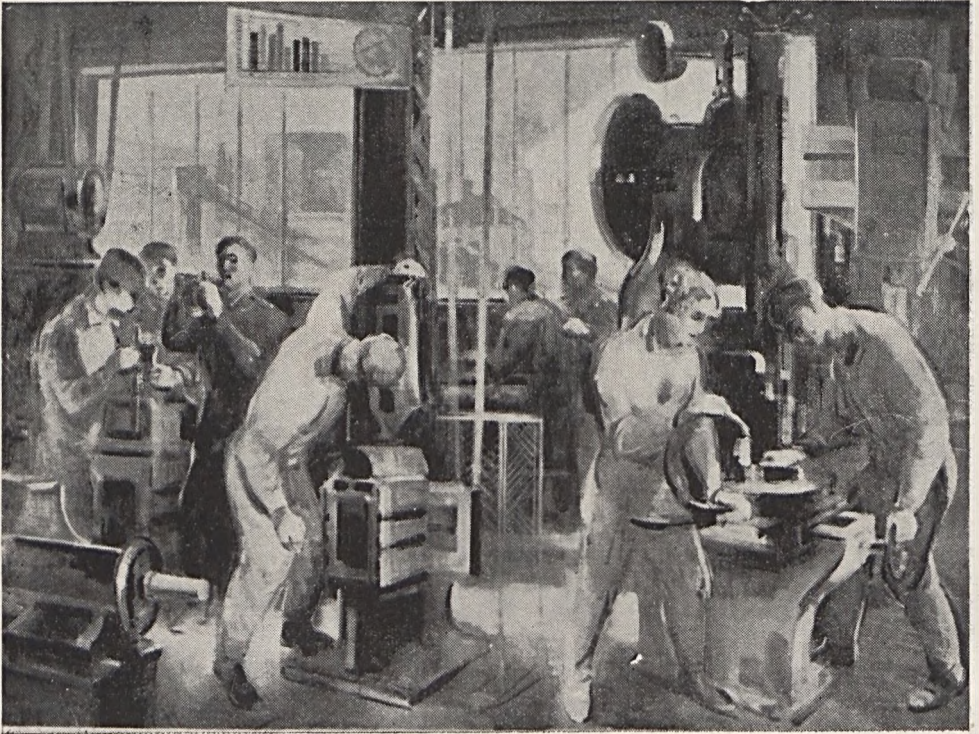
*

Kosárlabda: Befejeződtek a megyei középiskolás kosárlabda bajnokságok. A megyei bajnokságban a szigetvári gim-

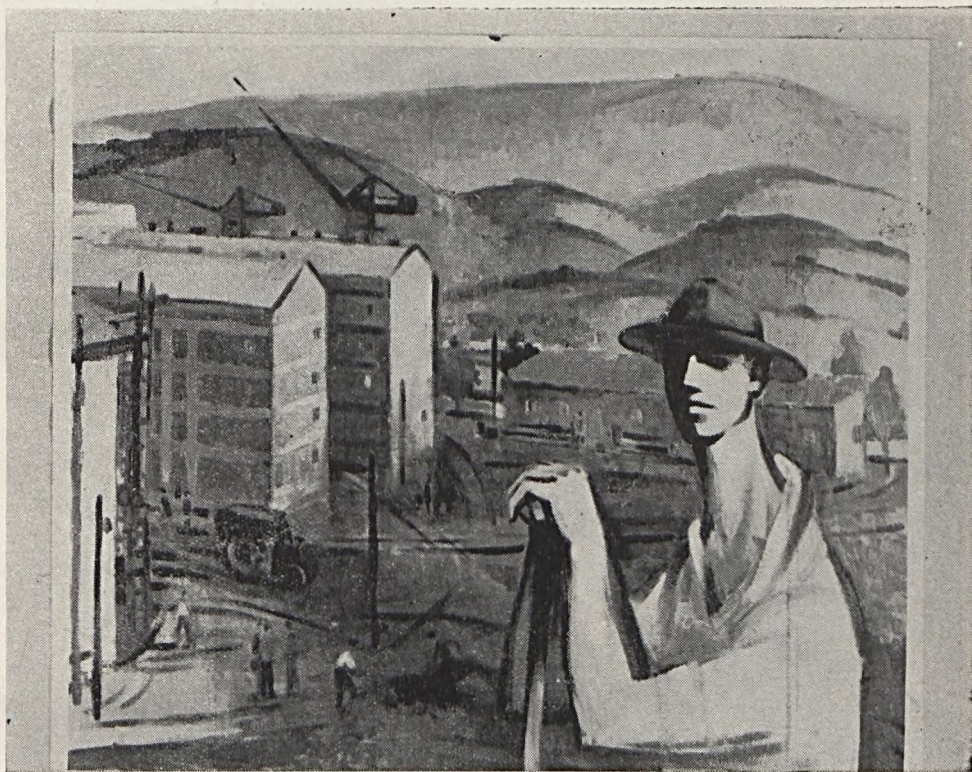
Felszabadulási Képzőművészeti Pályázat díjnyertes képeiből:

Simon Béla: Az új istálló

Martyn Ferenc, Bizse János: Tanműhelyben

Lantos Ferenc: Új városrész épül

Soltra Elemér: Pihenők

Baranya—Szeged középiskolás kosárlabda találkozó

názium nyerte, mind a fiúk, mind a leányok bajnokságát. Mindkét nemben magas színvonalú játék alakult ki. Pécs város bajnokságát nagy küzdelem után fiúknál a Nagy Lajos Gimnázium, a leányoknál gyenge mezőnyben a Leőwey Klára Leánygimnázium nyerte. A területi döntőkön Szigetvár női csapata sikeresen vette az akadályt és fölényesen győzte le Somogy megye bajnokát, így jogot szerzett a területi döntőn való indulásra.

*

Területi döntőn is jó eredményt várunk a szigetváriaktól.

*

Torna: Női tornászaink a területi döntőn jól szerepeltek és jogot szereztek az országos bajnokságban való indulásra. Csatában a Janus Pannonius Gimnázium, egyéniben a Közgazdasági Technikum képviseli megyénket az országos bajnokságon.

*

Labdarúgás: Befejeződött a középiskolások megyei és városi labdarúgó bajnoksága. A bajnokságban 9 csapat indult. Pécsi bajnokságot a Gépipari Technikum nyerte meg veretlenül, míg a megyei bajnokságot heves küzdelem után a komlói gimnázium nyerte. A pécsi bajnok ellenfele a következő fordulóban Zala megye bajnokcsapata, míg a komlóiak ellenfele Tolna megye bajnoka lesz.

*

Röplabda: Ugyancsak befejeződött a középiskolák röplabda bajnoksága is. A fiúk bajnokságát imponáló fölényrel Szigetvár nyerte meglepetésre, míg a női bajnokságot a siklósi gimnázium nyerte.

*

Atlétika: Megkezdődtek az ált. iskolások járási atlétikai versenyei. A járási versenyeken eddig soha nem tapasztalt nagy tömegek indultak. Így pl. Komlón valamennyi iskola mindkét nemben indított csapatot. A pécsi járásban 333 indulóval rendezték meg a járási versenyt. A színvonal tekintetében is komoly javulás várható, mert pl. a pécsi járás 3. helyezett csapatának is jobb átlaga van, mint a tavalyi bajnoknak.

Középiskolás ifjúságunk lázasan készült az ifjúsági sport-seregszemlére. Június 5-én mintegy 5000 fiatal részvételével került megrendezésre az erő és szépség ünnepe.

Műsorszámok. 1. Felvonulás. Megnyitő. 2. Középiskolások közös szabadgyakorlata. (900 fő.) 3. Leőwey Klára Leánygimnázium zászlógyakorlata. (208 fő.) 4. Középiskolások társas gyakorlata. (160 fő.) 5. Közgazdasági Technikum közös gimnasztikai gyakorlata. (150 fő.) 6. Janus Pannonius Gimnázium kötélgyakorlata. (150 fő.) 7. A Ped. Főiskola és a komlói gimn. asztal-ugró bemutatója. 8. ITSK szabadgyakorlata. (300 fő.) 9. MHS modellező bemutató. 10. Ált. és középiskolai játékok. (200 fő.) 11. Ped. Főiskola gimnasztikai gyakorlata. (60 fő.) 12. Zárókép.

A népművelés hírei

A felszabadulási pályázat eredménye

A megyei és a városi tanács v. b. művelődésügyi osztálya által meghirdetett felszabadulási pályázat képzőművészeti és irodalmi műveinek elbírálása megtörtént. A képzőművészeti pályázatra 78 mű érkezett. A zsűribizottság megállapította, hogy az évek óta folyó képzőművészeti vitát végre a színvonalas alkotások döntötték el a szocialista tartalom javára. A pályázat anyaga a színvonalat illetően jelent nagy lépést előre. A bizottság a művek közül 39-et fogadott el kiállításra, illetve 5 alkotást díjazott.

A városi tanács v. b.-a és a megyei tanács v. b.-a a 10—10 000 forintos pályadíjból

Simon Béla „Az új istálló” c. alkotását 5000 forinttal;

Martyn Ferenc és Bizse János „Tanműhelyben” c. közös kompozícióját 5000 forinttal;

Lantos Ferenc „Új városrész épül” c. olajkompozícióját 5000 forinttal;

Soltra Elemér „Pihenők” c. művét 3000 forinttal;

Platthy György „Munkások” c. művét 2000 forinttal díjazta a zsűri-bizottság.

Az irodalmi pályázatra 43 mű érkezett. Ezek közül néhány nem felelt meg a pályázati felhívás műfaji kötöttségeinek, néhány pedig azért nem kerülhetett szóba a díjak megállapításakor, mert a szerzők — megszabott feltételekkel ellentétben — nem jelígesen, hanem név közléssel küldték be műveiket.

A pályázati felhívás komoly eredményeket hozott: nemcsak a nyertes művek érdemlik meg egészen, vagy részben a közlést, de a nem díjazott versek és novellák között is vannak olyanok, ame-

lyek további művészi munkával alkalmasakká válhatnak a megjelentetésre. Különösen örvendetes a pályaművek legtöbbször tisztult eszmeisége, és a szerzők egyértelmű állásfoglalásának sematizmustól mentes ábrázolása. A bírálóbizottság javaslata alapján Baranya megye Tanácsának Művelődésügyi Osztálya a legjobb pályaműveket a következő díjakkal jutalmazta:

1500 forintot kap a „Szobrász” c. versciklus szerzője: Pákolitz István;

1300 forintot kap a „Bokáig érő víz” c. novella szerzője: Thiery Árpád;

1200 forintot kap a „Híd és folyó” c. egyfelvonásos dráma szerzője: Marsall László;

1000—1000 forintot kapnak a következők:

Marsall László „Hét ének a szabadságról” c. versciklusáért;

Mészáros Ferenc „Vörös jégtábla” c. novellájáért;

Vasvári László „Szeretlek” c. egyfelvonásos színművéért;

800 forint pályadíjat kap Lemle Géza „Matyika” c. elbeszéléseért;

700 forintot Vasvári László „Húség” c. novellájáért;

500—500 forint pályadíjban részesülnek: Kökény László „Tenyér a tenyérhez” c. versciklusáért;

Bózsa András „Valló évek” c. versciklusáért és

Zsalus Ferenc „Kutyaszorító” c. egyfelvonásos drámájáért.

A pályadíjban nem részesített, de közlés szempontjából is figyelemre méltó művek szerzőivel a Jelenkor szerkesztőbizottsága felveszi a kapcsolatot.

Az 1960. évi Felszabadulási Kulturális Szemle megyénkben hatalmas tömegmozgalommá vált. A körzeti, járási és megyei szintű vetélkedéseken és bemutatókon mintegy tizenötezen vettek részt. 396 művészeti csoport mutatta be tudását. A József Attila olvasómozgalomban hatezren ismerkedtek a szocialista realista irodalom szépségeivel.

*

Május 1. és június 5. közti időben rendezte meg a Megyei Művelődésügyi Osztály a KISZ, valamint a társadalmi és tömegszervezetek közreműködésével a baranyai ünnepi heteket. Az ünnepségsorozatot a megye tömegművészeti és kulturális életének hatalmas seregszemléje s öntevékeny falusi művészeti csoportjaink fejlődésének tanúbizonysága volt.

*

Siklóson a megyei színjátszó fesztivál keretében május 14—25-ig hét színjátszó csoport mutatta be tudását. A Siklósi Irodalmi Színpad Radnóti esttel, a Szentlőrinci Földművelésügyi Színpad Scribe: Egy pohár víz c. vígjátékával, a Mohácsi Kísérleti Színpad Osborne: Dühöngő ifjúság c., a csányoszrói színjátszó csoport Egri: Virágzik a hárs c. színművével, a Szigetvári Bábszínpad a Jancsi és Juliska c. bábjáték, a Komlói Bányász Színpad Őrsi: Fekete ventilátor és a Pécsi Ifjúsági Színpad Rozov: Felnőnek a gyerekek c. színművének bemutatásával aratott sikert.

*

A komlói munkásszínjátszó hét keretében, május 1—8-ig hét munkásszínjátszó csoport bemutatkozására került sor. Többek között Darvas: Kormos ég, Rozov: Felnőnek a gyerekek, Gyárfás: Hűség, Őrsi: Fekete ventilátor c. színművei szerepeltek műsoron.

*

Május 15-én Pécsváradon, több mint ezer érdeklődő előtt mutatta be tudását a megye 17 legjobb népi táncs csoportja. Igen örömdetes volt, hogy a régi táncs csoportok mellett új feltörő együttesek is szerepeltek. Különösen Vajszló, Cun és Magyarsarlós újonnan alakult táncs csoportjai arattak szép sikert.

*

A hagyományokhoz híven idén is megrendezték Komlón a Zenélő Május hangverseny-sorozatát. A műsorban a komlói Erkel Ferenc Zeneiskola, a Pécsi MÁV énekkar és zenekar, a Budapesti MÁV Szimfonikus Zenekar, a Pécsi Filharmónikusok, a Debreceni Kodály Zoltán kórus és a Komlói Belvárosi Általános Iskola énekkara, valamint neves szőlőművészek szerepeltek.

*

Május 19-én Pécsen nagy sikerrel zárult a Felszabadulási Kulturális Szemle egyéni éneklési és szavalási versenye. A benevezett 1600 fiatalból 40-en jutottak a megyei döntőig s az ott résztvevők komoly felkészültségről s művészi átélésről tettek bizonyosságot. Az éneklési versenyen zömmel általános iskolások, a szavalóversenyen felnőttek vettek részt.

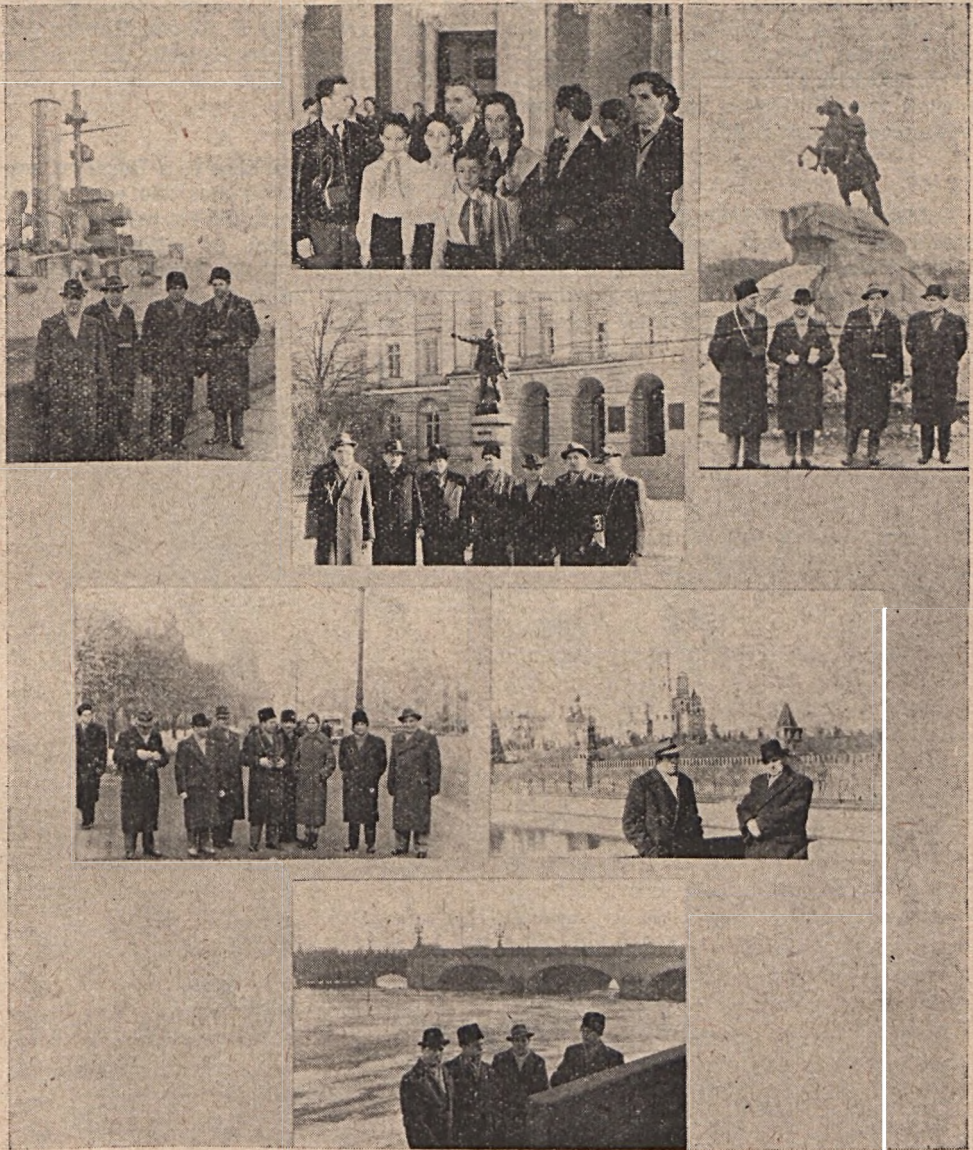
*

Az ünnepi hetek keretében baráti országok küldöttei keresték fel megyénket. Guyen Chan, a vietnami követség kultúrattaséja május 1-én Sellyén és 2-án Beremenden Vietnamból; dr. Ivan Horvay prágai elmeklinikai tanár május 6-án Mohácson „Hipnózis és gyógyítás” címmel; Wolfgang Arlt elvtárs, a NSZEP Központi Bizottságának munkatársa „A német kérdés” címmel május 11-én Mágocsán, és Li-guan-Jü elvtárs, a kínai nagykövetség másodtitkára „A mai Kína” címmel május 19-én Bicséren, 20-án Mohácson tartott filmvetítéssel egybekötött nagysikerű előadást.

*

Több kiállítás szerepelt az ünnepi hetek műsorában. A Felszabadulási Képzőművészeti Kiállítás anyagát május 1. és 15. közötti időben Pécsváradon, május 25—június 5-ig Mohácson mutatták be a dolgozóknak. Komlón április 26-tól május 3-ig a Budapesti Legújabbkori Történeti Múzeum anyagából Munkás-élet kiállítást, Siklóson május 1-től 15-ig japán fametszet és ormánsági népművészeti kiállítást, Sásdon május 15—21-ig népművészeti és Sellyén május 9—15-ig iparművészeti kiállítást rendeztek.

*

Baranyai pedagógus küldöttség a Szovjetunióban

A Pécs-Baranyai Módszertani Tanácsadó április 28-án Pécsen tapasztalatcserét tartott a művelődési házakban folyó gyermekfoglalkoztatásról. A tapasztalatcserét bemutató foglalkozással kapcsolta össze. Május 15-én a megyei táncos találkozó alkalmával az öntevékeny tánc csoportok vezetői részére szervezett tapasztalatcserét Pécsváradon.

*

A Megyei Művelődésügyi Osztály kiadásában elkészült dr. Vargha Károly, dr. Rónai Béla és Muszty László, a Pécsi Pedagógiai Főiskola Hagyománykutató Munkaközösségének tagjai által összeállít-

tott Rejtett kincsek nyomában c. baranyai népmondagyűjtemény. A félszáznyi mondát, képzeletindító regényes történetet magában foglaló ízléses kiállítású kötet megrendelhető a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályánál. Ára: kötve 20 Ft, fűzve 15 Ft.

*

Szajk község tanácsa és a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat 250 ezer forint költséggel korszerű, 150 főt befogadó, modern előcsarnokkal és lejtősített nézőtérrel ellátott mozit létesített Szajkon. Az új mozit május 21-én adták át rendeltetésének.

Készült 1000 példányban

Kiadja a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya

Felelős kiadó: Takács Gyula